

**ASIAKKAIDEN TARPEET
SOSIAALIHUOLTOLAKIESITYKSESSÄ**

Hanna Jokimies
Pro gradu -tutkielma
Sosiaalityö
Humanistis-yhteiskunta-
tieteellinen tiedekunta
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2021

TIIVISTELMÄ

ASIAKKAIDEN TARPEET SOSIAALIHUOLTOLAKIESITYKSESSÄ

Hanna Jokimies

Sosiaalityö

Pro gradu -tutkielma

Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: Marjo Kuronen

Toukokuu 2021

80 sivua

Tutkimus tarkastelee asiakkaiden tarpeita nykyisen vuonna 2015 voimaan tulleen sosiaalihuoltolain lakiesityksessä. Tutkimuksen tarkoitus on selvittää, kuinka asiakkaiden tarpeita määrittellään lakiesityksessä ja onko lakiesityksen asiakkaiden tarpeiden määrittelyissä nähtävissä yhteys tarveteorioihin. Tutkimuksen tavoitteena on tuoda esille ja lisätä tietoa millaisena asiakkaiden tarpeet nähdään sosiaalihuollossa.

Tutkimuksen teoreettinen tausta muodostuu ihmisten tarpeita käsittelevistä teoreettisista jäsennyksistä sekä tarveteorioista. Aineiston analyysimenetelmänä on laadullinen sisällönanalyysi, jossa vuorottelevat aineisto- ja teorialähtöisyys. Tutkimuksen tieteenfilosofinen viitekehys on kriittinen realismi.

Analyysin perusteella sosiaalihuoltolakiesitys sisältää useita viittauksia asiakkaiden tarpeisiin ottamatta kantaa mitä asiakkaiden tarpeilla tarkoitetaan. Näissä yhteyksissä on nähtävissä lakiesityksen sisältämä ajatus asiakkaiden tarpeista sosiaalihuollon toiminnan lähtökohtana. Asiakkaiden tarpeisiin viitataan asiakkaan etuna ja oikeutena saada tarpeitaan vastaavia palveluita sosiaalihuollosta sekä sosiaalihuollon ammattilaisten työskentelyn sekä organisoinnin tulee lähteä asiakkaiden tarpeista. Lakiesityksessä asiakkaiden tarpeita ei nähdä toiveina tai vapaasti valittavina oikeuksina. Lakiesityksen määrittelyt asiakkaiden tarpeista jäävät yleisluonteisiksi, mutta koostuvat useammista tekijöistä ja kattavat biologiset, psykologiset sekä sosiaaliset tarpeet. Lakiesityksen määrittelyt asiakkaiden tarpeista liittyvät elämän edellytysten toimintoihin, tekemiseen ja itsensä kehittämiseen, vuorovaikutussuhteisiin sekä osallisuuteen yhteiskunnassa, toimintakykyyn ja terveyteen, turvallisuuteen sekä vakaisiin olosuhteisiin ja omannäköisen elämän elämiseen sekä päättävältään omasta elämästä. Analyysin perusteella lakiesityksen määrittelyt asiakkaiden tarpeista rinnastuvat tarveteorioihin ja teoreettisiin jäsennyksiin ihmisen tarpeista. Lakiesityksessä asiakkaiden tarpeet määritellään, mutta asiakkaiden tarpeiden nähdään myös mahdollisesti muuttuvan yhteiskunnan muuttuessa sekä eri kulttuuritaustaisilla voi olla erityisiä tarpeita.

Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että sosiaalihuoltolakiesitys ohjaa sosiaalihuoltoa keskittymään asiakkaan tarpeisiin, joiden tulee olla koko sosiaalihuollon toiminnan lähtökohta. Lakiesityksen tarpeiden määrittelyiden ja tarveteorioiden välinen yhteys on merkittävä, koska siten lakiesityksen tarpeiden määrittelyt saavat tukea tieteessä jäsennytyistä ihmisen tarpeita koskevista teorioista.

Asiasanat: tarve, tarveteoria, sosiaalityö, sosiaalihuoltolaki

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	2
2 ASIAKKaidEN TARPEIDEN ARVIOINTI SOSIAALITYÖSSÄ.....	5
2.1 Tarvelähtöisyys sosiaalityön asiakastyössä.....	5
2.2 Sosiaalityön institutionaalisen tehtävän jännitteet.....	9
3 TARPEEN KÄSITE JA TARVETEORIAT	12
3.1 Tarpeen käsite ja tarpeen määrittäminen	12
3.2 Teoreettisia lähestymistapoja tarpeisiin.....	18
3.2.1 Historiallinen tarvenäkemyks	18
3.2.2 Tarveteoriat psykologiassa	20
3.2.3 Doyalin ja Goughin tarveteoria	23
3.3 Tarpeen käsite ja tarveteoriat sosiaalityössä.....	25
3.4 Tarpeiden empiirinen tutkiminen ja tarveteoriat tutkimuksissa	28
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	32
4.1 Tutkimustehtävä	32
4.2 Tieteenfilosofisena lähtökohtana kriittinen realismi	33
4.3 Dokumentit tutkimusaineistona.....	36
4.4 Sosiaalihuoltolakiesitys aineistona	41
4.5 Aineiston analyysi	44
4.6 Tutkimuksen eettisyys	46
5 TULOKSET.....	49
5.1 Asiakkaiden tarpeet sosiaalihuollon lähtökohtana	50
5.2 Asiakkaiden tarpeet ja toiveet.....	55
5.3 Asiakkaiden tarpeet konkreettisesti ja suhde tarveteorioihin	58
5.4 Asiakkaiden tarpeet ja yhteiskunnalliset muutokset.....	65
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	67
KIRJALLISUUS	73

1 JOHDANTO

Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden tulee vastata asiakkaiden tarpeisiin – toteamus toistuu usein sosiaali- ja terveystalveluita koskevassa keskustelussa ja ajatusta on helppo kannattaa. Nykyisen vuonna 2015 voimaan tulleen sosiaalihuoltolain valmistelussa yhdeksi keskeiseksi lähtökohdaksi on nostettu myös asiakkaiden tarpeet ja niihin vastaaminen niin, että kukin yksilö ja perhe tulevat huomioduksi omine tarpeineen (HE 164/2014; STM 2012, 89, 91–92). Aivan uutta tämä ei toki ollut. Sosiaalihuollossa on aina selvitetty asiakkaiden tuen tarpeita sekä jaettu näkemys siitä, että järjestettävien palveluiden tulee olla asiakaslähtöisiä, lähteä asiakkaiden tarpeista ja vasta niihin. (Hallikainen 2019, 34; Pohjola 2010, 65.)

Uudessa sosiaalihuoltolaissa painopiste haluttiin kuitenkin erityisesti siirtää asiakkaiden tarpeisiin sekä tarpeiden erilaisuuteen. Tarkoituks oli, että uuden lain myötä asiakkaan saamat palvelut muodostuisivat todella hänen tarpeistaan käsin, vastaisivat niihin sekä kohdentuisivat samalla oikeudenmukaisesti. Ihmisten tarpeisiin ja niihin vastaamiseen keskittymällä haluttiin luoda aidosti asiakaslähtöinen uusi sosiaalihuoltolaki, joka korvaisi entisen järjestelmälähtöisen sosiaalihuollon sääntelyn sekä toteuttamisen. Tässä yhteydessä korostettiin myös aiempaa enemmän tarpeiden arvioinnin ja sen sisällön merkitystä lähtökohtana asiakkuudelle. Katsottiin, että asiakkaiden luottamus järjestelmään sekä oikeudenmukainen palveluiden järjestäminen edellyttävät, että asiakkaiden tarpeet ovat arvioitu yhdenvertaisesti. Sen myötä palvelut myönnettäisiin yhtenäisin perustein, mutta myös niin, että ne vastaavat ihmisten tarpeisiin. (STM 2012, 77, 80, 89, 90–92, 148.)

Työskentelin uuden sosiaalihuoltolain voimaan astumisen aikaan sosiaalityöntekijänä kunnallisessa sosiaalihuollossa ja huomasin uuden lain muuttavat työn tekemistä. Uuden lain myötä työhön tuli uudenlainen entistä velvoittavampi hallinnollinen palvelutarpeen arviointi prosessi, joka alkoi määrittää vahvasti koko työn tekemistä ja sen sisältöä. Myös puheissa painotettiin aiempaa paljon enemmän, että palveluita tulee järjestää asiakkaille heidän tarpeidensa mukaan. Olin työskennellyt samassa organisaatiossa 2000-luvun alusta alkaen, joten sinällään olin jo ehtinyt nähdä monia erilaisia niin lainsäädäntö, kuin muita työtä määrittäneitä muutoksia. Tässä muutoksessa koin kuitenkin monia ristiriitaisuuksia, joista en oikein päässyt yli tai löytänyt niihin vastauksia.

On tietenkin lähtökohtaisesti hyvä tarkoitus ja tavoite, että sosiaalihuollon asiakkaat saavat tarpeitaan vastaavaa apua sekä tukea. Sosiaalityön näkökulmasta tämän voi katsoa olevan tärkeää siksikin, että perustarpeiden tyydytystä pidetään yhtenä oleellisena hyvinvoinnin edellytyksenä (Allardt 1980, 21; Doyal & Gough 1991, 73; Laitinen 2008, 57; Niemelä 2010, 17–18) ja sosiaalityö on määritellyt itsensä hyvinvointityöksi (IFSW 2021; Niemelä 2011, 13–14; Niemelä 2016, 97–98). Voidaan kiteyttää, että sosiaalityön tehtävä on lisätä ihmisten hyvinvointia ja vastaavasti vähentää pahoinvointia aiheuttavia tekijöitä (Vornanen, Hämäläinen & Törrönen 2016, 206). Lisäksi ajatellaan, että hyvinvointityö asettaa sosiaalityölle eettisen velvoitteen tunnistaa ja tuoda esille yhteiskunnallisia uhkia sekä tekijöitä, jotka heikentävät ihmisten hyvinvointia (Pehkonen & Väänänen-Fomin 2011, 7).

Suomessa sosiaalihuolto on sosiaalityön ammatillisen toiminnan merkittävin toimintaorganisaatio (Haverinen, Kuronen & Pösö 2014, 18; Rajavaara 2014, 151; Raunio 2009, 19) ja tätä vasten sosiaalityön hyvinvointitehtävän voi nähdä myös sosiaalihuoltolain tarkoituksessa. Sosiaalihuoltolaissa (1301/2014, 1 §, 3 §) sanotaan, että lain tarkoitus on muun muassa *edistää ja ylläpitää hyvinvointia sekä sosiaalista turvallisuutta ja turvata yhdenvertaisin perustein tarpeenmukaiset, riittävät ja laadukkaat sosiaalipalvelut sekä muut hyvinvointia edistävät toimenpiteet*. Lisäksi perustarpeiden ja hyvinvoinnin turvaamisesta on kyse silloinkin, kun sosiaalityö osaltaan takaa Suomen perustuslain (731/1999) 19 §:n 1 momenttiin kirjattua jokaisen oikeutta välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon.

Työskennellessäni sosiaalityöntekijä pyrin tietysti siihen, että arvioin asiakkaiden tarpeita mahdollisimman oikein ja asiakkaiden saama apua sekä tuki edistäisivät heidän hyvinvointiaan. Tarpeita arvioidessani päädyin kuitenkin usein pohtimaan, mistä tarpeista on oikeastaan kyse, mitä tiedämme niistä ja mikä on sosiaalityön tietoperusta tarpeista. Näihin liittyen myös pohdin, kuinka täytän ”hyvin ja oikein” lain minulle asettaman tarpeiden arviointi tehtävän. Sosiaalihuoltolakiin (2014, 11 §, 14 §; STM 2012, 91) on kyllä ohjeeksi kirjattu tuen tarpeita, joihin sosiaalipalveluita on järjestettävä sekä sosiaalipalveluita, jotka vastaavat tuen tarpeisiin. Kaipasin kuitenkin työni tueksi enemmän tietoa ja jaettua näkemystä. Nytemmin on näyttänyt, että vastaavia kokemuksia on muillakin. Uuden sosiaalihuoltolain soveltamisesta ei ole olemassa vielä systemaattisesti kerättyä kokemustietoa, mutta sosiaalityöntekijät ovat tuoneet esille eri yhteyksissä, kuinka uuden sosiaalihuoltolain tulkinta ja soveltaminen on ollut käytännössä haasteellista. Erityisen ongelmalliseksi he ovat kokeneet lain juuri palvelutarpeiden arvioinnin

käytäntöjen sekä asiakkaiden tuen tarpeen määrittämiseen osalta. (Alatalo, Miettunen, Liukko, Kettunen & Normia-Ahlsten 2019, 9.)

Omalta osaltani koin, että uuden sosiaalihoitolain myötä työhön tulleesta aiempaa korostetummasta tarvekeskeisyydestä olisi pitänyt keskustella ja käydä sitä läpi koko organisaation tasolla. Kuitenkaan esimerkiksi työpaikallani ei käyty uuden lain voimaan tulon jälkeen minkäänlaista yhteistä syvällisempää ja tarkempaa keskustelua ihmisten, aivan kuten asiakkaidemme tarpeista, uudeltaisesta aiempaa tarvelähtöisemmästä työskentelytavasta ja hallinnollisesta prosessista tai siitä, onko meillä oikeasti tarjottavana asiakkaille heidän tarpeisiinsa vastaavia palveluita. Minusta alkoikin näyttää, että uusi sosiaalihoitolaki oli muuttanut työn tekemistä, muttei oikeastaan taannut sen enempää sitä, saavatko asiakkaat todella aiempaa paremmin tarpeitaan vastaavia palveluita. Työntekijät, organisaatio ja palvelujärjestelmä olivat kuitenkin pysyneet samoina kuten myös niiden asettamat työn tekemisen resurssit ja reunaehdot. Koin, että uuden sosiaalihoitolain myötä työni oli entistä ristiriitaisempaa käytännön todellisuuden ja siihen kohdistuneiden odotusten suhteen.

Tutkimukseni tavoitteet kytkeytyvätkin aikaan, jolloin työskentelin sosiaalityöntekijänä sosiaalihoitolossa ja asiakkaiden tarpeet sekä sosiaalihoitolaki nousivat kiinnostukseni kohteiksi. Tutkimukseni tarkoitus on selvittää, mitä sosiaalihoitolain lakiesityksessä asiakkaiden tarpeista sanotaan ja millaisia näkemyksiä tarpeista se sisältää sekä onko näillä yhteyttä tarveteorioihin. Samalla haluan ymmärtää ja tuoda esille, mitä tarvelähtöisyys sekä sosiaalityön tehtävä tarpeiden arvioijana tuovat sosiaalityön käytäntöön ja luvussa kaksi aloitan näistä aiheista. Luvussa kolme avaan tutkimuksen taustaksi tarpeiden empiiristä tutkimusta, tarveteorioita ja sitä, kuinka ihmisten tarpeita on teoreettisesti jäsennetty. Luvussa neljä kuvaan tutkimuksen toteutuksen, avaan tieteenfilosofiset lähtökohtani, esittelen aineistoni ja analyysimenetelmäni. Luvussa viisi esitän tutkimukseni tulokset. Viimeisessä luvussa kuusi kokoan tutkimuksen tulokset yhteen, tuon esille johtopäätökset sekä esitän jatkotutkimusaiheita.

2 ASIAKKAIDEN TARPEIDEN ARVIOINTI SOSIAALITYÖSSÄ

2.1 Tarvelähtöisyys sosiaalityön asiakastyössä

Sosiaalityön toiminta ihmisten tarpeiden parissa paikantuu jo sosiaalityön alkujuurille. Yhteiskunnissa 1800-luvun lopulla käynnistynyt teollistuminen ja kaupungistuminen synnyttivät sellaista uudenlaista köyhyyttä ja sosiaalista turvattomuutta, ettei enää pelkkä vapaaehtoisuudelle ja hyväntekeväisyydelle perustuva avustaminen riittänyt vastaamaan näihin ongelmiin. Samalla alettiin kannattaa ajatusta, että avustamisen tulee olla organisoitua ja systemaattista sekä perustua koulutettujen ammattilaisten tekemälle arviolle tuen tarpeesta. Näin avustaminen kohdistuisi vain todella avun tarpeessa oleville ja samalla työntekijät voisivat pyrkiä kehittämään sekä kasvattamaan köyhistä itsenäisesti selviytyviä kansalaisia. (Raunio 2009, 12–15; Rauhala 2015, 223.)

Voidaan sanoa, että noista ajoista lähtien on sosiaalityön ammattiin aina jollakin tapaa kuulunut selvittää ja arvioida asiakkaiden tarpeita sekä pyrkiä vastaamaan niihin (Dover 2016a, 1). Laajemmin tämä kytkeytyy ajatukseen sosiaalityöstä hyvinvointityönä ja sen sisältämään tarveteoreettiseen hyvinvoinnin lähestymistapaan. Sen mukaan sosiaalityön tehtävänä on tukea sekä auttaa ihmisiä tarpeidensa tyydyttämisessä ja voimaan siten hyvin. Yksinkertaisesti tämä tarkoittaa auttamista ja tukemista niissä tarpeissa, joita ihmisillä on jokapäiväisessä elämässään. (Niemelä 2016, 98.) Tämän myötä tarpeiden selvittäminen on myös aina ollut oleellinen osa sosiaalityön asiakasprosessia. Sosiaalityön asiakkuuden alussa tehtävän tilannearvion keskeinen merkitys on ollut ja on edelleen asiakkaan tarpeiden selvittäminen. On katsottu, että asiakkaan tarpeiden selvittäminen on työskentelyn perusedellytys ja oikeanlaisen tilannearvion tekeminen on ratkaiseva tekijä onnistuneen jatkotyöskentelyn kannalta. (Rostila 2001, 64; Milner, Myers & O'Byrne 2015, 3.)

On kuitenkin havaittu, että tarvelähtöisyyteen ja asiakkaiden tarpeiden huomioimiseen liittyy käytännön sosiaalityön asiakastyössä monia haasteita ja ongelmia. Työntekijät näyttävät esimerkiksi olevan sidoksissa palvelujärjestelmään ja organisaatioidensa tehtävälaihin niin, että heillä on paine arvioida asiakkaidensa tarpeita siten, että ne sopivat olemassa oleviin palveluihin sekä organisaatioiden tavoitteisiin, mahdollisuuksiin sekä resursseihin. (Milner ym. 2015, 6; Tanttu 2016, 109; Rostila 2001, 65.) Tarvelähtöisen

työskentelyn haasteellisuutta näyttää sosiaalityössä lisäävän vielä se, että sosiaalipalveluista ei ole olemassa oikein selkeitä kuvauksia ja palvelut ovat sisällöltään usein epäyhtenäisiä (Alatalo ym. 2019, 11).

On myös nähty, että tarpeiden arvioinnissa työntekijöiden ja asiakkaiden näkemykset sekä tulkinnat tarpeista eivät aina kohtaa, mikä aiheuttaa ristiriitaisia tilanteita. Asiakkaiden näkemykset tarpeista kohdistuvat esimerkiksi ensi sijassa niin sanottuihin perustarpeisiin, kun taas työntekijät ovat huolissaan asiakkaiden palvelutarpeista. Näin työntekijöiden huoli kohdistuu palveluihin, joita he kokevat asiakkaiden tarvitsevan kuin suoranaisesti asiakkaiden tarpeisiin. Toisaalta myös asiakkaiden tarpeet tai odotukset palvelujärjestelmältä voivat olla sellaisia, ettei järjestelmä pysty niihin vastaamaan. (Darling, Hager, Stockdale & Heckert 2002, 41–63; Tanttu 2016, 111, 120.) Voidaan myös ajatella, etteivät sosiaalityöntekijät tiedä tai tavoita koskaan asiakkaidensa ”todellisia” tarpeita. Tällöin tarpeiden selvittämisessä kyse on enemminkin tulkintojen tekemisestä, minkä myötä tarpeista tulee eräänlaisia neuvottelukysymyksiä, joihin vaikuttavat organisaatioiden periaatteet ja lopputuloksena on jonkinlainen tasaerän jakaminen. (Mäntysaari 1991, 249–259.)

Tarpeiden arviointia voi ylipäänsä kritisoida niinkin, että arvioidessaan asiakkaidensa tarpeita, sosiaalityöntekijät itse asiassa arvioivat ja luokittelevat asiakkaidensa yksittäisiä puutteita ja vajavaisuuksia. Tämän myötä työntekijät ohjaavat asiakkaita palveluihin, joiden tarkoituksena on korjata nämä asiakkaalla olevat puutteet ja vajavaisuudet. Kuitenkin voi olla, että asiakkaan puutteet ja vajavaisuudet ovat sellaisia, etteivät ne ole korjattavissa ammattilaisten tarjoamilla palveluilla. Näin tarjotut palvelut eivät vaikuta asiakkaan tilanteeseen parantamalla sitä, vaan päinvastoin ne voivat jopa aiheuttaa asiakkaalle haittaa. (McKnight 1989, 7–12.)

Lisäksi yksittäisiä tarpeita arvioitaessa on vaarana se, että vaikka yksittäin kuhunkin tarpeeseen arvioitu palvelu voi vaikuttaa hyvältä ja olla lainmukainen, voi näistä yksittäisistä palveluista muodostua asiakkaalle kokonaisuus, joka ei enää olekaan hänelle hyväksi. Kokonaisuutena eri instituutioista, palveluista, suunnitelmista ja työntekijöistä voi nimittäin muodostua asiakkaalle ympäristö, joka korvaa hänen normaalit suhteensa ihmisiin, yhteisöihin sekä yhteiskuntaan. Samalla tämä uusi ympäristö vaatii asiakasta omaksumaan uutta ja erilaista toimintaa sekä käytöstä kuin mihin hän on normaalissa ja luonnollisessa

elinympäristössään tottunut. Jos asiakas ei omaksu uuden ympäristönsä vaatimuksia, voi työntekijä tulkita asiakkaan ”poikkeavan” ja ”epäsopivan” käytöksen tai toiminnan merkkinä asiakkaan uudesta tarpeesta eli puutteesta ja vajavaisuudesta, jotka taas tulisi saada korjattua jollakin uudella palvelulla. (McKnight 1989, 7–12.)

Yksittäisten tarpeiden eli puutteiden ja vajavaisuuksien sijaan arvioinnissa tulisi enemmän kiinnittää huomiota asiakkaan olemassa oleviin vahvuuksiin sekä resursseihin. Tulisi nähdä asiakkaan lasi niin sanotusti puoliksi täynnä, eikä puoliksi tyhjänä. Tämän myötä asiakkaalle tarjotut palvelut olisivat ehkä myös toisenlaisia ja voisivat johtaa vaikuttavampaan lopputulokseen asiakkaan kannalta. Samalla arvioinnissa olisi aina syytä kysyä ja pohtia, onko asiakkaan tilanne todella sellainen, että se vaatii julkisten palveluiden väliintuloa ja palveluita. Asiakkaan omassa elinympäristössä voi olla toimia ja resursseja sekä löydettävissä ratkaisuja, jotka lopulta tuottavat asiakkaalle paremman ja vaikuttavamman lopputuloksen, kuin mihin julkiset palvelut pystyvät. (McKnight 1989, 7–12.)

Sosiaalityön käytännön kannalta voidaan lisäksi ajatella, ettei tarvelähtöisyys suinkaan poista sosiaalityöstä ongelmien tunnistamisen tärkeyttä. Juha Hämäläinen ja Pauli Niemelä (2014, 103–105) nostivat tämän esille nykyisen sosiaalihuoltolain valmistelun yhteydessä. He havaitsivat, kuinka uuden sosiaalihuoltolain valmisteluasiakirjoissa näkyi tavoite muuttaa ongelmalähtöisyys uudenlaiseksi tarve- ja voimavaralähtöiseksi ajatteluksi. He kuitenkin halusivat muistuttaa, että vaikka ongelmalähtöisyys pyrittäisiin häivyttämään ja kääntämään tarpeenmukaisuudeksi, ei se poistaisi problematisoinnin tärkeyttä. He katsoivat, että käytännön eläessä ja maailman muuttuessa myös tunnistettavat tarpeet sekä riskitekijät voivat muuttua. Näin joka tapauksessa on aina tunnistettava, mikä on ongelma eli mihin tarpeeseen resursseja ja palveluja on tuotettava. Heistä tarvelähtöisyys jopa korostaa problematisoinnin tärkeyttä, koska voidakseen tunnistaa asiakkaan tarpeet, pitää työntekijän osata problematisoida tarpeiden taustalla olevat tekijät.

Tarvelähtöisyyden haastavuus ei myöskään rajaudu vain yksittäisen työntekijän ja asiakkaan välille, vaan se on haaste koko palvelujärjestelmälle. Palvelujärjestelmä näkee tarpeet eräänlaisia yleisiä tilauksina, eikä asiakas näy palvelujärjestelmälle ainutlaatuisena omine tarpeitaan. Yksittäisen ihmisen elämänkulun sijaan palvelujärjestelmän huomio kiinnittyy palveluiden määrittämiseen, asiakasmääriin sekä taloudellisiin kustannuksiin ja tuottavuuteen. Tarvelähtöisyys nostaa esille myös sen, haluaako palvelujärjestelmä edes

kohdata, tunnistaa, tunnustaa ja ottaa vastaan kaikkia asiakkaiden tarpeita. Esimerkiksi tarpeet, joita voidaan pitää itse aiheutettuina, rikollisuuteen tai muuten ei hyväksyttävään toimintaan perustuvana, saatetaan kokea niin vastenmielisinä tai vaikeina, ettei niihin haluta tarttua. Asiakas jää tällöin tarpeineen avun ulkopuolelle. Käytännössä eri tarpeita myös järjestellään, luokitellaan ja priorisoidaan sen mukaan, miten tärkeitä niitä pidetään. Tämä tarpeiden arvottaminen ei yleensä perustu mihinkään rationaaliseen päättelyyn, vaan kirjoittamattomiin toiminta- ja ajattelutapoihin, mikä taas asettaa ihmiset tarpeineen erilaisiin asemiin. (Pohjola 2010, 65–66.)

Sosiaalityön näkökulmasta tarpeiden arviointi ja tarvelähtöinen työskentely ei olekaan mikään selkeä ja yksiselitteinen työtä ohjaava tavoite, vaan kyse on enemmän kulloinkin tapahtuvasta eri tarpeiden tulkitsemisesta, oikeuttamisesta sekä käytettävissä olevien resurssien huomioimisesta (Pohjola 2010, 65–66). Näiden lisäksi työntekijöiden tulee ottaa aina myös huomioon vaatimus asiakkaiden yhdenmukaisesta kohtelusta, vaikka lähtökohtana heillä olisikin pyrkimys kohdata kukin asiakas mahdollisimman yksilöllisesti. Koska samalla kun poliitikot ja kansalaiset haluavat yhteiskunnan palveluiden olevan yksilöllisiä sekä joustavia, edellyttävät ja odottavat he niiltä universaaliutta, yhdenmukaisuutta sekä yhdenvertaisuutta. (Rajavaara 2014, 141.)

Vaikka tarvelähtöisyyteen liittyy sosiaalityön käytännössä monenlaisia haasteita, on hyvä kuitenkin muistaa, että tarpeet myös tuovat asiakkaille oikeuksia palveluihin. Lisäksi tarvelähtöinen työskentely ja asiakkaiden tarpeiden huomioiminen ovat hyviä, kannatettavia sekä tavoiteltavia sosiaalityön käytännön toiminnan lähtökohtia ja periaatteita. (Pohjola 2010, 29, 65–66.) Toisinpäin ajateltuna olisi vaikea nähdä sellainen sosiaalityö, joka lähtökohtaisesti pyrkisi sivuuttamaan asiakkaan tarpeet. Sosiaalityössä tulisi kuitenkin tunnistaa, olla tietoisia sekä puhua avoimesti siitä, millaista problematiikkaa sekä haasteita tarvelähtöisyys sisältää ja tuo työhön. Tämä vaatimus kattaa myös koko organisaatio ja palvelujärjestelmätason niin, että ne osaltaan tukevat ja mahdollistavat tarvelähtöisen työskentelyn puitteet sosiaalityöntekijöille.

2.2 Sosiaalityön institutionaalisen tehtävän jännitteet

Sosiaalihuollossa asiakkaan tarpeita arvioiva sosiaalityöntekijä ei edusta vain itseään, ammattikuntaansa tai organisaatioon, vaan laajemmin koko yhteiskunnan intressiä (Mäntysaari 2016, 86). Sosiaalihuollossa työskentely sekä lainsäädännön ja hallinnon mukaisten tehtävien toteuttaminen kytkevät sosiaalityön kiinteästi yhteiskuntaan ja siihen, millaista hyvinvointipolitiikkaa valtio haluaa kulloinkin hyvinvointipalveluillaan toteuttaa (Kananoja, Lähteinen & Marjamäki 2011, 26–27; Niemelä 2011, 13; Sipilä & Anttonen 2016, 71–72). Voidaankin sanoa, että sosiaalityön asiakaskohtaamisissa eivät kohtaa vain kaksi ihmistä, vaan kansalainen ja hyvinvointiyhteiskunnaksi kutsuttu instituutio (Mäntysaari 2016, 75).

Instituutiona sosiaalityö on asetettu yhteiskunnalliseen tehtävään, jossa sosiaalityöntekijä edustaa yhteiskunnan tahtoa siitä, miten ihmisen elämän tulisi mennä. Yhteiskunta on myös antanut sosiaalityölle tehtävän hoitamista varten oikeutuksen puuttua yksittäisen ihmisen elämäntapavalintoihin sekä niihin ratkaisuihin, jotka heikentävät ihmisen omaa tai hänen läheistensä hyvinvointia. (Mäntysaari 2016, 75–77.) Samalla sosiaalityölle on annettu valtaa siihen, millä tavalla yhteiskunnassa oikeudet, mahdollisuudet ja resurssit jakaantuvat sekä millaisilla taustaoletuksilla ja miten asiakkaiden tarpeita sekä tehtyjä interventioita arvioidaan (Vornanen & Hämäläinen, Törrönen 2016, 203).

Sosiaalityölle tehtävä ei ole yksioikoinen, vaan sosiaalityö joutuu tehtävässä tasapainoilemaan kaksoisroolinsa tuen ja kontrollin kanssa. Sosiaalityö joutuu esimerkiksi tekemään käytännön ristiriitaisissa tilanteissa valintoja sen suhteen kenen tarpeet ja edut asetetaan kulloinkin etusijalle, vaikka sen lähtökohtana on edistää kaikkien ryhmien ja henkilöiden sosiaalisten oikeuksien toteutumista (Vornanen ym. 2016, 203). Samoin sosiaalityö puuttuu ja rajoittaa ihmisten elämää, vaikka sen keskeinen arvo on, että asiakkaalla tulee olla oikeus päättää omasta elämästään ja valinnoistaan. Sosiaalityön käytännössä joudutaankin jatkuvasti käymään asiakkaiden kanssa valinnanvapauteen sekä tarpeiden tyydytykseen liittyviä neuvotteluja ja rajankäyntejä. Kaksoisrooli tuo myös sen, että samalla kun sosiaalityöntekijä tukee ja auttaa asiakkaita eri elämäntilanteissa sekä heidän oikeuksiensa toteutumisessa, voi hän olla velvoitettu ohjaamaan asiakkaita sellaiseen elämän suuntaan, jota he eivät itse halua ja joka myös sosiaalityöntekijästä tuntuu väärältä. (Mäntysaari 2016, 77, 86.)

Sosiaalityön tuen ja kontrollin kaksoisrooli tulee asiakkaiden tarpeiden kohdalla eteen sitenkin, että sosiaalityön tulee sen legitimoimista institutionaalisesta asemastaan käsin välittää yhteiskunnalle poliittisten päätösten ja toimenpiteiden tueksi tietoa ihmisten tarpeista, osallisuudesta sekä tarvittavista resursseista, palveluista ja toimista (Niemelä 2016, 107; Vornanen ym. 2016, 206–210). Tämä rakenteellisen sosiaalityön tehtävä on myös kirjattu sosiaalihuoltolakiin (1310/2014, 7 §). Samalla sosiaalityön tulee kertoa ihmisille heidän oikeuksistaan sekä yhteiskunnan tarjoamista palveluista ja resursseista sekä siitä, millaisia toimintamahdollisuuksista heillä on tarpeidensa tyydyttämiseksi ja osallisuuden saavuttamiseksi. Sinällään nämä tehtävät eivät ole vielä toistensa vastaisia, mutta ongelma tulee siitä, että yhteiskunnalla on vaatimuksia sosiaalityölle. Kun sosiaalityö välittää ihmisille yhteiskunnan resursseja, odottaa yhteiskunta sosiaalityöltä kansalaisten integrointia ja kontrollointia yhteiskunnan eheyden takia sekä muutoinkin kaikin puolin vastuullista ja tuloksellista toimintaa. (Niemelä 2016, 107; Mänttari-van der Kuip 2015, 24.)

Yhteiskunnan odotukset sekä tuen ja kontrollin kaksoisrooli ovat olleet ja tulevat varmasti olemaan läsnä sosiaalityössä aina, siten kun sosiaalityöllä on kiinteä yhteys yhteiskuntaan ja sosiaalityötä tehdään osana sosiaalipoliittista järjestelmää. Suomessa sosiaalityöllä, politiikalla ja hallinnolla on ylipäänsä yhteinen tiivis perinne ja sosiaalityöhön on aina enemmän tai vähemmän vaikuttanut kulloinenkin lainsäädäntö ja muu ohjaus (Satka 2005, 172–173; Raunio 2009, 19). Suomessa sosiaalityön on myös haluttu olevan nimenomaan julkisen sektorin varaan rakentuvaa ammatillista toimintaa, mikä on vahvistanut sosiaalityön ja sosiaalihuollon yhteyttä (Raunio 2009, 19). Tämän voidaan tietysti ajatella kertovan arvostuksesta sosiaalityön osaamista kohtaan. On haluttu, että sosiaalihuollossa työskentelevät koulutetut ammattilaiset, jotka tiedoilla ja taidoillaan osaavat auttaa asiakkaita heidän vaikeissa elämäntilanteissaan. Kaksoisroolin myötä sosiaalityö joutuu kuitenkin koko ajan punnitsemaan, mikä sen käytännön toimintaa ensi sijassa ohjaa, mihin päin sen tulee olla kallellaan ja miten sen tulee ratkoa käytännössä esiin tulevia moraaliseettisiä kysymyksiä (Satka 1995, 172–173; Kirk & Parton 2010, 2–4).

Mirja Satka (1995, 172–173) esittää, ettei ratkaisu hallinnollisten ohjeiden ja sosiaalityön omien teoreettisten näkemysten ja lähestymistapojen suhteen ole ehkä yksinkertaisesti joko tai, vaan enemmän sekä että. Hänestä tilanteen voi nähdä niin, että sosiaalityön käytännön toimintaa ohjaavat hallinnolliset säännöt, ohjeet, velvoitteet ja vaateet sekä sosiaalityön oma tieto-, taito- ja teoriapohja muodostavat eräänlaisen jatkumon kaksi eri päätä, eikä niitä

käytännön työssä voi täysin erottaa. Tosin hän toteaa, ettei tämä ehkä selkeytä käytännön sosiaalityötä, mutta osaltaan voi auttaa ymmärtämään ja tiedostamaan sosiaalityön kaksinaista, monitahoista sekä moniulotteista luonnetta.

Pauli Niemelä (2016, 108) taas katsoo, että jännitteissä kaksoisroolissaan sosiaalityön on tärkeä tukeutua sen omaan tietoperustaan sekä ammattietiikkaan: eettisesti kestävään sosiaalityöhön. Yhteiskunnan kulloinkin antamissa puitteissa sosiaalityön työskentelyn lähtökohtana tulisi olla aina sen oma eettinen perusta, kuten ihmisarvon kunnioitus, tasa-arvo, ihmisoikeudet sekä pyrkimys oikeudenmukaisuuteen. Käytännössä tämä Niemelän mukaan tarkoittaa asiakkaan kunnioittavaa kohtaamista tavalla, että asiakkaan tilanteeseen on perehdytty kunnolla sekä tavoitteena on aidosti sosiaalityön tietojen, taitojen ja työmenetelmien avulla saada muutosta hänen tilanteeseensa.

Mikko Mäntysaaren (2016, 86) mukaan tietoon ja ammattietiikkaan tukeutuminen eivät kuitenkaan aina pelkästään riitä, kun sosiaalityö joutuu laajemmin yhteiskunnassa perustelemaan esimerkiksi, miksi sosiaalityöllä on oikeutus puuttua ja rajoittaa ihmisten elämää ja tarpeentyydytystä. Mäntysaaren mukaan sosiaalityö voi tällaisissa kysymyksissä hakea tukea toiminnalleen yhteiskunnassa vallitsevista arvoista. Esimerkiksi vapauden ja rajoittamisen suhteen ei yhteiskunnassa suinkaan ajatella, että kaikkea saa vapaasti tehdä. Vallitseva hyvinvointiliberaali ajattelukin jakaa näkemyksen, että yksilön vapautta voidaan rajoittaa silloin, kun yksilön toimet ja valinnat uhkaavat tai rajoittavat toisten yksilöiden vapautta. Mäntysaaren mukaan tämä antaa perustaa ja oikeutusta myös sosiaalityön yhteiskunnalliselle kaksoisroolille. Siihen, milloin sosiaalityön tulee tukea ja milloin kontrolloida.

Kaikkienensa on oleellista tiedostaa, että sosiaalityön institutionaaliseen tehtävään tarpeiden arvioijana sisältyy jännitteisyyttä ja ristiriitoja, jotka tulevat näkyväksi sosiaalityön asiakaskohtaamisissa. Samalla sosiaalityössä on kuitenkin ymmärrettävä, että syyt ovat taustalla olevissa yhteiskunnan rakenteellisissa tekijöissä, eivätkä ne johdu asiakkaan ja sosiaalityöntekijän asiakassuhteen ominaisuuksista. (Mäntysaari 2016, 86.) Lisäksi tasapainoilussa auttaa, että sosiaalityöllä on teoreettista tietoa tarpeista, johon se tehtävää hoitaessaan voi tukeutua.

3 TARPEEN KÄSITE JA TARVETEORIAM

Tutkimuksessani olen alusta alkaen halunnut ymmärtää ja saada tietää, mitä *tarve* on. Kirjallisuuteen tutustuessa huomaa, että kysymystä on vuosikymmenien saatossa käsitelty paljon ja tarpeista on olemassa runsaasti erilaista sekä eri tasoista tietoa. Kaikkea tietoa tarpeista on siten mahdotonta käydä läpi. Tutkimuksessani lähestyn tarvetta ensi sijassa yhteiskuntatieteellisen ajattelun kautta. Samalla tuon kuitenkin esille myös laajemmin erilaisia lähestymistapoja tarpeisiin yleisemmän kuvan saamiseksi. Olen pyrkinyt tekemään valikoinnin niin, että esille nostamani tarpeita koskevan teoreettisen keskustelun kautta syntyy kuva siitä, mitä tarve käsitteellisesti ja teoreettisesti voi olla, eli mistä käsitys tarpeista muodostuu. Tarvitsen tätä tietoa tutkimuksessani ja sosiaalityössä on muutoinkin aina hyödynnetty tarvittavaa tietoa monitieteisesti (Kananaja ym. 2011, 370–372). Lisäksi nostan omassa alaluvussaan esille, kuinka sosiaalityön oppialalla tarvetta on teoreettisesti käsitelty ja miten tätä tietoa hyödynnetään.

3.1 Tarpeen käsite ja tarpeen määrittäminen

Tarpeet ja tarpeiden tyydytys liitetään ihmisen olemassaoloon, hyvään elämään ja hyvinvointiin (Roos 1973, 61; Allardt 1980, 21). Siten ei olekaan ihme, että tarpeet ovat kiinnostaneet aina useita eri tieteenaloja. Tarvetta on käsitelty niin filosofiassa, teologiassa, antropologiassa, psykologiassa kuin talous- ja yhteiskuntatieteissä (Dover 2016a, 7; Gasper 2007, 7; Dean 2010, 1–2). Tosin kiinnostuksen taso tarpeisiin on vaihdellut eri aikoina. Esimerkiksi sosiaalipolitiikassa tarpeista puhuttiin vielä paljon 1970-luvun lopulle asti, mutta sen jälkeen tarpeita ja tarpeentyydytystä koskeva keskustelu siirtyi ennemmin käsittelemään elämäntapaproblematiikkaa ja sitä kautta muita kysymyksiä. (Mäntysaari 1991, 60). Tarpeita koskevaan kirjallisuuteen perehtyminen osoitti, etteivät tarpeet ole olleet viime vuosinakaan yhteiskuntatieteissä sellaisen laajan kiinnostuksen kohteena, mikä olisi tuonut uusia avauksia tarpeita koskevaan keskusteluun.

Tarpeita koskevan nykyisen keskustelun vähyydestä huolimatta tieteenaloista sosiaali- ja käyttäytymistieteille tarpeen käsitteellä on ollut sekä on tärkeä merkitys ja sosiaalipolitiikalle tarve on yksi keskeisimmistä käsitteistä (Ife 1983, 1; Dean 2010, 1).

Samaa voi sanoa sosiaalityöstä, vaikka tarpeen käsite on jäänyt sosiaalityössä pääsääntöisesti melko vähälle huomiolle (Dover 2106b, 1). Tarpeen käsite on myös ollut aina oleellinen suunniteltaessa sosiaali- ja yhteiskuntapoliittisia ohjelmia, palveluita sekä niiden vaikutuksia ja kun näihin liittyen on pyritty ymmärtämään sekä selittämään ihmisten käyttäytymistä (Allardt 1980, 22).

Tarpeen käsitteen keskeisyys eri yhteyksissä sekä kiinnostus ihmisen tarpeita kohtaan on johtanut siihen, että ihmisen tarpeista on ollut olemassa lukuisia eri jäsenyyksiä, käsitteellistyksiä sekä teorioita (Dean 2010, 1; Roos 1973, 64). Tarpeita koskevan kirjallisuuden runsautta lisää vielä se, että vaikka eri tieteillä on tyypilliset tapansa käsitellä tarvetta, on tästä huolimatta myös tieteenalojen sisällä luotuna useita erilaisia käsityksiä ja teorioita tarpeista. Lisäksi on nähtävissä, että kokonaisuutena tarpeiden käsittelyyn liittyy runsaasti ristiriitaisuuksia ja epä johdonmukaisuuksia, mitkä eivät ole vain tieteiden välisiä, vaan myös tieteiden sisäisiä. Näin näkemykset ihmisen tarpeista eivät vaihtelee vain tieteenalojen välillä, vaan ne voivat vaihdella myös yksittäisten tutkijoiden ja tieteilijöiden välillä. (Gasper 2007, 4–9; Roos 1973, 61.)

Tarpeen määrittelyn ajatellaan myös osittain kytkeytyvän aina yhteiskuntaan, vaikka ensi sijassa tieteenalat toki määrittelevät tarpeen omista lähtökohdistaan käsin (Dean 2010, 1–2; Gasper 2007, 4–9). Tarpeen määrittelyn ja yhteiskunnan kytköksen ajatellaan johtuvan siitä, että tarpeen määrittelyyn vaikuttaa se, millainen rooli ihmisten tarpeilla nähdään laajemmin olevan yhteiskunnassa. Tarpeiden rooli voidaan nähdä esimerkiksi 1) yksilön omaisuutena tai ominaisuutena, 2) periaatteellisena tai 3) eräänlaisina muunneltavissa ja säännösten mukaan säädeltävissä olevana. (Roos 1973, 64–65.) Kaikille tarpeiden määrittelyille on kuitenkin pääsääntöisesti yhteistä se, että tarpeilla viitataan aina yksilöiden tarpeisiin. Tarpeita on tapana määritellä ja tarkastella yksilö tasolla niin, että lähtökohtana on yksilö tarpeineen sekä yksilöiden tarpeiden tyydytys. Vain harvoin tarpeita tarkastellaan yhteisöjen tai yhteiskunnan tasolla, jolloin näkökulmana olisi yhteisöjen tai yhteiskuntien tarpeet. (Ife 1983, 3.)

Yksi tapa määritellä tarpeita on erottaa perustarpeet ja muut tarpeet. Perustarpeita katsotaan olevan ihmisen selviytymisen kannalta tarvittavat asiat, kuten vaikka ravinto, hengitettävä ilma sekä turvallisuus. Muut tarpeet muodostuvat vasta näiden perustarpeiden tyydyttämisen myötä. Perustarpeiden tyydyttäminen vaatii ihmisiltä erilaisia tapoja ja menetelmiä, mitkä

saavat aikaan sosiaalista toimintaa. Nämä perustarpeiden tyydyttämisen tavat, menetelmät ja sosiaalinen toiminta yhdessä tuovat esille sekä luovat uusia ja aiemmin tuntemattomia tarpeita, muita tarpeita. (Roos 1973, 64–67.)

Tarpeita voidaan määritellä myös tarpeen olemuksen mukaan, jolloin kiinnitetään huomio tarpeen sisältöön. Tarve on jotakin sellaista, jota voidaan pitää perustavanlaatuisena sekä tyydytettävissä olevana. Esimerkiksi terveyttä voidaan pitää tarpeena, joka täyttää edellä olevat kriteerit. Lisäksi tarpeita voidaan tarkastella kiinnittämällä huomio tarpeen alkuperään siten, ovatko tarpeet taustaltaan yksilöllisiä, sosiaalisia vai biologisia. Näin tarpeet erotellaan sen mukaan, mitkä tarpeet ovat välttämättömiä ihmisen biologisten toimintojen kannalta ja mitkä tarpeet taas ovat esimerkiksi määräytyneet sekä muotoutuneet yhteiskunnan vaikutuksesta. (Roos 1973, 65.)

Taulukossa 1 on esitetty Deanin (2010, 2) jäsenyys niistä monista erilaisista jaottelu- ja erottelutavoista, joilla ihmisen tarpeita voidaan luokitella, tarkastella ja määritellä. Deanin mukaan osittain taulukossa esitetyt jaottelut ovat päällekkäisiä ja yhteneväisiä sekä toisia voi pitää hyödyllisempinä kuin toisia. Lisäksi hän korostaa, ettei hänen taulukossa esittelemänsä erottelut tarpeiden eri tasoista ole kaiken kattava, vaan enemmän erotteluja on mahdollista jatkaa lukemattomilla eri tasoilla ja tavoilla.

Taulukko 1. Tarpeiden tasot kaksijakoisesti eroteltuna

absoluuttinen – suhteellinen
objektiivinen – subjektiivinen
perus – korkeampi
aineellinen – ei aineellinen
myönteinen – kielteinen
fyysinen – psyykinen
fysiologinen – kulttuurinen
luontainen – johonkin menettelytapaan perustuva
luonnollinen – keinotekoinen
todellinen – väärä
nautintoa tai mielihyvää tavoitteleva – yhteistä hyvää ja onnellisuutta tavoitteleva

(Dean 2010, 2, suomennettu alkuperäistä mukaillen)

Tarpeiden määrittelyssä eniten keskustelua ja kiistaa on aina herättänyt se, ovatko tarpeet absoluuttisia vai suhteellisia sekä universaaleja vai kulttuurin mukaan muotoutuvia ja siten siitä riippuvaisia sekä vaihtelevia. Onko kaikilla ihmisillä samat universaalit tarpeet vai

ovatko ihmisten tarpeet riippuvaisia sosiaalisesta ja kulttuurisesta ympäristöstä? Keskustelu pitää yllä myös kysymystä siitä, onko ylipäänsä mielekästä määrittellä tarpeita. Sillä jos ihmisten tarpeet ovat kytköksissä sosiaaliseen ja kulttuuriseen ympäristöön, on kai tällöin mahdotonta tai jopa turhaa pyrkiä määrittelemään yleispätevästi tarpeita. Yleispätevän määrittelyn ongelma koskee lisäksi sitä, että ei ole yhteistä ymmärrystä, ovatko tarpeet perustaltaan biologisia vai sosiaalisia tai millä tasolla ihmisten tarpeiden tyydytyksen tulisi määrällisesti ja laadullisesti yhteiskunnassa toteutua. (Dean 2010, 8–9.)

Määrittelyn vaikeutta ja monimutkaisuutta lisää myös se, että tarpeen käsitteeseen liittyy tietynlainen kaksitahoisuus tai toisin sanoen tarvetta voi pitää kaksitahoisena käsitteenä. Tämä tarkoittaa sitä, että tarpeet nostavat esille samanaikaisesti tavoitteet ja arvot. Kun ihminen pyrkii tyydyttämään tarpeitaan, hän pyrkii samalla jotakin asettamaansa tavoitetta kohti ja tällöin voidaan tarkastella, onko tämä tarvepyrkimys hyväksyttävä. (Allardt 1980, 23–25.) Jos tarvepyrkimys koetaan yhteiskunnassa hyväksyttävänä ja jopa tavoiteltava, ei se ole ongelma. Käänteisesti tämä voi johtaa kuitenkin siihen, että jos ihminen ei syystä tai toisesta tavoittele jonkin ”normaalina” pidetyn tarpeen tyydytystä, nähdään se epänormaalina ja epäluonnollisena sekä ihmisen oman parhaan vastaisena. (Doyal & Gough 1991, 39–42.)

Tarpeen käsitteen kaksitahoisuus tuo sille myös finalistisen luonteen, mikä usein jää huomiotta ja vaikeuttaa taas osaltaan tarpeen käsitteen ymmärtämistä. Finalistisen luonteen myötä tarpeen käsitteestä tulee selittävä käsite. Tarpeita selitetään viittaamalla lopputulokseen tai tarkoituserään, mikä lisää tarpeen käsitteeseen kausaalisen elementin. Tarve on tarkoituserä jollekin tavoitellulle toiminnalle. Tarve ikään kuin saa aikaan toimintaa, minkä päämäärä ja lopputulos ovat lähtökohtaisesti tiedossa jo alusta alkaen. (Allardt 1980, 23–25.) Tarpeiden, tavoitteiden ja arvojen yhteen kietoutumisen takia yhteiskunnassa olisi hyvä olla sopu ja yhteisymmärrys siitä, mikä on ihmiselle normaalia, eli minkä tarpeiden tyydyttämistä ja tavoitteiden saavuttamista yhteiskunta tukee. Tarvekäsite kytkeytyy näin mukaan yhteiskunnan moraalisiin ja poliittisiin näkemyksiin sekä keskusteluihin. (Doyal & Gough 1991, 42–44.)

Tarpeen käsitteen hankaluus tai yhteisen ymmärryksen puute tarpeista ei ole estänyt sitä, etteikö tarve ole laajasti käytetty käsite erilaisissa yhteyksissä. Tarve sanaa käytetään tai tarpeisiin viitataan paljon esimerkiksi monissa erilaisissa yhteiskunnallisissa keskusteluissa,

kirjoituksissa ja politiikkaohjelmissa. Usein tämä vielä tehdään niin, ettei asiayhteydessä ole määritelty tai selvitetty, mitä tarpeilla oikeastaan tarkoitetaan. Tämä on tuonut esille esimerkiksi sen, että näissä yhteyksissä käytetty tarkentamaton tarpeita koskeva puhe voi osoittautua myöhemmin ongelmalliseksi, kun tulkinnat tarpeista joudutaan tekemään vasta käytännön tasolla ja tuolloinkin aina tapauskohtaisesti. Kaikkinensa tarpeen kohdalla onkin usein myös haluttu tehdä selvyyttä itse tarve -sanasta sekä siitä, millaisia eri käyttömuotoja sen kohdalla tulee tiedostaa. (Gasper 2007, 7–8.)

Tarkastellessa itse tarve -sanaa, tarkoittaa se yksinkertaisesti puutetta jostakin tarpeellisesta, jotakin tarvitaan tai joku on jonkin tarpeessa (Suomen kielen sanakirja 2020). Suomessa tarve -sanan ymmärrykseen tai käyttöön ei liittynekään sekaannusta. Tarve sanan käyttö kuitenkin vaihtelee eri kielissä ja samalla ymmärrys siitä. Siten on haluttu selventää, että tarve (need) ei tarkoita samaa kuin esimerkiksi vietti (drive), tavoite (goal), toive (want) ja mieltymys (preference). Erona viettiin on ajateltu, että tarve ei esimerkiksi määräydy vain biologian lainalaisuuksista. Erona toiveisiin ja mieltymyksiin on, että ihminen voi tarvita jotain, minkä olemassaoloa hän ei tiedä, mutta vastaavasti ihmisen pitää olla tietoinen toivomistaan asioista ja mieltymystensä kohteista. (Doyal & Gough 1991, 35–44.) Lisäksi ajatellaan, että tarve pitää sisällään merkityksen jostakin perustavasta, perustavanlaatuisuudesta. Tarve ei siten ole mikä tahansa mieliteko, mitä toiveet voivat olla. (Allardt 1980, 18–23; Roos 1973, 64–65.)

Tarve -sanan käytössä taas voidaan erottaa erilaisia käyttömuotoja, joiden tarkoituksena on erilainen. Käyttömuodossa A tarve on jokin asia ja voidaan esimerkiksi sanoa, että vesi on (perus-)tarve. Tällöin tarve on jokin selkeä ja lähtökohtaisesti neutraali kuvaus, substantiivi. Käyttömuodossa B tarve -sanaa käytetään kertomaan, että jotkut ovat jonkin tarpeessa (on puutetta jostakin). Voidaan sanoa, että ihmiset tarvitsevat vettä. Tällöin tarve -sanan muoto on verbi ja ”tarve” on eräällä tapaa edellytys jonkin tavoitteen saavuttamiselle. Käyttömuodossa C tarve -sanaa käytetään taas tarkoittamaan, että on jonkin avun tarve tai on jonkinlaisen muun intervention tarpeessa. Esimerkiksi ihmisten todetaan tarvitsevan ruoka-apua. (Gasper 2007, 7–11.)

Käyttömuodot eivät ole aina selkeitä ja niihin voi liittyä moniselitteisyyttä sekä osittain ne voivat mennä päällekkäin. Oleellista on kuitenkin havaita, että käyttömuoto C sisältää tai osoittaa vahvan ohjeistavan tai jopa velvoittavan vaatimuksen jonkin tietyn asian tärkeydestä

tai keskeisyydestä. Yhteiskunnallisissa keskusteluissa ja toiminnoissa tämä normatiivisuus kytkeytyy ihmisten tarpeiden arviointiin sekä siihen, mitä arvioidaan tärkeäksi ja kuka tämän arvion on tehnyt. Samoin arviointiin liittyy yhteiskunnallisten valintojen tekeminen. Valintojen tekeminen taas sulkee aina pois toisia vaihtoehtoja sekä toimia. Tarve sanan käytön kohdalla tuleekin tarvittaessa huomioida eri käyttömuodot; kuvaileva, välineellinen ja normatiivinen sekä se, että sanan käytöllä voi olla eri yhteyksissä erilaisia vaikutuksia ja seuraamuksia. (Gasper 2007, 3, 7–11.)

Yhteenvetona voidaan todeta, että tarve on moninainen ja vaikea käsite, minkä takia sen määrittäminen ei ole helppoa. Voidaan myös päätyä siihen, että tarpeilla on eräänlainen kaksoisluonne; on olemassa ihmisen biologian kannalta välttämättömiä tarpeita, mutta samalla on nähtävissä tarpeita, mitkä ovat määräytyneet ja muotoutuneet yhteiskunnan vaikutuksesta. Tämä tarpeiden kaksinaisuus pitää yllä tarpeiden määrittelyn pulmallisuutta ja monimutkaisuutta, mutta tarpeita analysoitaessa nämä molemmat näkökulmat tulisi muistaa huomioida. Voi olla niinkin, että tarpeiden kaksoisluonteen takia ei voida koskaan täysin selvittää mistä ihmisen tarpeissa on kyse. Sillä viime kädessä kyse on myös ihmisen omasta subjektiivisesta toiminnasta ja tietoisuudesta, mihin taas vaikuttaa ympäristö, jota ihminen itse muokkaa. (Roos 1972, 62–65.)

Samoin voidaan ajatella, että onko edes mielekästä tai mahdollista pyrkiä erottamaan biologisia ja fysiologisia tarpeita sosiaalisista tarpeista. Ihmiset ovat fyysisiä ja sosiaalisia olentoja, joten ihmisillä on sekä fyysisiä että sosiaalisia tarpeita. Enemmän voi tarkastella ja tehdä eroa sen suhteen, mikä on biologisten ja fyysisten tarpeiden riittävä taso sekä mikä on sosiaalisesti hyväksyttävää. Ihmisillä on ruumiillisia tarpeita, mutta niillä on sosiaalinen merkitys ja tarkoitus. Ihmiset ovat aina sidoksissa biologiaan ja fyysisyyteen, mutta asiat, jotka määrittelevät ihmiset ihmisiksi ovat peräisin sosiaalisesta kontekstista sekä ihmisten keskinäisistä suhteista ja riippuvuudesta toisiin ihmisiin. Näin päästään siihen, että on olemassa ihmiselle luontaisia tarpeita sekä samalla on olemassa tulkittuja tarpeita, jotka muodostuvat ihmisten päivittäisten kokemusten myötä, mutta joihin myös osaltaan vaikuttavat poliittiset toimet. (Dean 2010, 8–9.)

3.2 Teoreettisia lähestymistapoja tarpeisiin

Tarveteorioita sekä erilaisia lähestymistapoja tarpeisiin on olemassa monia erilaisia ja eri tieteenalojen mukaisia. Lähestyn tässä tutkimuksessa tarveteorioita tarvekirjallisuudessa nähtävissä olevan kahden tarpeiden olemuksesta olevan päätulkinnan mukaan. Päätulkinnoista toinen katsoo tarpeiden olevan historiallisia niin, että tarpeet ovat alkuperältään yhteiskunnallisia ja muuttuvat yhteiskunnan muuttuessa. Toisen päätulkinnan mukaan tarpeet taas ovat universaaleja, hierarkkisia sekä biologisperäisiä ja tämä näkemys on tyypillistä esimerkiksi psykologian tarveteorioissa. (Mäntysaari 1991, 59–61.) Esittelen päätulkinnoista ensin historiallisen tarvenäkemyksen ja esimerkkeinä siihen pohjaavia teoreettisia jäsennyksiä tarpeista. Tämän jälkeen avaan toisen päätulkinnan mukaista psykologian tarvekäsitystä ja esimerkkeinä alan tarveteorioita. Lopuksi esittelen vielä Doyalin ja Goughin tarveteorian, mitä osaltaan voi pitää kilpailevana tarveteoriana tällä hetkellä vallalla oleviin psykologian tarveteorioihin (Dover 2016b, 22–23).

3.2.1 Historiallinen tarvenäkemys

Historiallinen tarvenäkemys korostaa tarpeiden yhteiskunnallista alkuperää. Näkemyksen mukaan yhteiskunnan muuttuessa tarpeetkin muuttuvat ja kukin yhteiskunta luo itselleen ominaisen tarvejärjestelmän. Näin tarpeet nähdään historiallisina. (Mäntysaari 1990, 60–61; Heller 1985, 285–294.) Näkemys myös sisältää ajatuksen jatkuvasta tarpeiden tulkinnasta. Tarpeet eivät ilmene suoraan, vaan niitä pitää osata tulkita tullakseen toimeen yhteiskunnassa. Tulkintoja tarpeistamme emme tee vain me itse, vaan tarpeitamme tulkitsevat myös meitä lähellä olevat ihmiset sekä yhteiskunnalliset päättäjät. Se, miten yhteiskuntatalous on organisoitu, kuvaa yhteiskunnassa tehtyä tarve tulkintaa. Tämän myötä tarpeiden tulkinnan katsotaan olevan ensi sijassa poliittinen kysymys. (Mäntysaari 1990, 60–61.)

Unkarilainen filosofi Agnes Heller (1929–2019) on yksi tarveteoreetikko, joka pohjaa tarpeen määrittelynsä historialliseen tarvenäkemykseen. Heller (1985, 285–294) määrittelee tarpeita kolmen eri näkökulman kautta. Ontologinen näkökulma tarkoittaa sen pohtimista, ovatko tarpeet todellisia vai epätodellisia sekä onko osoitettavissa oikeat ja väärät tarpeet. Eettisessä näkökulmassa tarkastelussa on tarpeen hyvyys tai pahuus (vahingollisuus).

Poliittinen näkökulma taas nostaa tarkasteluun tarpeiden kytköksen yhteiskunnassa vallitseviin arvoihin sekä niiden myötä muokkautuneisiin ihmisten mieltymyksiin ja näkemyksiin hyvästä elämästä.

Heller (1985, 285–294) katsoo, että yhteiskunnassa vallitsevan tarvejärjestelmän tulisi vastata ihmisten omiin näkemyksiin ja valintoihin sekä mahdollistaa samalla ihmisten moninaiset ja erilaiset elämän tavat. Hänestä yhteiskunnan valtajärjestelmät pitävät kuitenkin luonnostaan sisällään näkemyksen siitä, minkä tarpeiden nähdään olevan etusijalla suhteessa toisiin tarpeisiin. Pahimmillaan tämä voi johtaa Hellerin mukaan siihen, että ne kenellä on yhteiskunnassa valtaa pyrkivät manipuloimaan muita ihmisiä heidän tarpeidensa ja tarpeiden tyydytyksen osalta.

Politiikan tutkimuksen professori Lawrence Hamilton (2003, 62, 16, 171) on tarkastellut tarpeita kytkien myös niiden ymmärryksen ja tulkinnan osaksi yhteiskuntaa. Hamiltonin mukaan kysymys tarpeista on ja tulee olemaan aina käytännöllinen. Tämän takia pitää pyrkiä ymmärtämään kuinka tarpeet kehittyvät, millaisina ne käsitämme sekä kuinka niitä arvioimme. Hamiltonin mukaan nykyisin vallalla oleva tarvenäkemys sivuuttaa sen, että tarpeet ja ymmärrys tarpeista kytkeytyvät yhteiskunnassa vallitseviin valtasuhteisiin. Sen sijaan nykyinen tarvenäkemys pitää tarpeita vapaasti valittavina oikeuksina sekä mieltymyksinä ja kansalaisyhteiskunta jopa perustuu tällaiselle illuusiolle. Samalla hänen mukaansa politiikan ja käytännön huolenaiheiksi ovat nousseet materiaaliset ja eettiset kysymykset.

Hamilton (2003, 171) on muodostanut tarpeista omat päätelmänsä ja nimennyt keskeiset päätelmänsä tarpeiden poliittiseksi filosofiaksi. Ensimmäinen päätelmä koskee tarpeiden olemusta ja päätelmän mukaan tarpeet koostuvat ihmisen toiminnalle elintärkeistä sekä välttämättömistä tekijöistä. Ihmisen toiminnassa nämä tekijät toimivat eräänlaisina motivaattoreina ja tarve voi näyttäytyä vietin tavoin tai tavoitteen muodossa. Yhteiskunnan tasolla voidaan määrittää yleiset minimitasot ja olosuhteet, joiden ajatellaan olevan edellytykset tarpeiden tyydyttymiselle ja siten ihmisen toiminnalle. Tähän kuuluvat myös sosiaalisesti muodostuneet tarpeet eli ne yleisesti hyväksytyt toiveet ja tarpeet, joiden tavoittelemista yhteiskunnassa pidetään oikeutettuna ja eräällä tapaa jopa väistämättömänä.

Hamiltonin (2003, 172) toinen päätelmä kuvaa tarpeiden muodostumista. Hamiltonin mukaan ymmärrys ja tulkinta tarpeista muodostuu ja kehittyy yhteiskunnassa olevien mekanismien osana ja tämä syy-yhteys on tunnistettavissa. Tarpeiden muodostumiseen liittyvät yhteiskunnassa vallitsevat uskomukset, yleiset tavat sekä koko yhteiskunta järjestelmä. Hamiltonin kolmas päätelmä sisältää ajatuksen, että käsitys tarpeista voi vääristyä yhteiskunnassa monin tavoin. Tämän myötä ihmiset voivat joutua jopa tilanteisiin, missä tarpeentyydytys esiintyy painostavina normeina ja vaatimuksina.

Neljännessä ja viidessä päätelmässään Hamilton (2003, 172–173) esittää, että tarpeiden tyydytyksessä ja arvioinnissa pitäisi huomioida kiinnittää todellisiin mielenkiinnon kohteisiin. Näitä ovat ihmisten objektiiviset olosuhteet, kuten esimerkiksi taloudellinen tilanne ja yhteiskunnallinen rooli. Hamiltonin näkemyksen mukaan yhteistä ymmärrystä tarpeista ja niiden tyydytyksestä ei koskaan tulla saavuttamaan kansalaisyhteiskunnan keskusteluissa, vaan se vaatii viranomaisen, jonka legitimitetti määräytyy sen mukaan, kuinka hyvin se toimii ylimpänä tarpeiden arvioijana ja takaajana. Hamiltonin mukaan tämä valtuutus voi olla modernilla valtiolla, mutta vain jos se perustaa poliittisen arviointinsa tarpeista ja niiden kehityksestä rakenteelle, mikä on joustava, osallistuva ja tarveperusteinen.

3.2.2 Tarveteoriat psykologiassa

Tarpeen käsite ja tarveteoriat kytkeytyvät psykologiassa motivaatioon, mikä on aina ollut psykologiassa keskeinen aihe. Tarpeet nähdään motivaation sisältöä määrittävinä tekijöinä ja ne luovat keskeisen perustan sille, että ihminen aktivoituu toimimaan. Psykologian tarvekäsityksessä on nähtävissä pääpiirteittäin kaksi erilaista perinnettä. Näistä toisessa tarpeet nähdään joukkona synnynnäisiä fysiologisia tarpeita, joiden taustalla vaikuttavat vietit ohjaten toimintaa ja tarpeiden tyydytystä. Toisessa perinteessä tarpeita tarkastellaan enemmän psykologisina ja opittuina tai erällä tapaa hankittuina. Tarpeet nähdään ikään kuin aivojen rakennelmana, jonka taustalla olevaa fysikaalis-kemiallista luonnetta ei tunneta. Ne synnyttävät kuitenkin havaintoja, käsityksiä ja älykkyyttä, mitkä kaikkien ohjaavat toimintaa tarpeiden tyydyttämiseksi. Ylipäänsä psykologiassa on tehty paljon erilaisia tarpeiden luokitteluja. Ironisesti on jopa todettu, että luokitteluja on yhtä monta, kuin on tarvepsykologeja. (Deci & Ryan 2000, 69; Deci & Ryan 2000, 227–228, Allardt 1980, 27.)

Psykologian tarveteorioista tunnetuin lienee Abraham Maslowin (1908–1970) tarvehierarkia. Maslowin (1943, 370–396; 1970, 35–55) itsensä mukaan hän pyrki tarveteoriallaan löytämään ihmisen universaalin yhteneväisyyden, mikä ihmisillä eri kulttuureista huolimatta on. Maslowin tarveteoria rakentuu viidestä eri perustarpeesta, mitkä ovat; 1) fysiologiset tarpeet, 2) turvallisuuden tarpeet, 3) yhteenkuuluvuuden ja rakkauden tarpeet, 4) kunnioituksen ja arvonnannon tarve sekä 5) itsensä toteuttamisen tarve. Näiden lisäksi Maslow pohti mahdollista kuudetta kauneuden eli esteettisyyden tarvetta.

Maslowin tarveteoriassa fysiologiset tarpeet tarkoittavat esimerkiksi hengissä pysymisen kannalta välttämätöntä tarvetta saada ruokaa ja juomaa. Turvallisuuden tarve tarkoittaa tarvetta vakaaseen elämään ja tunnetta saada suojaa ja suojelua muilta. Toisaalta myös tarvetta suosia tuttuja ja mielekkäitä asioita. Yhteenkuuluvuuden, rakkauden ja kiintymyksen tarve ilmenee muun muassa haluna sekä pyrkimyksenä mielihyvää tuottaviin ihmissuhteisiin, vastakohtana yksinäisyys ja syrjäytyminen. Kunnioituksen ja arvonnannon tarve pitää sisällään tarpeen tulla huomatuksi sekä kokea olevansa tärkeä. Tarve myös sisältää hyvän itsetunnon sekä itsearvostuksen. Viides itsensä toteuttamisen tarve on sitä, että ihminen voi toimia luontaisen potentiaalinsa mukaan ja tulla siksi miksi hänen luontaiset kykynsä antavat mahdollisuudet. (Maslow 1943, 372–382; 1970, 35–47.)

Tarpeiden hierarkkisuus ilmenee tarpeiden tyydytyksessä. Tarpeiden tyydytys lähtee fysiologista tarpeista. Jos ihminen ei saa näitä perustavanlaatuisia hengissä säilymisen kannalta elintärkeitä tarpeita tyydytettyä tai jos hänen toimintaansa ohjaa vain näiden tarpeiden tyydytys, ei tilaa jää seuraavan korkeamman tarpeen ilmaantumiselle. Tai vastaavasti muut tarpeet jäävät taka-alalle ja mahdollisuudet niihin ikään kuin sulkeutuvat. Mutta jos ihminen saa fysiologiset tarpeensa tyydytetty, ilmaantuu hänelle seuraava korkeampi tarve. Näin tarpeet alkavat muodostaa hierarkkisen suhteen aina edelliseen tarpeeseen. Maslow itse korosti, että teoria suhtautuu tarpeiden tyydytykseen kuitenkin suhteellisesti. Minkään tarpeen ei täydy olla täysin tyydytetty, etteikö seuraava tarve ilmaantuisi. Hänen mukaansa realistista on nähdä hierarkia niin, että kunkin tarpeen tyydytyksen prosenttiosuus kasvaa hierarkkisesti. Sillä lähtökohtaisesti ihmisen tarpeet ovat aina vain osittain tyydytettyjä. (Maslow 1943, 386–389; 1970, 35–38, 53–54.)

Clayton Alderfer (1940–2015) kehitti oman E.R.G tarveteoriansa Maslowin tarveteorian pohjalta ja ikään kuin tiivistäen teoriaansa Maslowin tarpeet. Alderferin E.R.G teoria kattaa

kolme tarvekategoriaa, mitkä ovat teorian nimen mukaisesti existence (olemassaolo), relatedness (yhteisyys) ja growth (kasvu). Olemassaolon tarve sisältää Maslowin tarveteorian fysiologiset tarpeet sekä turvallisuuden tarpeen materiaalistien tarpeiden osalta. Yhteisyyden tarve taas sisältää Maslowin turvallisuuden tarpeesta ihmisten keskinäiset turvalliset suhteet, yhteenkuuluvuuden sekä arvostuksen toisilta ihmisiltä. Kasvun tarve muodostuu Maslowin teorian itsensä toteuttamisen tarpeesta sekä itseluottamuksesta. (Alderfer 1972, 1–2, 25.)

Alderfer oli erityisesti kiinnostunut siitä, millaisina ja miten tarpeet ilmenevät ihmisten sosiaalisissa suhteissa. E.R.G teoriassa hän yhdistikin tarpeentyydytyksen ihmisen ympäristöön. Teorian mukaan tarpeentyydytys ja halut ovat yksilön subjektiivisia kokemuksia, mutta ne ovat riippuvaisia yksilön ympäröivästä maailmasta sekä siitä, millaisena yksilö tämän ympäröivän todellisuuden havainnoi ja käsittää. Tarpeentyydytys ja halut näyttävät ihmisessä sekä hänen ympäristössään vaikuttaen samalla ihmisen toimintaan ja käytökseen. Teoria käsittää siten yksilön sekä hänen ympäristönsä ja tarpeentyydytys muodostuu niiden välisten tapahtumien tuloksena. (Alderfer 1972, 1–2, 7.)

Itseohjautuvuusteoria (Self-determination theory, lyhennettynä SDT) on ollut viime vuosikymmenien ajan vaikuttavin tarveteoria psykologian alalla (Dover 2016a, 13; Dover 2016b, 8). Suomessa tästä Edward L. Decin ja Richard M. Ryanin teoriasta käytetään myös nimiä itsemääräämisteoria tai itsemääräytymisteoria. Teoria sisältää ihmisen kolme psykologista perustarvetta, jotka ovat autonomia, kyvykkyys ja yhteisöllisyys. Näiden psykologisten perustarpeiden tyydyttyminen mahdollistaa yksilön a) psykologisen kasvun, b) koskemattomuuden sekä c) hyvinvoinnin, mikä näkyy psykologisena terveytenä ja tyytyväisyytenä elämään. Psykologiset perustarpeet ovat synnynnäisiä ja ikään kuin eräänlaisia psykologisia ravintoaineita psykologisella kasvulle, koskemattomuudella sekä hyvinvoinnille. (Ryan & Deci 2000, 68; Deci & Ryan 2000, 228–229; Dover 2016b, 8.)

Itseohjautuvuusteoriassa yhdistävä tekijä on motivaatio kytkeytyen itsensä toteuttamiseen ja toimintaan. Teorian mukaan ne eivät saa kuitenkaan olla pakotettuja tai toisten sanelemia, vaan niiden tulee olla lähtöisin ihmisen omasta halukkuudesta sekä arvostamista asioista. Kun ihminen saa itse määrittää tavoitteensa sekä toiminnan niiden saavuttamiseksi, ovat seuraukset toiminnan, terveyden ja hyvinvoinnin kannalta myönteisempiä, kuin jos hän olisi joutunut toimimaan toisten määräämänä. Näin sillä on merkitystä, mitkä ovat tavoitteiden

saavuttamisen syyt sekä lisäksi autonominen toiminta sisältää enemmän tarpeiden tyydytystä. Itseohjautuvuusteorian mukaan ylipäänsä autonominen itsensä toteuttaminen sekä toiminta mahdollistavat mielekkään ja onnellisen elämän, mikä kaiken kaikkiaan on tavoiteltava elämäntilanne. (Deci & Ryan 2000, 243; Dover 2016b, 8)

3.2.3 Doyalin ja Goughin tarveteoria

Filosofi Len Doyal ja taloustieteilijä Ian Gough julkaisivat vuonna 1991 teoksen *A Theory of Human Need*, jossa he esittelevät näkemyksensä universaaleista perustarpeista ja hyvinvoinnista. Doyalin ja Goughin teos sai aikanaan useita kansainvälisiä palkintoja ja teosta pidettiin valistuneena sekä sen myötä hyvinvoinnista käyty keskustelu eteni uusille urille (Kajanoja 2013, 63). He ovat itse tuoneet esille, että heidän tarkoituksensa olikin kritisoida aiempia tarve- ja hyvinvointiteorioita ja siten tuoda uutta näkökulmaa niihin. (Doyal & Gough 1991, 1–2).

Doyalin ja Goughin mukaan aiemmat teorit olivat kyllä saattaneet sisältää näkemyksen ihmisen universaaleista ja objektiivisista tarpeista, mutta samalla teorioihin ja niiden mukaisiin käytännön toimiin sisältyi ihmisiä koskevia vaatimuksia sekä moraalisia arviointeja. Lisäksi teorioissa tarpeentyydytys tapahtuu vain, jos ihminen kykenee optimoimaan elämänsä mahdollisuudet ja vastaavasti yhteiskunnan tulee tarjota puitteet, missä jokaisella on mahdollisuus kukoistaa kykyjensä mukaan. He kritisoivat, että näin teorioissa perustarpeet ja tarpeiden tyydytys määrittyvät ihmisen toiminnan ehtojen kautta ja etusijalle on noussut normatiivisuus. Ihmisiä ohjeistetaan tarpeiden saavuttamisessa ja siinä, kuinka niiden pitäisi olla tyydytetty. Samalla heitä voidaan arvioida ja tuomita kuinka kukin on tässä onnistunut. (Doyal & Gough 1991, 2–3.)

Doyal ja Gough katsoivat, että tarpeita ei tule määritellä normatiivisesti tai poliittisesti huolimatta siitä, että yhteiskunnilla on juuri pyrkimys luoda yhteisymmärrystä ihmisen tarpeista ja niiden tyydyttämisestä. Doyalin ja Goughin mukaan heidän tarveteoriansa vältti tämän, vaikka he huomioivat siinä myös poliittiset näkemykset. Perusteluksi he sanoivat, että heidän tarveteoriansa huomioi sekä poliittisesti liberaalien ja sosialistien ajatukset, mikä tekee teoriasta luotettavan ja moraalisesti hyväksytyin. Doyalin ja Goughin mukaan heidän

tarveteoriansa oli eräänlainen kolmas tie eteenpäin, sillä se hylkäsi niin markkinoiden individualismin kuin vastaavasti valtion kollektivismin. (Doyal & Gough 1991, 3–4.)

Doyalin ja Goughin tarveteorian mukaan kaikilla ihmisillä on pohjimmiltaan samat perustarpeet ja nämä perustarpeet ovat kielestä ja kulttuurista riippumattomia. Tarveteoria sisältää kaksi perustarvetta, mitkä ovat fyysinen terveys ja autonomia. Fyysisessä terveydessä perustarpeena ei ole kyse vain hengissä pysymisestä tai sairauden poissaolosta, vaan se käsittää myös ihmisen selviytymisen ja pärjäämisen jokapäiväisessä elämässä sekä arjen toiminnoissa. Fyysinen terveys on edellytys ihmisen toimintamahdollisuuksilla ja kaikki tavoittelevat sitä. Fyysisesti terve ihminen pystyy toimimaan ja osallistumaan yhteiskuntaan sekä kulttuurinsa mukaiseen elämänmuotoon. (Doyal & Gough 1991, 1–2, 56–60.)

Tarveteorian toinen perustarve autonomia on fyysisen terveyden lailla yksilön toimintamahdollisuuksien edellytys. Autonomiassa oleellisinta on ihmisen mahdollisuus ja kyky aloittaa itsenäisesti jokin toiminta tai ryhtyä oma-aloitteisesti jonkun tekemiseen. Kykyjensä ja ominaisuuksiensa mukaan ihmiset muodostavat itselleen johdonmukaisia tavoitteita ja suunnitelmia, jotka samalla ovat heidän oman kiinnostuksensa mukaisia. Toiminnassaan ihminen pyrkii toteuttamaan näitä kiinnostuksen kohteitaan. Ihmiset ilmaisevat näin autonomiansa, eikä ihmisen toimintaa voi ohjata esimerkiksi siten kuin koneita. Autonomian myötä pidämme ihmisiä myös moraalisisina ja teoistaan vastuullisina. (Doyal & Gough 1991, 60.)

Autonomian taso vaihtelee kolmen eri tekijän vaikutuksesta. Autonomia tasoon vaikuttaa se, millä tavoin ihminen ymmärtää itsensä ja kulttuurinsa sekä osaa toimia ja olla muiden kanssa. Tämä ymmärrys ja tietoisuus ei kasva ihmiselle itsestään, vaan se opitaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Toinen vaikuttava tekijä on yksilön psyykinen kapasiteetti, mikä tarkoittaa yksilön kognitiivista ja henkistä kapasiteettia, pohjimmiltaan mielenterveyttä. Kolmas tekijä on se, kuinka paljon yksilöllä on erilaisia mahdollisuuksia, joiden välillä valita silloin kun hänen eteensä avautuu uusia ja merkittäviä tilanteita. Merkittävät tilanteet koostuvat niistä tapahtumista tai mahdollisuuksista minkä myötä ihminen kokee voivansa parantaa elämäänsä. (Doyal & Gough 1991, 60–62, 66–67.)

Kahden perustarpeen lisäksi teoria sisältää niin kutsutut välittävät tarpeet, joita ovat muun muassa vesi ja ruoka, fyysinen ja taloudellinen turvallisuus, merkittävät läheiset

ihmissuhteet, turvallinen lapsuus ja peruskoulu. Teoria sisältää myös näkemyksen ihmisten universaaleista päämääristä, mitkä ovat osallistuminen ja vapautuminen. Doyalin ja Goughin mukaan tarpeiden tyydyttäminen tarvitsee yhteiskunnalliset edellytykset, mitä ovat esimerkiksi väestön uusiutuminen, kulttuurin välittyminen ja yhteiskuntajärjestelmä sekä ihmisten oikeudet poliittiseen osallistumiseen, oikeudet ylipäänsä ja oikeus tarpeiden tyydytykseen. Tarpeiden tyydytyksen tavoite on se, että kukin pystyy saavuttamaan ainakin sen vähimmäistason, mikä vallitsevassa yhteiskunnassa on mahdollista. (Doyal & Gough 1991, 169–170.)

3.3 Tarpeen käsite ja tarveteoriat sosiaalityössä

Tarpeen käsite on sosiaalityölle keskeinen ja tärkeä liittyen siihen, että sosiaalityön yhteiskunnalliseen asemaan on aina kuulunut työskentely ihmisten tarpeiden parissa. Voi jopa sanoa, että ihmisten tarpeet ja perustarpeet kuuluvat eräällä tapaa sosiaalityön teorian, tutkimuksen sekä käytännön käsitteelliseen perustaan. Tämä ei näy ehkä suorasti, mutta tarkemmin pohtiessa lopulta monet sosiaalityössä kohdattavat kysymykset ovat palautettavissa koskemaan ihmisten tarpeita. Tärkeystään huolimatta tarpeen käsite on jäänyt sosiaalityössä pääsääntöisesti vähälle huomiolle ja ikään kuin varjoon. Tarkastelemalla esimerkiksi sosiaalityötä maailmanlaajuisesti, on sosiaalityössä ennemmin käyty keskustelua sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta sekä ihmisoikeuksista. Samasta näkökulmasta katsoen kuitenkin näyttää, että viimeisten vuosien aikana ovat tarve ja tarveteoriat alkaneet näkyä sosiaalityön kirjallisuudessa hieman aiempaa enemmän. (Dover 2016a 1–3, 25; Dover 2016b, 1–6.)

Sosiaalityön ja tarpeen ”hiljaisen” historian valossa onkin mielenkiintoista, että yksi ehkä ensimmäisistä tarveteorian käsitteellistäjästä oli sosiaalityön alalla uransa tehnyt itävaltalaisnainen Ilse Arlt (1876–1960). Arlt esitteli vuonna 1921 kolmetoista osa-aluetta käsittävän tarpeiden systematiikan kritiikiksi Itävalta-Unkarissa 1900-luvun alussa harjoitettua köyhyyspolitiikkaa kohtaan. Arlt katsoi, että tarpeet ovat 1) fyysis-ympäristöllisiä (ilma, lämpö, valo, ravinto, vaatetus), 2) psyykkisiä ja sosiaalisia (terveys, virkistys, koulutus, perhe-elämä, kasvatust) sekä 3) moraalisia (henkisyys, etiikka, uskonto). Tarpeet eivät olleet hierarkkisia, mutta niillä oli keskinäinen vaikutus- ja sidonnaisuussuhde toisiinsa. Tarpeiden tyydytyksen edellytyksinä ja menetelminä Arlt piti taloudellisia

mahdollisuuksia, osaamista ja valmiuksia sekä ajankäyttöä. Tarpeiden systematiikan pohjana oli inhimillinen hyvinvointi ja Arlt ajatteli, että hyvinvointia voidaan tarkastella selvittämällä ja määrittelemällä inhimillisten (perus-) tarpeiden minimitasot. Minimitasojen alle joutuminen taas tarkoittaa hädänalaisuutta. (Rauhala 2015, 226–227.)

Sosiaalityön historiassa kysymystä ihmisten tarpeista on myös käsitelty yhdysvaltalainen sosiaalityöntekijä Charlotte Towle (1896–1966) kirjassaan *Common Human Needs* (1945). Towlen teos on edelleen yhdysvaltalaisessa sosiaalityössä viitattu ja keskusteltu sekä sen perinteen voi nähdä edelleen vaikuttavan sosiaalityön käytännöissä (Dover 2016b, 2–3; Jani & Reisch 2011, 15). Towle katsoi, että julkisia palveluita hallinnoivat ja toteuttavat lopulta ihmiset ihmisille. Siten työntekijöiden on keskeistä ymmärtää, millaisia yleisiä tarpeita ihmisillä on sekä ihmisten käyttäytymisen periaatteita, aivan kuten ympäristön ja sosiaalisten suhteiden vaikutuksia näihin. Towle myös ajatteli, että kun ymmärretään mitkä ovat kaikille yleisiä tarpeita ja mikä rooli niillä on yksilöiden hyvinvoinnissa, voidaan tehdä parempaa politiikkaa ja lainsäädäntöä, minkä myötä ihmisillä on paremmat mahdollisuudet tarpeiden tyydytykseen. (Towle 1945, vii–viii, 1.)

Towlen mukaan universaaleita tarpeita ovat esimerkiksi ruoka, vaatetus sekä asuminen ja näiden tarpeiden tyydyttäminen on edellytys fyysiselle, psyykkiselle ja hengelliselle terveydelle sekä kasvulle. Towlen näkemys tarpeista oli hierarkkinen tai toisin sanoen riippuvainen. Towle katsoi tarpeiden kytkeytyvän toisiinsa, mitä ei aina ymmärretä. Towlen mukaan tarpeiden tyydytys on riippuvainen aina jonkin toisen tarpeen aiemmasta tyydyttymisestä. Kaikki tarvitsevat esimerkiksi ravintoa kasvaakseen ja kehittyäkseen ihmisenä sekä saavuttaakseen itsenäisyyden. Lisäksi Towlen näkemykseen kuului, että vaikka on olemassa universaaleja tarpeita, mitkä kunkin tulee saavuttaa tietyssä järjestyksessä, niiden tärkeys vaihtelee iän ja olosuhteiden mukaan. Tarpeet myös muokkautuvat kulloistenkin olosuhteiden ja kontekstin mukaan. Towlen mukaan juuri näihin pitäisikin kiinnittää tarpeiden kohdalla huomiota. (Dover 2016b, 2–3; Towle 1945, 5, 7–8; Jani & Reisch 2011; 15.)

David Gil on ollut viimeisten vuosikymmenien aikana ainoa, joka on pitänyt tunnetusti laajemmin yllä tarve-teorioiden keskeisyyttä sosiaalityössä (Dover 2016b, 3–4). Gil (2004, 33) liittää tarpeet sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen ja katsoo, että sosiaalisen

oikeudenmukaisuuden edistämiseksi yhteiskuntien pitää luoda sellaiset elinolosuhteet, jotka mahdollistavat kaikille ihmisille heidän tarpeidensa tyydyttämisen sekä mahdollisuuksien toteuttamisen. Gilin mukaan ihmisten mahdollisuus tyydyttää tarpeitaan riippuu lopulta yhteiskunnan arvoista ja sen myötä harjoitetusta sosiaalipolitiikasta, joka edesauttaa tai heikentää kunkin mahdollisuuksia tyydyttää tarpeitaan.

Gil (2008, 324; 2004, 33) jäsentää tarpeita hierarkkisesti toisiin liittyvien ulottuvuuksien ja merkityksellisten suhteiden kautta. Ensinnä ovat biologiset ja aineelliset tarpeet, joita ihminen tarvitsee ollakseen olemassa sekä pysyäkseen hengissä. Tämän jälkeen ovat sosiaaliset ja psykologiset tarpeet, joihin sisältyvät merkitykselliset ihmissuhteet sekä tunne kuulumisesta ja hyväksymisestä yhteisöön. Kolmantena ovat tuotannolliset ja luovat tarpeet sisältäen merkityksellisen sekä tuottavan osallistumisen yhteisön toimintaan niin, että voi hyödyntää omaa kapasiteettiaan. Neljäntenä on turvallisuuden tarve siitä, että voi luottaa edellä olevien tarpeiden tyydyttymiseen. Viidentenä on itsensä toteuttamisen tarve, jotta voi tulla omaa potentiaali vastaavaksi ihmiseksi ja kuudentena ovat henkiset tarpeet, joihin sisältyy oman olemassaolon merkityksen löytäminen.

Jani ja Reisch (2011) eivät ole jäsentäneet sosiaalityön oppialalla uutta tarveteoriaa, mutta heidän luomassaan Transformational Integrative Multidimensional Evolutionary (TIME) mallissa tarpeilla ja niiden tyydytyksellä on keskeinen osa. Mallin pääasiallinen tarkoitus on ymmärtää yksilöiden käyttäytymistä ja kehittymistä. TIME mallin keskeinen lähtökohta on fyysinen, psyykinen, sosiaalinen ja hengellinen ihminen ja se kuinka tämä ihminen määrittää hänellä olevat moninaiset tarpeet sekä pyrkii ratkaisemaan niiden tyydyttämisen. (Jani & Reisch 2011, 13–20.)

TIME malli lähtee siitä, että vaikka ihmisillä olisi yleismaailmallisia tarpeita ja elämäntehtäviä, niiden määrittely sekä mahdollisuus toteuttaa niitä vaihtelee ihmisten eri elämän vaiheissa johtuen kulttuurisista, uskonnollisista, historiallisista sekä rakenteellisista tekijöistä. Malli korostaakin näiden edellä mainittujen tekijöiden oleellista roolia siinä, miten ne muokkaavat ihmisten käyttäytymistä, tarpeiden määrittelyä sekä niitä keinoja, joilla tarpeita tyydytetään, koska eri väestöt kohtaavat erilaisia institutionaalisia esteitä tarpeidensa tyydyttämässä. Samalla malli haluaa myös muistuttaa, että vaikka ihmisillä olisikin yleisiä, universaaleja tarpeita, voivat he käyttää niiden tyydyttämiseen hyvinkin

erilaisia, epätavallisia, poikkeavia ja kaiken kaikkiaan monipuolisia tapoja. (Jani & Reisch 2011, 13–20.)

Kaikkienensa sosiaalityön oppialalla on aina hyödynnetty teoreettista ja tutkimuksellista tarvetietoa monitieteisesti (Dover 2016b, 4). Eniten tarvetietoa on toki hyödynnetty yhteiskuntatieteistä sekä käyttäytymistieteistä psykologian alalta. Nähtävissä on, että viimeisten vuosikymmenien aikana erityisesti Doyalin ja Goughin tarveteoriaa sekä Decin ja Ryanin itseohjautuvuusteoriaa on alettu hyödyntää sosiaalityössä kasvavassa määrin. Ja niin, että teorioilla katsotaan olevan annettavaan tietoa ihmisten tarpeista myös sosiaalityön käytäntöön. (Dover 2016b, 22–23.)

Doverin (2016b, 22) mukaan Janin ja Reischin TIME malli on tullut muistuttamaan sosiaalityötä siitä, kuinka sosiaalityössä tulisi suhtautua myös kriittisesti universaaleihin tarveteorioihin. Universaalit tarveteoriat näkevät yksilön eräänlaisena ”vakiona”, eivätkä ne huomioi sosiaalisen ympäristön vaikutusta tai aliarvioivat sen. Tämä on universaaleiden tarveteorioiden haaste ylipäänsä yhteiskuntatieteilijöille. (Mäntysaari 1991, 59–61.) Ja esimerkiksi sosiaalityössä keskeistä on juuri ihmisen tarkasteleminen suhteessa hänen elämäntilanteeseensa, olosuhteisiinsa, ympäristöönsä ja yhteiskuntaan (Kananoja ym. 2011, 133–134).

3.4 Tarpeiden empiirinen tutkiminen ja tarveteoriat tutkimuksissa

Itse tarpeita ja tarpeiden tyydytystä on vaikea tutkia ja mitata. Tämän takia niiden tutkimista ylipäänsä kritisoidaan. (Niemelä 2016, 98; Allardt 1980, 27–28). Tarpeiden tutkimista on myös vaikeuttanut se, että tarpeita käsitellään useilla tieteenaloilla, eikä tarpeista ole olemassa yhtä yhtenäistä ymmärrystä tai käsitystä. Lisäksi tarpeiden tutkimisen kannalta on ajateltu, että vaikka päästäisiin yhteisen ymmärryksen joistakin tarpeista ja niiden välttämättömyydestä kaikille, on tarpeiden tyydytyksen osalta vaikea määrittää mitattavaksi jokin ”oikea” taso, mikä kyseisen tarpeen tyydytyksessä kaikkien tulisi saavuttaa. (Doyal & Gough 1991, 153–155; Allardt 1980, 27–28.)

Perustavanlaatuisista fysiologista tarpeista, kuten ravinnosta, nesteestä ja lämmöstä voisi olla mahdollista määrittää jotkin minimitasot, minkä alittaminen johtaa kuolemaan, mutta

tarpeiden tutkiminen ja mittaaminen tästä näkökulmasta ei taas ole välttämättä kovinkaan hyödyllistä. Yhteiskunnat pyrkivät kuitenkin tarpeentyydytyksessä minimitasoja huomattavasti korkeammalle. Yleismaailmallisia mittaustasoja on vaikea tehdä myös sen takia, että ihmisen kokema riittävä tarpeen tyydytys on aina jollakin tapaa sidoksissa vallitsevaan kulttuuriin sekä vaihtelee kulttuureittain. Voi kuitenkin sanoa, että vaikeudesta huolimatta tarpeet olisi tärkeä todeta empiirisesti. Joitakin tutkimuksia onkin olemassa, missä on pystytty luomaan tarvemittareita kategorisoimalla esimerkiksi ravinto, veden saanti, asuminen ja koulutus omiksi indikaattoreikseen. (Doyal & Gough 1993, 153–155; Allardt 1980, 27–28.)

Tarveteorioita on alettu hyödyntää empiirisissä tutkimuksissa aiempaa enemmän 2000-luvulta alkaen ja samalla tarveteorioihin perustuva empiirinen tutkimus itsessään on kehittynyt. Tilanteeseen on myötävaikuttanut tarveteorioiden kehittyminen niin, että ne eivät ole enää vain listoja erilaisista tarpeista ja siten ne soveltuvat paremmin empirian tutkimiseen sekä testaamiseen. Esimerkkeinä voidaan mainita Doyalin ja Goughin tarveteorian sekä Decin ja Ryanin itseohjautuvuusteorian. Tarveteorioihin perustuvien tutkimusten määrä onkin kasvanut eri tieteenaloilla viimeisten vuosikymmenien aikana. Nykyään tarveteorioita käytetään ja voidaan käyttää niin laajoissa kuin pienemmissä tutkimuksissa sekä niin määrällisissä kuin laadullisissa tutkimuksissa. (Dover 2016a, 17–23; Dover 2016b, 17–18.)

Tarveteoriaa hyödyntäviä tai tarpeita käsitteleviä empiirisiä tutkimuksia on tehty muun muassa sosiaali-, hoito- ja hoiva-aloilla sekä gerontologiassa. Tutkimuskohteina ovat olleet asiakkaat, asiakkaiden palvelutarpeet tai itse työ ja työssä tehtävä palvelutarvearviointi. Lisäksi tarveteorioita on käytetty tai tarpeita on käsitelty terveyttä, ihmissuhteita, koulutusta, vanhemmuutta, työorganisaatioita ja ikääntymistä koskevilla tutkimuksilla. (Dover 2016a, 17–23; Dover 2016b, 17–18.) Esimerkiksi Maslowin tarveteoriaa on hyödynnetty sijaisperheissä asuvien lasten tarpeiden tutkimisessa (Steenbakkens, Van Der Steen & Grietens 2017) sekä psykiatristen potilaiden toipumisen tutkimisessa (Roychowdhury 2011). Keski-ikäisten naisten kokemusta omasta terveydestään on taas tutkittu Doyalin ja Goughin tarveteorian avulla (McMunn, Bartley & Kuh 2006). Tarveteorioita on myös hyödynnetty eri maiden ja kansalaisten hyvinvointia vertailevissa tutkimuksissa sekä tarpeiden tyydytystä koskevilla tutkimuksilla. (Dover 2016a, 17–23; Dover 2016b, 17–18.) Käsitteitä itse

tarpeista on tutkittu esimerkiksi vertailemalla asiakkaiden ja työntekijöiden näkemyksiä asiakkailta olevista tarpeista (Darling ym. 2002).

Tarkasteltaessa sosiaalityön tutkimusta kansainvälisessä kontekstissa, on Doverin (2016b, 18) mukaan nähtävissä, että tarveteorioita on alettu hyödyntää aiempaa enemmän ja tarveteorioihin perustuvien tutkimusten määrä on kasvanut sosiaalityössä viimeisten vuosien aikana. Doverin mukaan tästä kertoo se, että esimerkiksi USA:ssa oli vuonna 2016 jo noin 100 sosiaalityössä tehtyä tutkimusta, joissa oli käytetty jotakin tarveteoriaa. Dover nostaa erityisesti huomiotavaksi Thomasin, Grayn ja McGintyn (2012) asunnottomien hyvinvointia koskevan tutkimuksen. Tutkimus oli ensimmäinen eri tarveteorioita hyödyntävä tutkimus, joka julkaistiin sosiaalityön omassa merkittävässä aikakauslehdessä. (Dover 2016a, 20.)

Suomalaisen sosiaalityön tutkimuksen tarkastelu osoittaa, ettei tarveteorioita ole pääsääntöisesti hyödynnetty tai tarpeita itsessään laajasti käsitelty lukuun ottamatta Mikko Mäntysaaren väitöstutkimusta Sosiaalibyrokratia asiakkaiden valvojana (1991). Mäntysaari (1991, 214–215) toteaa väitöstutkimuksessaan, että vaikka tarpeenmukaisuus on ollut suomalaisen sosiaalihuollon keskeinen toimintakriteeri sekä avustamisen lähtökohta niin, että tarpeenmukaisuuden on voinut sanoa olevan asia, jonka ympärille koko sosiaalihuolto on pitkälti perustunut, ei tutkimuksia ollut kohdistettu suoranaisesti tarpeen tyydytyksen, tarpeenmukaisuuden tai tarpeiden sääntelyn tutkimiseen. Mäntysaaren havainto näyttää pitävän paikkansa vuosikymmenien jälkeenkin.

Mäntysaaren (1991, 16, 58–65) väitöstutkimuksessa tarve ja tarpeiden tyydytys olivat oleellisia hänen selvittäessä millaisia sosiaalisen kontrollin muotoja sosiaalitoimistojen yksilökohtaiseen ja tarpeenmukaiseen taloudelliseen avustamiseen kytkeytyvässä sosiaalityöntekijöiden työssä esiintyy. Tutkimuksensa yhtenä kantavana ideana Mäntysaari piti sen osoittamista, mitä sosiaalityölle tyypilliset ja julkilausutut yksilökohtaisuus sekä tarpeenmukaisuus merkitsevät käytännön sosiaalityön byrokratiatyössä. Mäntysaari sovelsi tutkimuksessaan historiallista tarvenäkemyistä nojautuen Agnes Hellerin tarvenäkemykseen sekä Hegelin ja Marxin käsitykseen tarvejärjestelmästä.

Mäntysaari (1991, 249–259) päätyi tutkimuksessaan siihen, että vaikka sosiaalityöntekijöille on valtion edustajina delegoitu valta päätellä mitä asiakkaiden tarpeista on pidettävä

”oikeina” ja minkä tarpeiden tyydytystä heidän tulee avustaa, eivät sosiaalityöntekijät tiedä asiakkaidensa ”todellisia tarpeita”. Mäntysaari katsoi, että sosiaalitoimistojen taloudelliseen avustamistyöhön sisältyikin keskeisesti eräänlainen *tarpeiden tulkinta*. Organisaation rationaalisuutta ilmentävät periaatteet ja asiakkaiden tarpeet ovat neuvottelukysymyksiä. Asiakkaiden tarpeisiin vastaaminen on todellisuudessa asiakkaiden tarpeista tehtyjä tulkintoja ja määrittelyjä sekä näiden perusteella tapahtuvaa tasaerien jakamista.

Jarmo Heikkisen (2008, 35, 53–54, 58, 134) väitöstutkimuksessa tarpeiden tyydytys oli yksi osa-alue, kun hän tutki sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä ja kokemuksia sosiaalitoimiston asiakaskuvasta, heidän omasta työkuvastaan, ammatillisesta minäkuvastaan sosiaalitoimistossa sekä millainen on sosiaalityöntekijöiden status ja tarpeiden tyydytys. Heikkinen jäsensi tutkimuksensa ihmiskuvan hyvinvointiteoreettisen tarveteorian pohjalta. Hän kuvasi tutkimuksessaan lyhyesti esimerkiksi Maslowin, Alderfelin sekä Doyalin ja Goughin tarveteorioita ja päätyi, että tarveteorioissa inhimillisten tarpeiden tyydyttyminen tulkitaan ihmisen hyvän elämän saavuttamiseksi. Tarpeentyydytyksen osalta Heikkinen tutki sosiaalityöammatin sosiaalitoimistojen sosiaalityöntekijöille tuottamaa tarpeentyydytystä. Näyttäytyi, että tarpeentyydytyksessä nuorille sosiaalityöntekijöille työyhteisöllisyyden saavuttaminen oli tärkeintä, mutta iän lisääntyessä sosiaalityöntekijöiden tarpeentyydytyksessä tärkeämmäksi nousi yhteiskunnallisen aseman saavuttaminen. Heikkisen mukaan tuloksista oli pääteltävissä, että sosiaalityöntekijöiden ammattiuran eri vaiheissa tarpeiden tyydytyksessä ilmeni muutoksia.

Yhteenvetona voi todeta, ettei Doverin (2016b, 17–18) kansainvälisessä sosiaalityössä näkemä ”trendi” kasvaneesta kiinnostuksesta tarpeisiin ja tarveteorioiden hyödyntämiseen näytä kantautuneen suomalaisen sosiaalityön tutkimukseen. Itseäni on myös yllättänyt, kuinka vähäistä tutkimuksellinen kiinnostus tarpeisiin, tarpeiden tyydytykseen tai tarveteorioihin on ollut. Kuten Mäntysaarikin (1991, 214–215) on todennut asiakkaiden tarpeet ja tarpeenmukaisuus ovat kuitenkin jatkuvasti läsnä sosiaalihuollossa ja siellä tehtävässä sosiaalityössä.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimustehtävä

Tutkimustehtäväni on selvittää, miten ja millaisena asiakkaiden tarpeet nähdään nykyisen sosiaalihuoltolain lakiesityksessä. Kyseinen laki (1301/2014, erityisesti 36 §, 37 §, 38 §) velvoittaa sosiaalihuollon ammattilaisia arvioimaan asiakkaidensa tarpeita ja vastaamaan niihin tarpeenmukaisilla palveluilla. Pidän tärkeänä tuoda esille, mitä lakiesityksessä asiakkaiden tarpeista sanotaan. Lakiesitysten tehtävä on tukea lain soveltamista sekä tulkintaa (Oikeusministeriö 2020a) ja osaltaan tämä tieto voisi auttaa sosiaalityöntekijöitä heidän käytännön työssään. Sosiaalihuoltolakiesitystä ei ole myöskään aiemmin tarkasteltu tästä näkökulmasta. Sosiaalihuoltolakiesitys sisältää lainsäädännön ymmärryksen eikä siitä voi päätellä, kuinka meidän tulee aina yleispätevästi ajatella asiakkaiden tarpeista. Sen sijaan tavoitteeni on selvittää, kytkeytyykö lakiesityksen sisältämä näkemys asiakkaiden tarpeista johonkin tarveteoriaan tai teoreettiseen jäsenyykseen ihmisen tarpeista. Tarkemmin tutkimuskysymykseni ovat:

- 1) Miten asiakkaiden tarpeita määritellään sosiaalihuoltolakiesityksessä?
- 2) Millaisena sosiaalihuoltolakiesityksen asiakkaiden tarpeiden määrittely näyttäytyy suhteessa tarveteorioihin?

Tutkimusaineistoa valitessa on tärkeää huomioida, pystyykö aineisto antamaan vastauksia tutkimuskysymykseen (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2000, 173; Ronkainen, Pehkonen, Lindblom-Ylänne & Paavilainen 2011, 108–112). Tutkimustyöni alussa suunnittelin aineistoksi Juha Sipilän hallituksen maaliskuussa 2017 antamaa lakiesitystä ”*Hallituksen esitys eduskunnalle maakuntien perustamisesta sekä sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen uudistamista koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi*”. Lakiesitys oli tuolloin ajankohtainen ja paljon esillä, koska Suomessa pyrittiin taas kerran uudistamaan sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä, johon Sipilän hallitus oli liittännyt maakuntien uudistamisen.

Tutustuessani tuohon niin sanottuun maku-sote-uudistuksen lakiesitykseen huomasin kuitenkin, ettei sen sisältö pystynyt vastaamaan tutkimuskysymyksiini. Lakiesitys sisälsi pääasiassa hallinnollisia ja rakenteellisia säädöksiä, eikä siinä otettu oikeastaan kantaa sosiaalihuollon käytännön tasolle, sinne missä sosiaalityön asiakkaiden tarpeet lopulta konkretisoituvat. Päätin vaihtaa tutkimusaineistokseni sosiaalihuoltolakiesityksen. ”Harharetki” aineiston kanssa opetti, millaisia haasteita valmiin aineiston käyttämiseen voi liittyä, joskin valmiin aineiston vaihtaminen toiseen valmiiseen aineistoon oli sujuvaa. Jälkiviisaasti ajateltuna sosiaalihuoltolakiesitys olisi kuitenkin jo alusta alkaen ollut tutkimustehtäväni kannalta sopivampi sekä paremmin perusteltavissa oleva aineisto. Nyt aineistona olevan lakiesityksen myötä tuli voimaan nykyinen sosiaalihuoltolaki, jota tälläkin hetkellä sovelletaan sosiaalihuollossa ja jonka puitteissa arvioidaan asiakkaiden tarpeita.

4.2 Tieteenfilosofisena lähtökohtana kriittinen realismi

Tutkimukseni tieteenfilosofinen tausta-ajattelu nojaa kriittiseen realismiin. Kriittisen realismin maailmankuva ja tieteellisen tiedon korostaminen tuntuvat tällä hetkellä omimmalta tavalta ajatella. Työskennellessäni vuosien ajan sosiaalityössä olin myös alkanut kokea, että tarvitsen työni tueksi uudenlaista suhdetta tietoon ja todellisuuteen. Jotakin muuta kuin konstruktionismin jatkuvia moninaisia sekä yksilöllisistä tulkintoja tai että ikään kuin mistään ei voisi varmuudella sanoa mitään, vaan kaikki rakentuu aina kulloinkin käytävissä vuorovaikutuksellisissa puheissa. Kriittinen realismi antaakin minulle uudenlaisen lähtökohdan sekä näkökulman, millä tavalla tietoa voidaan myös sosiaalityössä muodostaa.

Kriittisen realismin kohdalla on kuitenkin syytä huomioida, että samalla kun se on kokonaisvaltainen filosofia todellisuudesta, tiedosta sekä tietämisestä sen piirissä vaikuttaa useita ajattelijoita, minkä myötä sen sisällä on kehittynyt erilaisia ja toisistaan poikkeaviakin suuntia (Mäntysaari 2006, 12–15; Raatikainen 2004, 70–75; Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 185.) Roy Bhaskarin ja hänen seuraajiensa yksityiskohtainen yhteiskuntateoreettinen teoria edustaa yhtä kriittisen realismin muotoa (Raatikainen 2004, 72; Mäntysaari 2006, 3). Tämän kriittisen realismin muodon on katsottu antavan esimerkiksi sosiaalityölle hyvät teoreettiset lähtökohdat tutkia ja selittää sosiaalityössä kohdattavia ilmiöitä, sillä se myös

sisältää käsityksen emansipaatiosta (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 183–202). Kuitenkin tieteenfilosofiassa kriittisen realismin peruslähtökohtien kannatuksesta on tullut myös niin laajaa, että kun nykyään puhutaan realismista, tarkoitetaan sillä usein kriittistä realismia (Raatikainen 2004, 72). Tutkimukseni kannalta ei ollut tarpeellista, enkä kokenut myöskään mielekkääksi sitoutua kenenkään yksittäisen ajattelijan näkemyksiin. Siten tuon esille yleisemmin kriittisen realismin lähtökohtia niin, että muodostuu kuva, kuinka tutkimuksessani ymmärrän tiedon ja todellisuuden.

Kriittinen realismi tarkoittaa sitoutumista näkemykseen, että tiede pyrkii kuvaamaan todellisuutta. Tällöin tieteen tehtävänä ja hyvänä päämäärä voidaan pitää mahdollisimman totuudenkaltaisen tiedon tuottamista, joka vastaa todellisuutta sellaisena kuin se on sekä riippumatta kenenkään uskomuksista ja toiveista. (Raatikainen 2004, 71; Niiniluoto 1984, 44–45; Niiniluoto 2003, 34–35.) Kriittinen realismi ei kuitenkaan tarkoita mitään naiivia uskoa tieteen kaikkivoipasuuteen, vaan se sisältää fallibilistisen käsityksen, että tiede on erehtyväinen. Siten tieteellinen tieto on aina myös vaillinaista, eikä tiede, saati mikään yksittäinen tutkimus voi kuitenkaan tarjota koskaan täysin varmaa tai mitään lopullista tietoa. Kriittisen realismin mukaan tieteen teorioita voidaan siksi pitää parhaimmillaankin vain likimäärin tosina, joskin aina enemmän tai vähemmän epätosina. (Raatikainen 2004, 70–73.) Lähtökohta kuitenkin on, että tiede, sen metodit ja teorit ovat parhaita sekä pääasiassa luotettavimpia keinoja arvioida todellisuutta ja lähestyä ”totuutta” sekä tieteen edistyessä voimme saada aina tarkentuvaa tietoa maailmasta (Raatikainen 2004, 73; Niiniluoto 1984, 35–36, 199–203; Niemi 2008, 90; Mäntysaari 2006, 1–2.)

Tutkimuksen taustaorientaationa kriittinen realismi tarkoittaa myös sitoutumista realistiseen näkemykseen todellisuuden kerrostuneisuudesta. Tämä tarkoittaa maailman hahmottamista kerrostuneena niin, että maailmassa luonnonilmiöt ja sosiaaliset ilmiöt ovat asettuneet todellisuuden eri alueisiin rinnakkaisina sekä toisiinsa kytkeytyneitä (Pekkarinen 2014, 217–218; Mäntysaari 2006, 3). Todellisuus koostuu samanaikaisesti luonnon maailmasta, ihmismielen tajunnan maailmasta sekä maailmasta, jonka ihminen on toiminnallaan luonut ja saanut aikaan. Nämä maailmat eivät ole irrallisia, vaan jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. (Niiniluoto 2003, 28–32.) Kriittinen realismi lähtee myös siitä, että todellisuus on olemassa ihmismielestä riippumatta (Niiniluoto 2003, 28–32; Raatikainen 2004, 70–73). Toisin sanoen maailma, sen osat ja tapahtumat ovat olemassa riippumatta ihmismielestä, ihmisten tekemistä empiirisistä havainnoista sekä diskursiivisista määrittelyistä. Tämä

ontologinen realismi on tärkeä ymmärtää, koska tämä erottaa kriittisen realismin konstruktionismista. (Pekkarinen 2014, 214–218.)

Koska kriittisessä realismissa todellisuuden ajatellaan olevan ihmismielestä riippumaton, ei sen mukaan myöskään todellisuus voi rajoittua pelkästään suoraan ihmisaistein tai ihmismielin havaittavaan. Näin vaikka jotain ei voida suoraan havaita, ei se tarkoita välttämättä sitä, etteikö olio / asia (esimerkiksi merkitykset, uskomukset, tunteet) tai ilmiö (esimerkiksi yhteiskuntaluokka) voisi olla olemassa. (Mäntysaari 2006, 12–17; Raatikainen 2004, 82–84.) Kriittisen realismin näkökulmasta tiede voi pyrkiä selvittämään myös näitä ei suoraan havaittavia, niin sanottuja syvärelaatioita sekä niiden yhteyttä havaittuun (Pekkarinen & Tapola 2009, 183–184; Poutanen 2005, 182). Kriittisen realismin mukaan havaitsemattomien olemassaoloon voidaan myös silloin perustellusti uskoa, jos niistä on esittää pätevä teoria, havaintomme, rationaalinen päättely tai kausaalinen selittäminen niin antavat ymmärtää (Mäntysaari 2006, 16–17; Raatikainen 2004, 82).

Kriittiseen realismiin sisältyy myös näkemys, että saamme ikään kuin ”suoraan” tietoa maailmasta ja tätä tietoa käsittelemme käyttämiemme käsitejärjestelmien avulla. Ajatus on, että inhimilliset käsitteet ovat syntyneet maailmassa. (Niiniluoto 2003, 34–35; Niemi 2009, 71–79.) Niiden sisältö tulee maailmasta ja sen todellisuuksista inhimilliseen kieleen sekä käytäntöön ja siten ne eivät ole aina vain kulloisiakin kielellisiä rakennelmia, eikä niiden olemassaolo ole ihmismielen, kielen sekä näistä syntyneiden kokemusten varassa (Töttö 2003, 13–14). Lähtökohta myös on, että havaintomme sisältävät alusta asti käsitteelliset kapasiteetit, jotka toimivat ikään kuin avoimina ikkunoina katsella ja tarkastella maailmaa. Teoreettisten sekä arkielämässä käyttämiemme käsitteiden avulla pyrimme ja voimme kuvata maailmaa sekä sen tapahtumia ja toimintoja. (Niemi 2009, 71–79.)

Ihmistieteiden tutkimuksen kannalta tulee huomioida, että kriittinen realismi on salliva kanta, eikä se edellytä esimerkiksi jyrkkää materialismia. Se ei kiellä, etteikö ihmistieteiden tutkimuskohteet ole monella tapaa ihmismielestä, kielestä, yhteiskunnasta ja kulttuurista riippuvaisia. (Raatikainen 2004, 82–83.) Yksi todellisuuden osahan koostuu juuri ihmisen toiminnallaan luomasta, ylläpitämästä ja jatkuvasti kehittyvästä sekä muuttuvasta kulttuurista ja yhteiskunnasta. Tähän todellisuuden osaan kuuluvat esimerkiksi tavat, arvot, normit, kieli, erilaiset ihmisten luomat teokset ja esineet, kuten myös esimerkiksi oikeusjärjestys sekä instituutiot ja yhteiskuntatieteiden yksi tehtävä on kuvata tämän

todellisuuden osien nykytilaa, historiaa sekä siinä mahdollisesti vallitsevia lainalaisuuksia. (Niiniluoto 1984, 205.) Oleellista kuitenkin aina on se, että tutkittava todellisuus on tutkijasta riippumaton, eikä tutkija teorioillaan, ajatuksillaan tai uskomuksillaan luo todellisuutta, jota tutkii (Raatikainen 2004, 83–84).

Kriittiseen realismiin sisältyy myös näkemys, että esimerkiksi sosiaalisia tapoja, arvoja ja normeja voidaan pitää ikään kuin ylyksilöllisinä. Ne säilyvät ja ovat olemassa myös niinä hetkinä, kun kukaan ei niitä ajattele tai noudata ja siksi niitä voidaan pitää eräänlaisina ”esineitä” tai toisin sanoen sosiaalisia tosiasioita. (Niiniluoto 2003, 31.) Lisäksi esimerkiksi lainsäädännön kohdalla voidaan ajatella, että vaikka lain valmistelussa olisi esiintynyt erilaisia mielipiteitä sekä kannanottoja, sisältää laki lopulta kuitenkin konsensuksen eli lain laatijoiden yhteisen ymmärryksen lain sisällöstä, mikä voidaan ottaa tutkimuksen kohteeksi (Niiniluoto 1984, 205–206).

Tutkimukseni aineistona oleva sosiaalihuoltolakiesitys kuuluu ihmisen toiminnallaan luomaan todellisuuden osaan ja pidän lakiesitystä ”esineenä”, josta tarkoitukseni on selvittää millaisen ymmärryksen asiakkaiden tarpeista se sisältää. Lisäksi kriittisen realismi tutkimukseni tausta orientaationa tarkoittaa, että ajattelen ihmisten tarpeiden ja niistä käyttämiemme käsitteiden syntyneet ikään kuin suoraan maailmasta ja sen todellisuuksien vuorovaikutuksissa, eikä siten tarpeiden olemassaolo ole riippuvainen ihmismielessä tuotetusta kielestä ja kokemuksista. Kriittisen realismin mukaan tätä näkemystä tukevat tarveteoriat sekä arjessa tekemämme havainnot. Ihmiset toimivat tyydyttääkseen erilaisia tarpeitaan ja sen perusteella voidaan selittää sekä ymmärtää inhimillisen arkielämän käyttäytymistä.

4.3 Dokumentit tutkimusaineistona

Sosiaalihuoltolakiesitys on lain valmistelussa syntynyt poliittis-hallinnollinen dokumentti. Dokumentteiksi voidaan määritellä laajasti kaikki erilaiset yksityiseen tai julkiseen käyttöön esitettäviksi tarkoitetut ääntä, kuvaa ja/tai tekstiä sisältävät inhimillisen toiminnan tai käyttäytymisen tuotokset (Pietilä 1976, 7, 20; May 2011, 197; Scott 1990). Tutkimukselliselta kannalta dokumentit on tapana jakaa tutkimusta varten tuotettuihin dokumentteihin ja valmiina saatavilla oleviin dokumentteihin. (Pietilä 1976, 20–22; Eskola

& Suoranta 2014, 118–119; Ronkainen ym. 2011, 108–109; Hirsjärvi ym. 2000, 173). Valmiina saatavilla olevien dokumenttien yhdistävä tekijä on se, että niiden alkuperäinen käyttötarkoitus on ollut jonkin muu kuin tutkimuksellinen ja tämä alkuperäinen toiminta on määrittänyt sen mitä tietoa dokumentissa on. Dokumentin alkuperäinen tarkoitus tulee tietysti tutkimuksessa tiedostaa ja huomioida millaisen kuvan dokumentti siten voi tutkittavasta ilmiöstä antaa. (Ronkainen ym. 2011, 108–109). Yhteiskuntatieteille erilaiset valmiina saatavilla olevat dokumentit ovat kuitenkin aina olleet oleellisia tutkimuskohteita. Niiden ajatellaan osaltaan sisältävän tietoa maailmasta, sen käytänteistä, rakenteista ja toiminnoista, kuten myös ihmisten tekemistä päätöksistä, pyrkimyksistä, toiminnoista. (Eskola & Suoranta 2014, 118–119; May 2011, 191–192)

Lakiesityksen tutkiminen on dokumenttitutkimusta. Dokumenttitutkimus tarkoittaa, että valittu dokumentti on päätetty ottaa tieteellisen tarkastelun alle ja dokumentista on tullut tällöin tutkimusaineisto. Dokumenttia lähestytään tutkimusasetelman kautta ja sen tarkastelua ohjaa jokin teoreettisesti perusteltu tarkoitus. (Scott 1990.) Yhteiskuntatieteissä dokumentteja voidaan tutkia useista eri lähestymistavoista ja viitekehyksistä käsin. Siten ei ole mitään yhtä oikeaa tapaa tai näkökulmaa tutkia dokumentteja. Tutkimuksellisilla valinnoilla on kuitenkin oleellinen merkitys siinä, että ne ohjaavat millaisena dokumentin sisältämä tieto tutkimuksessa ymmärretään ja miten tietoon suhtaudutaan. (May 2011, 198–201.)

Dokumentti voidaan nähdä ikään kuin itsenäisenä ”peilikuvana” todellisuudesta, joka heijastaa todellisuuden tosiasioita ja tapahtumia. Hahmotan tässä tutkimuksessa lakiesityksen näin. Toisesta lähtökohdasta käsin olisi edelleen mahdollista nähdä dokumentti käytännön tilanteen ja tapahtumien kuvaajana, mutta suhtautua sen sisältämään tietoon kysymällä, millaisia näkymättömiä merkityksiä dokumentissa on ja rakentuu. Toisaalta on myös mahdollista lähteä siitä, ettei dokumenttia voi koskaan tarkastella erillisenä kontekstistaan ja tällöin dokumentista tulee pyrkiä tulkitsemaan sen sisältämiä merkityksiä suhteessa kontekstiinsa tai laajemmin muihin yhteiskunnallisiin yhteyksiin. Näiden lisäksi dokumentteihin voidaan suhtautua myös niin, että ne ovat keino ilmaista yhteiskunnallista valtaa sekä voimasuhteita ja tällöin dokumentit sisältävät tietoa siitä, kuinka näitä ilmaistaan ja pyritään saavuttamaan. (May 2011, 198–201.)

Dokumenttien tutkimusta voidaan myös jäsentää neljän eri lähestymistavan kautta, joista kukin painottaa eri tavalla sitä, mitä dokumentissa tarkastellaan ja millaisena dokumentin rooli nähdään. Ensimmäisessä lähestymistavassa dokumentti nähdään tietolähteenä ja tutkimus keskittyy lähes kokonaan dokumentin sisältöön, siihen mitä dokumentissa on. Tämä kuvaa myös omaa lähestymistapaani lakiesitykseen. Toisessa lähestymistavassa keskitytään myös dokumentin sisältöön, mutta dokumentti itsessään on tutkimuksen aihe siten, että tutkimuksessa pyritään tuomaan esille, kuinka dokumentin sisältö on syntynyt. Kolmas lähestymistapa taas painottaa dokumentin sisällön sijaan sen käyttöä ja toimintaa. Dokumentin rooli on toimia tietolähteenä ja tutkimuksen kiinnostus kohdistuu siihen, kuinka dokumenttia on käytetty erilaisten tarkoituksenmukaisten päämäärien ja toimintojen saavuttamisessa. Neljännessä lähestymistavassa itse dokumentti on taas tutkimuksen aihe ja tarkastelussa keskitytään siihen, kuinka dokumentti toimii ihmisten sekä organisaatioiden vuorovaikutuksessa ja samalla vaikuttaa niihin. (Prior 2008a, 822–826; Prior 2008b, 479–492.)

Tutkimukselliselta kannalta valmiita dokumentteja voidaan myös ajatella niin, että ne sisältävät yleensä kahdenlaista tietoa. Tällöin dokumenttien katsotaan sisältävän sekä välitöntä tietoa itsestään, että välillistä, joko suoraa tai epäsuoraa tietoa muista ilmiöistä tai prosesseista. Dokumenttien tutkimukselle tämä tuo myös kaksi lähestymistapa. Ensinnä dokumentteja ja niiden sisältöjä voidaan kuvata tai selittää sellaisenaan. Toinen lähestymistapa taas lähtee siitä, että dokumenttien avulla voidaan kerätä tietoa tai tehdä päätelmiä muista ilmiöistä ja prosesseista. (Pietilä 1976, 22–23.) Näistä lähestymistavoista ensinnä mainittu eli dokumentin kuvaaminen sellaiseen kuvaa omaa lähestymistapaani lakiesitykseen.

Kun tarkoituksena on kuvata dokumenttia ilmiönä itsessään, keskitytään tutkimuksessa yksinkertaisesti esimerkiksi siihen, mitä asioita tutkittava dokumenttiaineisto sisältää, mitä seikkoja se koskee tai miten siinä suhtaudutaan eri asioihin. Lisäksi tarkastelun kohteena voi olla dokumentin sisällölliset ominaisuudet ja sisällön rakenne. Kun taas tutkimuksen tarkoituksena on muiden ilmiöiden avulla selittää dokumentin sisältöä tai vastaavasti dokumentin sisällön perusteella selittää muita ilmiöitä, tarvitaan tutkimuksessa laajempaa selvittelyä ja tiedon keruuta näistä muista mahdollisista vaikuttavista tekijöistä ja ilmiöistä. Lisäksi tällöin tärkeäksi huomioitavaksi tekijäksi tulee dokumentin ajallisuus. On tärkeää pystyä löytämään yhteys, miten ja mitkä varhaisemmat tekijät ovat vaikuttaneet

dokumenttiin tai miten dokumentti on vastaavasti vaikuttanut myöhempisiin tapahtumiin. (Pietilä 1976, 22–28).

Lähtökohtaisesti voitaneen todeta, että erilaisten valmiina saatavilla olevia dokumenttien tutkimus voi olla monipuolista ja tuottaa siten eri näkökulmista rakentuvaa tietoa. Sosiaalityön oppialalla on tietenkin myös tehty ja tehdään erilaisiin valmiina saatavilla oleviin dokumentteihin kohdistuvaa tutkimusta, vaikka niiden käyttäminen on kuitenkin vähäistä verrattuna siihen, että tutkijat tuottavat itse tutkimusaineistonsa aina kulloistakin tutkimusta varten. Tätä kuvanee esimerkiksi se, että vaikka sosiaalityön käytännössä tuotetaan jatkuvasti paljon erilaisia asiakasasiakirjoja, ei niitä ole ollut kovin paljon tutkimuksellisesti kiinnostusta hyödyntää (Kuusisto-Niemi, Rissanen & Saranto 2011, 258, 263–264). Kuitenkin esimerkiksi Aino Kääriäisen (2003) väitöstutkimus kohdistui nimenomaan lastensuojelun asiakirjoihin, kun hän halusi tutkimuksessaan tuottaa tietoa lastensuojelun sosiaalityön dokumentoinnista sekä samalla pohtia dokumentoinnin merkitystä lastensuojelun sosiaalityön tiedonmuodostuksessa ja ammattikäytännöissä. Lisäksi vastikään Mari Kivistö ja Sanna Hautala (2020) ovat tutkineet vammaissosiaalityön asiakasprosessin asiakaslähtöisyyttä asiakasdokumenttien avulla.

Tutkimukseni kannalta mielenkiintoni kohdistui kuitenkin ensi sijassa kartoittamaan sosiaalityön oppialalla tehtyjä lainsäädännön dokumentteihin kohdistuneita tutkimuksia. Tällaisten tutkimusten määrä ei ole kovin suuri, mutta niitä on. Esimerkiksi Susanna Hoikkala (2020) on vastikään valmistuneessa väitöstutkimuksessaan käyttänyt toissijaisina lähteinä lastensuojelun laki- sekä ohjesääntöasiakirjoja tutkiessaan kurinpito- ja rangaistuskäytäntöjä lastensuojelulaitoksessa eri aikoina. Lisäksi Laura Tarkiainen (2020) on tutkinut pitkäaikaistyöttömyyteen liittyviä puhetapoja ja hänen yhtenä aineistonaan olivat kansanedustajien täysistuntopuheet. Teija Kaarakaisen (2014) pro gradu -tutkielman aineistoa olivat sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaan itsemääräämisoikeutta koskevan lain valmisteluasiakirjat hänen tutkiessa, mitä itsemääräämisoikeudella asiakirjoissa tarkoitetaan ja mihin eri käsitteisiin se niissä liitetään. Lisäksi mainittavaksi tulee tämän tutkimuksen aineistoa lähellä oleva Juha Hämäläisen ja Pauli Niemelän (2014, 80–105) artikkeli, jossa he analysoivat sosiaalihuoltolakiuudistuksen arvo- ja toimintaperiaatteita tarkastelemalla keskeisesti sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmän väli- sekä loppuraportteja.

Näiden lisäksi viime vuosilta on löydettävissä muilta oppialoilta sosiaalityön näkökulmasta aiheiltaan kiinnostavia tutkimuksia, joissa on käytetty aineistona lainsäädännön tai oikeuskäytännön dokumentteja. Johanna Hiitola (2015) on tutkinut perheen ja vanhemmuuden määrittelyä hallinto-oikeuksien huostaanottoasiakirjoissa ja Ilona Tanskanen (2019) taas on tutkinut, millaisia ideologioita suomalaisissa lastensuojelulaissa sekä -asetuksissa esitetään. Eeva Valjakan (2016) tutkimuskohteena ovat olleet suomalaiset lastensuojelulait ja niiden valmisteluasiakirjat hänen tarkastellessa, miten lasten suojelun tarvetta on määritelty lastensuojelulakeja säädettäessä sekä miten valtio on lapsia suojellut. Sanna Koulu (2019) on tutkinut lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain uudistusta perheen, lapsen ja julkisen vallan näkökulmasta tarkastelemalla lakimuutoksista vuonna 2018 annettua hallituksen esitystä, lain uudistustyötä koskia lausuntoja sekä lain eduskuntakäsittelyn asiakirjoja. Peppi Saikku (2018) taas on tutkinut pitkäaikaistyöttömien aktivoinnin muutosta käyttämällä aineistonaan valittuja hallitusohjelmia sekä hallituksen lakiesityksiä ajanjaksolla 1995–2015.

Tutkimukseni osalta on kuitenkin syytä todeta, että edellä mainitut tutkimukset ovat perustuneet toisenlaisille lähestymistavoille kuin tämä tutkimus. Saikun (2018) analyysin lähestymistapana oli hallinta, kun taas muissa tutkimuksissa lähestymistapa on ohjannut tarkastelemaan lähtökohtaisesti kielen ja diskurssien myötä rakentuvia positioita, määrittelyjä, toimintoja ja tulkintoja. Siten tutkimukseni ei ole verrannollinen näiden tutkimusten kanssa. Esitellyt tutkimukset tuovat kuitenkin osaltaan esille lainsäädännön ja siihen liittyvien oikeudellisten dokumentaatioiden tutkimusta ja sitäkin, että dokumenttitutkimusta on mahdollista tehdä eri tutkimusotteilla, näkökulmista ja oppialoilla.

Oleellista on myös nähdä, kuinka lainsäädäntöön kytkeytyvien dokumenttien tutkimus voi tuottaa tärkeitä havaintoja sekä tietoa sosiaalityön tutkimukselle ja käytännölle. Tätä vasten tutkimuksellenikin on perusteltu paikkansa. Lisäksi ajattelen, että erilaisiin dokumentteihin kohdistuvaa tutkimusta ja sen myötä niiden antamaa omanlaistaan näkökulmaa tarvitaan sosiaalityössä. Valmiiden dokumenttien tutkimus ei korvaa sitä tärkeää sosiaalityön tutkimusta, jossa äänensä saavat suoraan kuuluviin sosiaalityön asiakkaat ja työntekijät. Valmiiden dokumenttien tutkimus voi kuitenkin osaltaan laajentaa ja monipuolistaa sosiaalityön tutkimusta ja tietoperustaa sekä tehdä sosiaalityölle näkyväksi maailmaa ja yhteiskunnan toimintaa. Tämän takia sosiaalityön tulee nähdä ne myös arvokkaina tutkimuskohteina.

4.4 Sosiaalihuoltolakiesitys aineistona

Tutkimuksen aineistona oleva lakiesitys ”*Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laiksi*” on tehty lainsäädäntötyötä varten. Lakiesityksen perusteella päätettiin uudesta sosiaalihuoltolaista, joka tuli voimaan 1.4.2015 alkaen (poikkeuksena 19 §:n kotipalvelu soveltaminen alkoi 1.1.2015 alkaen, kun taas pykälien 46 hoidon ja huolenpidon turvaavat päätökset, 48 henkilökunnan ilmoitusvelvollisuus sekä 49 toimenpiteet ilmoituksen johdosta soveltaminen alkoi 1.1.2016 alkaen).

Lakiesitykset ovat aina keskeinen osa lainsäädäntötyötä, sillä ne toimivat eduskunnassa uuden lainvalmistelun ja päätöksen perustana. Lakiesitykseen kootaan lainvalmistelutyön tulokset, johtopäätökset ja sekä perustelut uuden lain tarpeellisuudesta. Lakiesitys sisältää myös ehdotuksen uudesta laista sekä tarvittaessa ehdotukset muutoksista muihin lakeihin. Sen lisäksi, että lakiesitys toimii uuden lain päätöksen perustana, on sen tarkoitus palvella myöhemmin uuden lain soveltamista ja tulkintaa. (Oikeusministeriö 2020a.) Tutkimuksen aineistona olevan lakiesityksen sisällys ja rakenne noudattavat tuota lakiesityksille annettua yhdenmukaista muotoilua (Oikeusministeriö 2020b.) Siinä on kuvattu muun muassa nykytila, uuden lain tavoitteet sekä ehdotus uudesta sosiaalihuoltolaista.

Ennen lakiesitystä sosiaalihuoltolain uudistamista valmisteltiin sitä varten asetetussa sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmässä, joka työskenteli vuosina 2009–2012 (STM 2020). Lakien valmistelusta vastaa aina ensi sijassa ministeriö, jonka toimialaan laki kuuluu, mutta merkittävien lakiuudistuksen kohdalla on tapana, että virkamiestyön lisäksi lainvalmistelua tehdään sitä varten perustetussa komiteassa, toimikunnassa tai työryhmässä, johon on koottu edustajia eri hallinnonaloilta, puolueista sekä muilta tahoilta. Lain valmistelun yhteydessä kuullaan myös asiantuntijoita erityisissä kuulemistilaisuuksissa sekä intressiryhmiä lausuntokierroksilla. (Oikeusministeriö 2020a.)

Sosiaalihuollon uudistamistyöryhmä julkaisi toimintana aikana väliraportin (STM 2010) sekä loppuraportin (STM 2012), joihin kumpaankin järjestettiin lausuntokierrokset (STM 2020). Työryhmän jälkeen uuden sosiaalihuoltolain valmistelua jatkettiin työryhmän tekemien linjausten pohjalta. Lakiesitys uudesta sosiaalihuoltolaista lähetettiin lausuntokierrokselle toukokuussa 2014. Tämän jälkeen lakiesitys eteni syksyllä 2014

eduskunnan käsittelyssä ja se hyväksyttiin joulukuussa 2014. (Hämäläinen & Niemelä 2014, 80–81.) Näin lakiesitys johti nykyiseen sosiaalihuoltolakiin, joka taas korvasi aiemman vuodelta 1984 voimassa olleen sosiaalihuoltolain (Eduskunta 2015).

Lainsäädännön perimmäinen tehtävä ja tarkoitus on ohjata yhteiskunnan toimintaa (Hämäläinen & Niemelä 2014, 80). Ylipäänsä Suomen kaltaisten länsimaisten yhteiskuntien toiminta perustuu lainsäädännöllä luoduille ratkaisuille ja siksi myös yhteiskunnalliset uudistukset tehdään lähtökohtaisesti säätämällä, uudistamalla tai täsmentämällä lakeja (Hämäläinen & Niemelä 2014, 80; Paloheimo & Wiberg 2008, 97–98). Sosiaalihuoltolain uudistamisen taustallakin oli tavoite, että uusi sosiaalihuoltolaki ohjaisi yhteiskuntaa ja tässä tapauksessa sosiaalihuoltoa toimimaan aiempaa paremmin. Edelliseen vuonna 1984 voimaan tulleeseen sosiaalihuoltolakiin oli tehty vuosien aikana paljon muutoksia, minkä myötä siitä oli tullut kuin ”tilkkutäkki”. Samalla se oli ikään kuin tyhjentynyt, eikä se katsottu enää turvaavan laajalti sosiaalihuollon eri asiakasryhmien palveluiden saantia. Sosiaalihuoltolain uudistamisen myötä sosiaalihuoltolaki haluttiin nostaa vahvaksi yleislaiksi, jolla vastataan entistä paremmin asiakkaiden tarpeisiin ja joka takaa sen, että jatkossa kansalaiset saavat yhdenvertaisesti tarpeitaan vastaavat palvelut yleisinä sosiaalihuollon palveluina. (STM 2010, 13–16, 52–56; STM 2012, 98; Eduskunta 2015.)

Sosiaalihuoltolain uudistamisen aikaan Juha Hämäläinen ja Pauli Niemelä (2014, 80–105) analysoivat, millaisia arvo- ja toimintaperiaatteita lainsäädäntö uudistuksessa oli nähtävillä. Heidän tarkastelunsa kohteena olivat sosiaalihuollon uudistamistyöryhmän väli- ja loppuraportit sekä sosiaalihuollon periaatekomitean mietinnöt vuodelta 1971 alkaen. He päätyivät siihen, että sosiaalihuollon lainsäädännön uudistus ja siihen liittyvät arvot kuvastivat aikaansa. Lakiuudistus kokonaisuutena näyttäytyi pohjautuvan vahvasti pohjoismaisen hyvinvointivaltion arvoille ja niin, että lakiuudistuksen tavoitteena voidaan nähdä olleen ajanmukaistaa tällaisen yhteiskuntamallin keskeiset periaatteet. Heidän mukaansa uudistuksen keskiössä näyttäytyi ihminen sekä aiempaa enemmän painottuivat humanit ja sosiaaliset päämääräarvot. Samalla uudistuksessa korostuivat muun muassa asiakaskeskeisyys, tarpeenmukaisuus sekä asiakkaan osallisuus. Hämäläisen ja Niemelän tehdessä tarkasteluaan, oli sosiaalihuoltolakiesitys vielä valmistelussa. Siten he päätyivät myös toteamaan, ettei heidän aineistonsa perusteella voinut vielä täysin päätellä, millainen toiminnallinen kokonaisuus sosiaalihuollosta lakiuudistuksen myötä tulee muodostumaan.

Tutkimuksen aineistona olevan lakiesityksen osalta onkin hyvä todeta, että ylipäänsä sen sisältö, kirjaukset ja tavoitteet ovat muodostunut poliittisen toiminnan myötä ja eri intressitahojen vaikutuksesta. Aineiston tausta on tältä osin syytä tuoda esille, vaikka tässä tutkimuksessa ei etsitäkään vastauksia esimerkiksi siihen, millaisia poliittisia intressejä tai argumentteja lakiesitys sisältää. Tosin lakiesitys aineistona ei ehkä edes antaisi vastauksia noihin kysymyksiin, koska lakiesityksen kautta ei päästä kiinni sen syntyprosessiin. Lakiesityksissä eivät tule enää juurikaan esille poliittiset ristiriidat tai se, millainen poliittinen kamppailu ja prosessi sen taustalla on ollut (Saikku 2018, 110). Tutkimuksessa ei myöskään kysytä ovatko sosiaalihuoltolain uudistuksen tavoitteet toteutuneet ja tähänkään yksittäinen lakiesitys ei aineistona pystyisi vastaamaan. Lakiesityksen ja sosiaalihuoltolain uudistuksen alkuperäinen tarkoitus sekä tavoite ovat kuitenkin olleet vaikuttamassa tutkimukseen ideaan. Kiinnostuin tarkastelemaan tutkimuksellisesti sosiaalihuollon lainsäädäntöä ja asiakkaiden tarpeiden esittämistä siinä juuri siksi, että olin käytännön sosiaalityössä havainnut, kuinka uusi sosiaalihuoltolaki oli nostanut asiakkaiden tarpeet ja niiden arvioinnin uudella tapaa työskentelyn keskiöön.

Tutkimusintressini kannalta sosiaalihuoltolakiuudistuksen valmistelussa syntyneet muutkin asiakirjat olisivat voineet olla oleellisia ja kiinnostavia aineistoja. Niiden mukaan ottaminen olisi kuitenkin kasvattanut aineiston määrän liialliseksi suhteessa siihen, mitä pro gradu -opinnäytetöissä on tarkoituksenmukaista käyttää. Sosiaalihuoltolakiesitys sisältää kaikkiansa 243 sivua tekstin kulkiessa sivuilla kahdella palstalla. Lakiesitys on saatavilla Finlexin internet -palvelusta sekä eduskunnan internet -sivustolta, josta tallensin sen itselleni tutkimusta varten. Lakiesitykseen keskittymistä puolsi ”kenttäkokemukseni” lain ohjausvaikutuksesta ja se, että lakiesitysten on tarkoitus toimia myöhemminkin apuna uuden lain soveltamisessa. Ja jotta lakiesityksistä olisi konkreettista apua uuden lain soveltamisessa, on niissä määritetty melko tarkasti uudistuksen tavoitteet ja tehtävät (Saikku 2018, 110). Tästä näkökulmasta lakiesitys on relevantti tutkimuskohde sosiaalityölle yhä lain voimaantulon jälkeenkin. Aineistona lakiesitys voi kuitenkin kertoa sosiaalihuollon asiakkaiden tarpeista vain yhden näkemyksen. Ja vaikka nämä näkemykset ovat juuri tämän tutkimuksen kiinnostuksen kohteena, ei yksittäinen lakiesitys voi tietenkään kertoa sitä, mistä *tarpeista* lopulta on kyse. Kysymys jää toisenlaisten tutkimusten ratkaistavaksi sekä vastauksia voi hakea tarpeita koskevista teorioista.

4.5 Aineiston analyysi

Tutkimukseni aineiston analyysimenetelmänä käytin sisällönanalyysia. Sisällönanalyysi tarkoittaa tutkimusaineiston järjestelmällistä lukemista sekä läpikäymistä (Krippendorff 2015, 10) ja yhteiskuntatieteissä sisällönanalyysi on melko yleinen tapa analysoida erilaisia kirjallisia dokumenttiaineistoja (Eskola & Suoranta 2014, 120; May 2011, 209; Prior 2008b, 479–480). Sisällönanalyysissa aineistoa havainnoidaan, jäsennetään sekä eritellään tutkimustehtävän kannalta tarkoituksenmukaisella tavalla esimerkiksi koodaamalla, ryhmittelemällä, luokittelemalla, kategorioinnilla tai teemoituksen avulla. Tarkoitus on näin saada koottua ja jäsennettyä havainnot sekä aineisto sellaiseen muotoon, että siitä tulee esille tutkimustehtävän kannalta oleellinen tieto, jonka perusteella tutkija voi tehdä johtopäätöksensä. (Salonen 2007, 92; Salo 2015, 169–171.)

Sisällönanalyysi voidaan jakaa kvantitatiiviseen ja laadulliseen sisällönanalyysiin. Näiden keskeinen ero on, että laadullinen sisällönanalyysi pyrkii ja keskittyy kuvaamaan aineiston sisältöä sanallisesti ilman tiukasti määritelty normistoa, kun taas kvantitatiivisen sisällönanalyysin keskiössä ovat aineiston sisältämät mitattavissa olevat määrät. Kvantitatiivisesta sisällönanalyysista puhutaan myös sisällön erittelynä ja tällöin tekstiaineistosta lasketaan esimerkiksi joidenkin sanojen tai lauseiden esiintymistiheyttä, vaihteluita tai säännönmukaisuuksia. Laadullisessa sisällönanalyysissa tavoitteena taas on tarkastella aineistona olevien tekstien sisältöjä esimerkiksi niin, että mitä merkityksiä ja/tai sanomia teksti ja sen osat sisältävät. Voidaan myös sanoa, että laadullisessa sisällönanalyysissä tavoite on usein ikään kuin aineiston ”syvempi” ymmärtäminen. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 106–107; May 2011, 209–211; Toivonen 1999, 125–128.)

Tutkimukseni aineiston analyysi perustuu laadullisen sisällönanalyysiin. Analyysin alussa kuitenkin kvantifioin aineiston hakemalla pdf-tiedoston etsi-toiminnolla kaikki lakiesityksen sisältämät tarve -sanat. Sain noin 600 tarve- sana ”osumaa”, joiden perusteella poimin kaikki tarve -sanojen tekstiosiot tekemiini taulukoihin tarkempaa laadullista jatkoanalyysia varten. Samalla merkitsin etsi-toiminnon löytämät tarve -sanat paperiseen lakiesitykseen varmistaakseni, että kaikki tarve -sanat tulivat todella havaittua sekä siirrettyä taulukoihin. Sain tämän avulla myös jäsennettyä laajaa aineistoa sekä tulin tutummaksi valmiin aineistoni kanssa.

Analyysi edellyttää aina johdonmukaista ajattelua eli tieteellistä päättelyä, kuinka tutkimuksessa tietoa tavoitellaan johtopäätösten tekemistä varten (Haaparanta & Niiniluoto 2016, 97–98; Niiniluoto 1983, 9–11). Tutkimuksessani vuorottelivat aineisto- ja teorialähtöinen lähestymistapa ja siksi analyysia voi pitää teoriaohjaavana (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95–100). Analyysin aikana kävin vuoropuhelua aineiston ja tutkimuksen teoreettisen osan kanssa, joka osaltaan ohjasi aineistosta tekemiäni havaintoja. Tutkimuksessani käyttämäni päättelyn logiikkaa voi kuvata myös tavalla, että lähdin liikkeelle induktiosta eli yksittäisistä havainnoista sallien samalla abduktion niin, että analyysissa vaihtelivat aineistolähteisyys sekä valmiit teoreettiset mallit (Haaparanta & Niiniluoto 2016, 97–98; Tuomi & Sarajärvi 2009, 95–100).

Analyysin edetessä osoittautui, etteivät kaikki lakiesityksestä poimimani tekstiosiot, joissa asiakkaiden tarpeet mainitaan tai tarve -sana muuten esiintyy, olleet tutkimuksen kannalta oleellisia. Sosiaalihuoltolakiesitys sisältää esimerkiksi luvun, jossa kuvataan nykytilaa ja luvussa on viittauksia asiakkaiden tarpeisiin. Tekstissä kuitenkin toistetaan pitkälti suoraan vuoden 1984 sosiaalihuoltolakia, eikä tutkimuksen kannalta nämä osiot olleet kiinnostavia. Muodostinkin itselleni aiemmista taulukoistani uuden taulukon, johon kokosin analyysiyksiköiksi vain ne asiakkaiden tarpeita koskevat ja niihin viittaavat tekstiosiot, joissa oli asiayhteys uuteen sosiaalihuoltolakiin. Samalla pelkistin tekstiosioita pienemmiksi, jos se oli mahdollista ilman, ettei tekstin sisältämä ajatuskokonaisuus hävinnyt.

Analyysissa etsin tekstiosioista asiakkaiden tarpeiden määritelmiä sekä niiden yhteyttä tarveteorioihin ja tarvenäkemyksiin. Havainnoin myös, onko asiakkaiden tarpeisiin viittaavissa tai niitä koskevissa tekstiosioissa jonkinlaisia yhtäläisyyksiä tai eroavaisuuksia. Laadullinen analyysi sisältää tieteellisen päättelyn lisäksi aina myös tutkijan tulkintaa, mitä tarvitaan aineiston ymmärtämisessä (Haaparanta & Niiniluoto 2016, 110–118). Lakiesityksen teksti on tiivistä ja siksi voi ehkä ensin ajatella, että tekstiosiossa tulee selkeästi esille millaisen ajatuksen se sisältää. Jouduin kuitenkin analyysin aikana käymään useampaan kertaan läpi tekstiosioita, jotta varmasti ymmärsin kunkin tekstiosion sisältämän ajatuksen. Tekstiosiot myös saattavat sisältää useampia ajatuksia ja jouduin analyysissa valikoimaan mistä näkökulmasta kutakin tekstiosiota oli tutkimuksen kannalta kiinnostavaa ja tarkoituksenmukaista tarkastella.

4.6 Tutkimuksen eettisyys

Tieteellisen tutkimuksen yleisesti hyväksytyinä periaatteina pidetään muun muassa objektiivisuutta, kriittisyyttä, puolueettomuutta, luotettavuutta, autonomisuutta ja avoimuutta (Niiniluoto 2002, 37–39; Pohjola 2007, 11; Clarkeburn & Mustajoki 2007, 42–44). Periaatteiden ajatellaan muodostavan eettiset säännöt, joita tutkimuksen kaikissa valinnoissa sekä vaiheissa tulee noudattaa ja joihin tutkimuksessa tehtyjen päätösten tulee perustua (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 42). Lisäksi tutkimuksen eettisyyden voidaan ajatella kattavan tutkimusprosessin seurauksena syntyvät mahdolliset eettiset haasteet. Laajasti tutkimuksen eettisyys kattaakin koko tutkimuksen sekä sen tarkoituksen ja näin se eriytyy moniin eri näkökulmiin. Kuten tutkimusaiheen ja tutkimuksen metodologisiin valintoihin sekä siihen, mitä tietoa tutkimuksen tulee yhteiskuntaan välittää ja millaisia mahdollisia eettisiä haasteita tutkimuksen tulosten hyödyntämiseen liittyy. (Pohjola 2007, 11–12; Clarkeburn & Mustajoki 2007, 51–87; Pietarinen 2002, 58–69.)

Tiedeyhteisön jakamien tieteellisen tutkimuksen periaatteiden lisäksi Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2012) on julkaissut ohjeet hyvästä tieteellisestä käytännöstä. Näiden ohjeiden mukaan hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu esimerkiksi rehellisyys, tiedeyhteisön toimintatapojen noudattaminen sekä tutkimuksen toteuttaminen tieteelliselle tiedolle asetettujen vaatimusten mukaan. Tutkimuseettinen neuvottelukunta myös katsoo, että hyvän tieteellisen käytännön noudattaminen on ylipäänsä edellytys sille, että tutkimusta voidaan pitää eettisesti hyväksyttävänä, sen tuloksia uskottavina ja tutkimusta kokonaisuudessaan luotettavana.

Tässä tutkimuksessani olen lähtökohtaisesti sitoutunut toimimaan tieteellisen tutkimuksen yleisesti hyväksytyjen periaatteiden mukaan sekä noudattamaan hyvää tieteellistä käytäntöä. Olen pyrkinyt toimimaan tutkimuksen kaikissa vaiheissa huolellisesti sekä toteuttamaan tutkimuksen kaikin puolin niin, että tutkimus täyttää eettisesti kestävä tutkimuksen kriteerit. Periaatteet ovat olleet mielessäni läpi tutkimuksen ja siten olen myös jatkuvasti pyrkinyt arvioimaan tutkimustoimintaani tutkimuksen kokonaiseettisyyden kannalta. Toisaalta olen tiedostanut ja hyväksynyt senkin, että vaikka lähtökohtaisesti tutkimuseettiset periaatteet ovat ehdottomia, ei niiden soveltaminen käytännön tutkimustyössä ole aina niin yksiselitteistä. Tai niin, että tutkimuseettistä ymmärrystä

vaaditaan pitkin tutkimustyön, sillä eteen voi tulla erilaisia tilanteita sekä vaihtoehtoja, joissa on osattava punnita ja suhteuttaa periaatteita tutkimustyön arjen realiteetteihin. (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 42–44; Niiniluoto 2002, 39–40.)

Tämän tutkimuksen kohdalla eteeni ei onneksi kuitenkaan tullut sellaisia tilanteita tai valintoja, joiden olisin kokenut haastavan tieteellisen tutkimuksen periaatteet tai hyvän tieteellisen käytännön. Koska tutkimuksessa ei ole mukana ihmisiä, eikä tutkimuksen aineisto tai aihe ole arkaluonteinen, en myöskään joutunut tarkastelemaan tutkimuseettisiä kysymyksiä erityisesti näitä vasten. Tässä tutkimuksessa tutkimuseettiset pohdinnat ja kysymykset ovatkin enemmän nousseet siitä, kuinka itse asemoidun tutkijan rooliin sekä laajemmin, että mitä annettavaa ja hyötyä tutkimuksen tuottamalla tiedolla on tai voi olla sosiaalityölle.

Omalla kohdallani haaste liittyi siihen, että pysyin tutkijan roolissa ja tarkastelin tutkimusaihetta sekä aineistona olevaa lakiesitystä tutkijan objektiivisuudella, puolueettomuudella ja kriittisyydellä, enkä käytännön sosiaalityöntekijänä. Tämä nousi esille, kun lukiessani ensimmäistä kertaa lakiesitystä havaitsin lukevani aineistoa sosiaalityöntekijänä, enkä niinkään tutkijana. Huomasin samaistuvani ja ajatuksieni palaavan siihen, kun työskentelin sosiaalityöntekijänä ja tein asiakkaille sosiaalihuoltolain mukaisia palvelutarvearvioita. Samalla myös huomasin arvioivani lakiesitystä suhteessa tuohon tekemääni työhön. Asian havaitseminen oli tärkeää ja onneksi tiedostin sen, sillä tämän jälkeen pystyin olemaan entistä tarkkaavaisempi, kriittisempi ja rehellisempi itseäni kohtaan sekä huomioimaan sen, ettei työhistoriani sosiaalityöntekijänä sekä mahdolliset sieltä kumpuavat ennako-oletukseni vaikuttaneet johdattelevasti tutkimuksen tekemiseen.

Muilta osin tutkimuseettiset pohdintani liittyivät tutkimusaiheeni valintaan ja samalla laajemmin siihen, millaista tietoa tutkimukseni voi sosiaalityölle antaa. Akateeminen vapaus tukee ajatusta, jonka mukaan tutkijan tulisi voida valita tutkimusaiheensa vapaasti (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 53). Tutkija ei voi kuitenkaan jättää huomiotta sitäkään, mitä ylipäänsä ajatellaan tieteen tehtäväksi. Lähtökohtana kun voidaan pitää sitä, että kaiken tieteellisen tutkimuksen tehtävänä on tuottaa ja välittää luotettavaa, mutta samalla myös hyödyllistä tietoa yhteiskunnalle. Näin ollen tutkija joutuu aina myös pohtimaan tutkimuksen tuottaman tiedon merkitystä ja hyödyllisyyttä, kuten mitä hyötyä tutkimuksesta tuotetulla tiedolla tavoitellaan, kenelle tai mille siitä on hyötyä ja sekin, että kuka lopulta

määrittelee tutkimuksen tuottaman tiedon hyödyllisyyden. (Pohjola 2007, 24; Pietarinen 2002, 59; Clarkeburn & Mustajoki 2007, 53, 57–59; Gylling 2002, 76, 79.)

Jouduin kysymyksen eteen jo siksi, että tämän tutkimuksen aihe lähti täysin omista tarkoituksiperistäni ja kiinnostuksestani selvittää, kuinka ihmisten tarpeita on teoreettisesti tarkasteltu sekä mitä sosiaalihuoltolakiesityksessä asiakkaiden tarpeista sanotaan. Toivottavaa tietysti olisi, että tutkimuksen tuottama tieto kiinnostaisi myös laajemmin sosiaalihuollon kenttää. Tutkimuksen tuottaman tiedon merkitystä ja hyödyllisyyttä pohdittaessa on kuitenkin aina muistettava, että tiede ei ratkaise sitä, mikä loppujen lopuksi on oikein tai hyvää. Tiede ei edes lähtökohtaisesti aseta tällaisia eettisiä päämääriä. (Haaparanta & Niiniluoto 2016, 153.) Siten tässä tutkimuksessa ei lähtökohtana ole, että tutkimuksen tuottamalla tiedolla tai muutoinkaan tässä tutkimuksessa otettaisiin kantaa esimerkiksi siihen, ovatko aineistona olevassa lakiesityksessä esiintyvät tarpeet hyviä tai huonoja tai jollakin tapaa oikeita tai vääriä. Tutkimuksen tuottama tieto ei myöskään anna vastauksia siihen, ovatko sosiaalihuoltolakiesitykseen kirjatut tarpeet juuri niitä tarpeita, jotka parhaiten vastaavat sosiaalihuollon asiakkaiden tarpeita.

Mutta vaikka tiede itsessään ei ratkaise, mikä on oikein ja hyvää, voi sen tuottama tieto juuri toimia apuna oikeiden ja parhaiden ratkaisujen tekemisessä. Näin tiede myös kytkeytyy erilaisiin eettisiin ja moraalista kysymyksiin, vaikkei olekaan niiden ratkaisija. Tieteen ja etiikan suhdetta tarkastellessa tämä kytkös ei myöskään ole vieras, vaan esimerkiksi normatiivisen seuraamusetiikan mukaan tiede on hyvä väline oikeiden arviointien tekemisessä. Tieteellinen tutkimus voi osoittaa esimerkiksi sen, millaiset teot tuottavat eniten hyötyä ja tyytyväisyyttä sekä antaa tietoa keinoista ja niiden yhteyksistä päämääriin sekä vaihtoehtoisista toimintatavoista ja niiden seurauksista. (Haaparanta & Niiniluoto 2016, 153.) Tässä tutkimuksessa tuotettu tieto ei kuitenkaan pysty antamaan vastauksia noin suuriin tarkoituksiin, vaikka osaltaan haluaakin tuottaa tietoa juuri sosiaalityön käytännön työn tueksi. Kyse on pro gradu -opinnäytetyöstä, eikä sen laajemmasta tai korkeatasoisemmasta tutkimuksesta. Näin tutkimuksen tuottaman tiedon hyödyllisyyttä muille kuin itselleni on myös vaikea tietää. Huolimatta kuitenkin tutkimuksen tuottaman tiedon tasosta tai siihen kohdistuvasta kiinnostuksesta, on tämän tutkimuksen tekemistä ohjannut ajatus tehdä kokonaisuudessaan eettisesti kestävä ja hyväksyttävää tutkimusta.

5 TULOKSET

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni tulokset ja vastaan tutkimuskysymyksiini. Tarkastelin sisällönanalyysin avulla sosiaalihuoltolakiesityksen määrittelyjä asiakkaiden tarpeista sekä millaisena lakiesityksen määrittelyt asiakkaiden tarpeista näyttäytyvät suhteessa tarveteorioihin ja tarvenäkemyksiin. Yleisenä havaintona lakiesityksestä on syytä sanoa, että se sisältää pääasiassa yleistä, abstraktiotason tekstiä, vaikka paikoin siinä saattaa olla hyvin yksityiskohtaisia viittauksia ja esimerkkejä (esimerkiksi viittaukset majoitukseen, muonitukseen ja kriisiavun tarpeeseen). Tämä vaikutti analyysiin ja tutkimuksen tuloksiin siten, että kokonaisuutena aineistosta ei muodostunut selkeitä luokkia tai kategorioita. Sen sijaan tutkimuskysymyksiin nähden aineistosta nousi esille neljä teemaa, jotka antavat omanlaisensa näkökulman siihen, millaisissa yhteyksissä asiakkaiden tarpeisiin sosiaalihuoltolakiesityksessä viitataan ja kuinka näissä yhteyksissä on tai ei ole nähtävissä yhteys tarveteorioihin.

Sosiaalihuoltolakiesityksessä ensinnä nousivat esille asiakkaiden tarpeita koskevat yhteydet, joissa asiakkaiden tarpeisiin viitataan määrittelemättä mitä niillä tarkoitetaan, mutta nähtävissä on ajatus siitä kuinka asiakkaiden tarpeiden tulee olla sosiaalihuollon toiminnan lähtökohta. Toisena teemana analyysissa nousi esille lakiesityksen näkemys asiakkaiden tarpeista suhteessa asiakkaiden toiveisiin. Lakiesitys näyttää erottavan tarpeet ja toiveet tuomatta kuitenkaan tarkemmin esille niiden välistä eroavaisuutta. Lakiesityksen sisältämien konkreettisten asiakkaiden tarpeiden määrittelyjen sekä tarveteorioiden välisen suhteen tarkastelu muodosti kolmannen teeman ja esille nousi, että näiden välillä on nähtävissä yhteys. Neljäs teema koskee lakiesityksen näkemystä siitä, ovatko asiakkaiden tarpeet muuttuvia ja kulttuurisidonnaisia vai ennemmin pysyviä sekä universaaleja. Lakiesitys näyttää sisältävän näkemyksen, jonka mukaan asiakkaiden tarpeet voivat vaihdella ja muuttua, vaikka se samalla määrittelee asiakkaiden tarpeita. Esittelen teemat tarkemmin omissa luvuissaan alkuperäisten tekstiosioiden avulla.

Ennen tunnistettujen teemojen analyysia tuon esille aineiston analyysin ensimmäisen tuloksen. Analyysin alussa hain aineistosta kaikki erimuotoiset tarve -sanat ja tuloksena niitä löytyi noin 600 (taulukko 2). Tutkimuksessani en ollut sinällään kiinnostunut tarve -sanan ja sen eri taivutusmuotojen lukumäärästä, vaan tarve -sanojen hakemisen tarkoitus oli saada havainnot jatkoanalyysia varten. Tarve -sanojen suuri määrä kertoo kuitenkin kiinnostavasti

sen, että sanaa on ylipäänsä käytetty paljon lakiesityksessä. Ei voi kuitenkaan tietää, onko tarve -sanan runsas käyttö ollut tietoinen valinta niin, että sanaa on tarkoituksella käytetty mahdollisimman paljon halutessa korostaa esimerkiksi tarvelähtöisyyttä uudessa sosiaalihuoltolaissa vai onko se seurausta siitä. Toisaalta on myös yleisesti havaittu, että ylipäänsä tarve -sanaa käytetään paljon erilaisissa yhteiskunnallisissa sekä poliittisissa teksteissä ikään kuin ”vakiosanana” ja niin, ettei tällaisessa tarve -puheessa tarve -sanan merkitystä tarkemmin selvennetä (Gasper 2007, 7–8).

Taulukko 2. Tarve -sanan esiintyminen sosiaalihuoltolakiesityksessä.

	Sosiaalihuoltolakiesitysteksti	Sosiaalihuoltolakiteksti
Tarve (tarvetta, tarveharkinta, palvelutarve)	147	18
Tarpeet (palvelutarpeet)	23	2
Tarpeessa (palvelutarpeessa)	45	6
Tarpeisiin (palvelutarpeisiin)	50	9
Tarpeen (palvelutarpeen)	172	39
Tarvitsee (tarvitseva, tarvitsemia, tarvitsevalle)	115	30

Analyysi osoitti, etteivät kaikki lakiesityksen tarve -sanojen tekstiosiot olleet lopulta tutkimuksen kannalta relevantteja. Tästä huolimatta analyysiin jäi edelleen runsaasti asiakkaiden tarpeita käsitteleviä tekstiosioita, joista tutkimukseni tuloksena esille nousseet teemat muodostuivat.

5.1 Asiakkaiden tarpeet sosiaalihuollon lähtökohtana

Analyysi toi esille, että sosiaalihuoltolakiesityksessä asiakkaiden tarpeisiin viitataan monin paikoin yhteyksissä, joissa on nähtävissä ajatus tarvelähtöisestä ja asiakkaan tarpeiden mukaisen sosiaalihuollon toteuttamisesta. Näissä yhteyksissä ei kuitenkaan tarkenneta tai ole muutoinkaan pääteltävissä, mitä asiakkaiden tarpeilla tarkoitetaan. Asiakkaiden tarpeisiin viitataan tai ne mainitaan, kun perustellaan uuden sosiaalihuoltolain tarpeellisuutta tai kuvataan sen tavoitteita. Lakiesityksen sisältämä ajatus tarvelähtöisyydestä on nähtävissä myös yhteyksissä, joissa asiakkaiden tarpeista puhutaan osana asiakasprosessia sekä koskien sosiaalihuollon ammattilaisten työskentelyn ja koko sosiaalihuollon organisoimista.

”Sosiaalihuoltolaissa on määritelty kunnan sosiaalihuoltoon kuuluvat tehtävät ja yleisten sosiaalipalvelujen sisällöt sekä tilanteet, joissa palveluja on myönnettävä. Sääntelytavan myötä sosiaalihuollon toteuttaminen on muuttunut järjestelmälähtöiseksi sen sijaan, että palveluita arvioitaisiin ja myönnettäisiin palvelun tarvitsijoiden tarpeiden mukaisesti”. (s.74)

Tekstiosiossa perusteellaan uuden sosiaalihuoltolain tarpeellisuutta viittaamalla sen hetkiseen sosiaalihuoltolakiin, jota lakiesityksessä pidetään järjestelmälähtöisenä ja kykenemättömänä vastaamaan asiakkaiden tarpeisiin. Kuten on nähtävissä ei lakiesityksessä kuitenkaan selvennetä, mitä ovat ne asiakkaiden tarpeet, joihin sen hetkinen sosiaalihuoltolaki ei pysty vastaamaan.

”Uudistamisen lähtökohtana on yksilö ja perhe omine tarpeineen. Tavoitteena on tukea ja edistää ihmisten osallisuutta, omatoimisuutta ja mahdollisuutta vaikuttaa yhteiskunnassa ja omassa palveluprosessissaan sekä tarkastella palvelukokonaisuuden muodostumista asiakkaan tarpeista käsin”. (s. 81)

”Tavoitteena on vahvistaa sosiaalihuollon yleislain asemaa, edistää sosiaalihuollon yhdenvertaista saatavuutta ja saavutettavuutta, siirtää sosiaalihuollon painopistettä korjaavista toimista hyvinvoinnin edistämiseen ja varhaiseen tukeen, vahvistaa asiakaslähtöisyyttä ja kokonaisvaltaisuutta asiakkaan tarpeisiin vastaamisessa sekä turvata tuen saantia ihmisten omissa arkiympäristöissä”. (s.81)

Tekstiosioissa kuvataan uuden sosiaalihuoltolain lähtökohtia ja tavoitteita. Lakiesityksessä tuodaan esille, että uuden sosiaalihuoltolain lähtökohta on asiakas omine tarpeineen ja lain tavoitteisiin kuuluu sen vahvistaminen, että asiakkaan tarpeisiin vastataan asiakaslähtöisesti ja kokonaisvaltaisesti. Kummassakin esimerkissä on nähtävissä, ettei näissäkään yhteyksissä tarkemmin ole selvennetty, mitä asiakkaiden tarpeilla tarkoitetaan. Voi kuitenkin havaita, että lakiesityksessä asiakkaiden tarpeiden huomioimisen sekä niihin vastaamisen katsotaan kuuluvan osaksi sosiaalihuoltoa ja uudella sosiaalihuoltolailla tavoitellaan sitä, että sosiaalihuollon palvelut vastaavat aiempaa paremmin asiakkaiden tarpeisiin.

”Asiakaskeskeisyydessä on kyse sosiaalihuollon toiminnan arvoperustasta, jonka mukaan jokainen asiakas kohdataan ihmisarvoisena yksilönä. Asiakaskeskeisyyden keskeinen ominaisuus on, ettei palveluja järjestetä pelkästään organisaation, vaan juuri asiakkaan tarpeista lähtien mahdollisimman toimiviksi”. (s.95)

Lakiesityksessä tuodaan myös suoraan esille, että asiakkaiden tarpeet ja niiden mukainen sosiaalihuollon toteuttaminen liittyvät valittuun arvoperustaan. Kuten tekstiosiota on nähtävissä, lakiesityksessä sosiaalihuollon toiminnan arvoperustana kuvataan asiakaskeskeisyyttä, mikä tarkoittaa jokaisen asiakkaan kohtaamista ihmisarvoisena yksilönä ja niin, että asiakkaalle järjestetään toimivat palvelut hänen tarpeidensa mukaan.

”Sosiaalihuoltoa toteutettaessa asiakkaan etu on aina ensisijainen. ...Säännöksen 1 momentin 3 kohdan mukaan tuen tulisi olla tarpeisiin nähden oikea-aikaista, oikeanlaista ja riittävää. Oikea-aikaisuus tarkoittaa tarpeisiin nähden riittävän varhaisia palveluja ongelmien pitkittymisen ja monimutkaistumisen estämiseksi. Palvelujen soveltuvuutta arvioitaessa tulisi myös huomioida, minkälaiset palvelut vastaavat parhaiten asiakkaan tarpeisiin ja tukevat ja vahvistavat hänen voimavarojaan sekä edistävät hänen fyysistä ja psyykkistä turvallisuuttaan. Tuen on myös oltava riittävää suhteessa tarpeisiin. Taloudelliset seikat eivät saa muodostua tosiasiallisiksi esteiksi riittävän tuen saamiselle. Oikeanlaisten palvelujen valitseminen edellyttää asiakkaan asemaan liittyvien yksilöllisten tekijöiden ja yksilöllisten tarpeiden huomioimista. Tämä on koko lakiesityksen läpäisevä ajatus”. (s.99–100)

Lakiesityksessä asiakkaan tarpeiden mukainen työskentely liitetään asiakkaan etuun. Esimerkin tekstiosiossa on nähtävissä, kuinka lakiesityksessä tuodaan esille, että asiakkaan edun mukaisessa asiakasprosessissa asiakkaan tarpeiden huomioiminen ja niiden mukainen työskentely on keskeistä. Sosiaalihuollon antaman tuen tulee olla asiakkaan tarpeisiin nähden oikea-aikaista, riittävää sekä palveluiden tulee vastata asiakkaiden tarpeisiin. Tekstiosiota on nähtävissä, että lakiesityksessä tuodaan suoraan esille, että asiakkaiden tarpeiden mukainen työskentely on koko lakiesityksen läpäisevä ajatus.

Analyysin perusteella voi sanoa, että ajatus asiakkaiden tarpeiden mukaisesta sosiaalihuollosta on nähtävissä pitkin lakiesitystä. Lakiesityksessä asiakkaiden tarpeet mainitaan tai niihin viitataan useissa yhteyksissä, joista on nähtävissä, että ajatus toistuu läpi lakiesityksen. Esimerkiksi ajatus asiakkaan tarpeiden mukaisesta sosiaalihuollosta on nähtävissä seuraavassa tekstiosiossa.

”Palvelujen oikeudenmukainen kohdentaminen edellyttää ihmisten yhdenvertaisuuden turvaavaa palvelutarpeen selvittämistä. Oikeudenmukaisuus näyttäytyy palvelujen yhtenäisinä myöntämisperusteina, ihmisten tarpeisiin vastaamisena, toimintaa ohjaavana päämääränä ja siinä, voivatko ihmiset luottaa annettuihin lupauksiin”. (s.73)

Tekstiosiota on nähtävissä, kuinka lakiesityksessä asiakkaiden tarpeiden huomioiminen ja niihin vastaaminen liitetään myös oikeudenmukaiseen sosiaalihuoltoon, jonka tulee olla

sosiaalihuollon toimintaa ohjaava päämäärä siten, että ihmiset voivat luottaa sosiaalihuoltoon. Asiakkaiden tarpeiden mukaisen sosiaalihuollon toteuttamisen ajatus on nähtävissä lakiesityksessä myös yhteyksissä, jotka koskevat sosiaalihuollon ammattilaisten työskentelyä ja laajemmin sosiaalihuollon organisointia.

”Tarpeen selvittämiseen voisi siten osallistua kulloisenkin tarpeen mukaan muita sosiaalihuollon mutta asiakkaan tarpeista riippuen myös muiden alojen, esimerkiksi terveydenhuollon, työ- ja elinkeinohallinnon tai opetustoimen, ammattilaisia”. (s.131)

”Sosiaalihuollon on toteutettava ja suunniteltava sosiaalityö yhteistyössä kyseisten toimijoiden kanssa siten, että näiden palvelut ja muut toimet muodostavat asiakkaiden tuen tarpeisiin vastaamiseksi toimivan kokonaisuuden”. (s.135)

Lakiesityksessä tuodaan esille, että sosiaalihuollon ammattilaisten työskentelyn asiakkaan kanssa tulee olla aina sen mukaista, mitkä ovat asiakkaan tarpeet. Tekstiesimerkeistä on nähtävissä myös lakiesityksen sisältämä ajatus siitä, että asiakkaiden tarpeiden mukaisen työskentelyn tulee ohjata laajasti kaikkea viranomaistyötä sekä eri toimijoiden tulee tehdä yhteistyötä asiakkaan tarpeiden mukaan. Lakiesityksessä asiakkaan tarpeet ovat nostettu esille myös siinä yhteydessä, kuinka asiakkaan omatyöntekijän valinnan tulee perustua asiakkaan tarpeisiin.

”Keskeistä olisi, että jo asiakkuuden alkuvaiheessa olisi selvillä, minkä tyyppisistä tarpeista on kyse ja mitkä tahot olisivat vastuussa palvelukokonaisuuden muodostamisesta. Asiakkaan omatyöntekijäksi tulisi osoittaa se kunnallinen työntekijä, joka palvelutarpeen perusteella on tehtävään soveltuvin henkilö” (s.131).

”Omatyöntekijänä toimivan henkilön tehtävänä olisi asiakkaan tarpeiden ja edun mukaisesti edistää 38 §:n 2 ja 3 momentin toteuttamista sekä toimia tarvittaessa muissa laissa säädettyissä tehtävissä. Omatyöntekijän tulisi hoitaa tehtävänsä asiakkaan yksilöllisten tarpeiden mukaisesti” (s.136).

Lakiesityksessä ajatus asiakkaiden tarpeiden mukaisesta sosiaalihuollosta on nähtävissä myös niissä yhteyksissä, joissa asiakkaiden tarpeisiin viitataan koskien sosiaalihuollon organisointia, toimintaa ja arviointia.

”Nykyisessä tilanteessa palvelujärjestelmiltä vaadittavia ominaisuuksia ovat työnjaon ja sektoroitumisen sijasta yhteistyökyky ja joustavasti toimivat prosessit. Mikään hallintorakenne ei yksinään ratkaise ongelmia, vaan tarvitaan hallintorakenteiden aina mukanaan tuomien raja-aitojen ylittämistä. Elämänkaarimalli on yksi mahdollinen

palveluiden järjestämistapa silloin kun organisoinnin lähtökohdaksi otetaan ihmisten ja palveluiden käyttäjien tarpeet” (s.58)

Tekstiosioista käy ilmi lakiesityksen sisältämä ajatus, että sosiaalihuollon palveluiden organisoinnin tulisi lähteä asiakkaiden tarpeista ja olla joustavia sekä eri hallintojen raja-aidat ylittäviä. Lakiesityksessä katsotaan, että sosiaalipalveluiden organisointi ikäryhmittäin niin sanotun elinkaarimallin mukaan olisi yksi mahdollinen ratkaisu organisoida sosiaalihuollon palvelut asiakkaiden tarpeista lähtien.

”Sosiaalihuollon toimivuutta on syytä arvioida ihmisten tarpeista käsin. Ihmisten arjen ongelmat ovat usein entistä monimutkaisempia; ne kietoutuvat monin eri tavoin toisiinsa ja voivat pahimmillaan siirtyä sukupolvelta toiselle”. (s.71)

”Laatukehyksessä yksilöidään periaatteet ja kriteerit, joita sosiaalipalvelun olisi noudatettava vastatakseen käyttäjien tarpeisiin”. (s.62)

Tekstiesimerkit osoittavat, että lakiesityksen mukaan asiakkaiden tarpeet ja niihin vastaaminen tulisivat olla lähtökohta, jolla sosiaalihuollon toimivuutta sekä laatua arvioidaan. Siten lakiesityksen sisältämä ajatus asiakkaiden tarpeiden mukaisesta sosiaalihuollosta näyttää koskevan laajasti koko sosiaalihuoltoa ja lakiesityksen mukaan ollakseen toimiva sekä laadukas, tulee sosiaalihuollon toiminnan lähteä asiakkaiden tarpeista ja kohdistua vastamaan asiakkaiden tarpeisiin.

Analyysi osoitti, että sosiaalihuoltolakiesitys kokonaisuudessaan sisältää useita viittauksia ja yhteyksiä asiakkaiden tarpeisiin siten, että nähtävissä on ajatus asiakkaan tarpeiden mukaisesta sosiaalihuollosta, jota uudella sosiaalihuoltolailla halutaan vahvistaa. Analyysi vahvistaa näin sen, että ajatus asiakkaan tarpeet huomioivasta sosiaalihuollosta kulkee läpi lakiesityksen eikä jää yksittäisen maininnan varaan. Analyysin perusteella lakiesitys sisältää vahvan tarvelähtöisen ja tarpeenmukaisen näkemyksen sosiaalihuollosta, jossa asiakkaan tarpeet määrittyvät sosiaalihuollon toteuttamisen lähtökohtana ja asiakkaiden tarpeiden tulee ohjata koko sosiaalihuollon toimintaa. Analyysin osoitti kuitenkin myös sen, että tällainen lakiesityksen sisältämä runsas tarve -puhe jättää määrittelemättä sen, mitä asiakkaiden tarpeilla näissä yhteyksissä tarkoitetaan.

5.2 Asiakkaiden tarpeet ja toiveet

Ihmisten tarpeita koskevassa keskustelussa tuodaan esille, että tarpeet eroavat esimerkiksi tavoitteista, toiveista ja mieltymyksistä (Doyal & Gough 1991, 35–44; Allardt 1980, 18–23). Analyysi osoitti, että lakiesitys sisältää joitakin kohtia, joissa asiakkaiden tarpeiden ohessa mainitaan erikseen esimerkiksi asiakkaan toiveet.

”Sosiaalihuollon ammattihenkilön tulisi toimia yhteistoiminnassa asiakkaan kanssa siten, että asiakkaan kokemat tarpeet ja toivomukset ohjaisivat mahdollisuuksien mukaan asiakasprosessin etenemistä”. (s.100)

Esimerkin tekstiosiossa näkyy, kuinka lakiesityksessä todetaan, että sosiaalihuollon asiakastyössä asiakkaiden tarpeiden lisäksi tulee ottaa huomioon heidän toiveensa. Siten on nähtävissä, että lakiesityksessä asiakkaiden tarpeiden ajatellaan eroavan toiveista, ne ovat eri asioita. Lakiesityksessä ei kuitenkaan missään kohtaa kerrota tai määritellä, kuinka tarpeiden ja toiveiden ajatellaan eroavan toisistaan. Lakiesityksessä ei myöskään asiakkaiden tarpeita ja toiveita samanaikaisesti käsittelevissä yhteyksissä tuoda esille onko asiakkaiden tarpeisiin ja toiveisiin vastaaminen yhtä sitovaa tai onko esimerkiksi ensisijaisempaa vastata asiakkaan tarpeisiin kuin hänen toiveisiinsa.

”Sosiaalihuoltoa toteuttaessa erilaisiin tarpeisiin tulisikin kiinnittää huomiota. Esimerkiksi yksinhuoltaja- ja uusperheiden osuus kaikista lapsiperheistä on kasvanut. Myös maahanmuuttajataustaisten ja monikulttuuristen perheiden määrä on kasvanut voimakkaasti viimeisen kahdenvuosikymmenen aikana. Tämä edellyttää uusia toimintakäytäntöjä lapsiperheiden palvelujen ja kodin välisessä yhteistyössä. Erityisiä tarpeita on myös monikkoperheissä, monilapsisissa perheissä ja perheissä, joissa on vammainen tai pitkäaikaissairas lapsi tai vanhempi. Niissä tuen tarve on suurempi ja vanhemmuuteen kohdistuu usein enemmän fyysisiä, psyykkisiä, taloudellisia ja sosiaalisia paineita. Myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden lapsiperheiden tarpeisiin ja toiveisiin tulisi sosiaalihuoltoa toteutettaessa kiinnittää huomiota. Tuen tarvetta määriteltäessä tulisi ottaa huomioon paitsi lapsen vanhemmat ja huoltajat myös muut lapsen huolenpidosta vastaavat henkilöt sekä lapsen sisarukset”. (s.107)

Tekstiosiossa tuodaan esille erilaisia perheitä ja kuinka sosiaalihuollossa tulee huomioida näiden perheiden tuen tarpeet sekä erityiset tarpeet. Tekstistä on myös nähtävissä, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien perheiden kohdalla mainitaan, että heidän tarpeidensa lisäksi tulee ottaa huomioon heidän toiveensa, kun taas muiden perheiden kohdalla toiveita ei mainita. Herää kysymys miksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä

edustavien perheiden kohdalla myös heidän toiveensa tulee huomioida ja eikö muiden perheiden kohdalla heidän toiveitaan taas tule huomioida. Lakiesitys ei tarkenna asiaa. Pohdittavaksi nouseekin, onko kyseisessä kohdassa tarpeet ja toiveet liitetty yhteen enemmän tietynlaisen totutun tavan mukaan sekä pohtimatta sen enempää, että se olisi kannanotto tai ohjeistus jättää muiden perheiden kohdalla heidän toiveensa huomioimatta.

”Hyvä kohtelu edellyttäisi muun muassa sitä, että asiakkaan ihmisarvoa ei loukata ja ihmisen inhimillinen arvokkuus voidaan kaikissa olosuhteissa säilyttää ja hänen tarpeensa, toiveensa ja odotuksensa täytetään mahdollisuuksien mukaan. Asiakkaalla on myös oikeus myös tahdosta riippumattomassa huollossa hyvään kohteluun, jossa tahdonvastaisista toimenpiteistä huolimatta pyritään toimimaan asiakasta kunnioittaen”. (s.121)

Lakiesityksessä asiakkaan tarpeiden, toiveiden ja odotusten huomioiminen sekä niiden täyttäminen mahdollisuuksien mukaan liitetään hyvään kohteluun. Tässäkin yhteydessä on nähtävissä, että tarpeet ja toiveet erotetaan, mutta ei selvennetä niiden välistä eroa. Ihmisten tarpeita määriteltessä sekä tarpeita ja toiveita eroteltaessa on tarpeisiin liitetty tietynlainen perustavanlaatuisuus sekä ajatus, että tarpeet eivät ole mitään hetken mielitekoja (Allardt 1980, 18–23). Tarpeista sanotaan myös, että ihminen voi tarvita jotain, jonka olemassaolosta hän ei tiedä, kun taas ihminen voi tahtoa ja toivoa vain jotain sellaista, jonka olemassaolon hän tietää (Doyal & Gough 1991, 35–44).

Toisaalta Lawrence Hamilton (2013, 171) on esittänyt tarpeiden, toiveiden ja mieltymysten kohdalla kritiikkiä, että nykyisissä yhteiskunnissa tarpeetkin nähtäisiin jonkinlaisina vapaasti valittavana oikeuksina, toiveina sekä mieltymyksinä. Lakiesityksessä asiakkaiden valinnanvapaudesta puhutaan asiakkaiden tarpeiden yhteydessä.

”Koska sosiaalihuollon asiakkailta on hyvin erilaisia tarpeita ja rooleja, voi kysymys osallistumisesta ja valinnanvapaudesta näyttäytyä eri tilanteissa hyvinkin erilaisena riippuen muun muassa siitä, onko kyse päivittäisestä arjen tuesta vai lyhyempiaikaisista sosiaalihuollon interventioista. Yleisellä tasolla valinnanvapaus osana sosiaalihuoltoa on ymmärretty ennen muuta osallisuutena, asiakkaan aitona mahdollisuutena vaikuttaa omaan asiaansa sekä laajemmin myös palveluiden kehittämiseen ja suunnitteluun. Yksittäisten valinnan mahdollisuuksien tarjoaminen yksilöille ei siis suinkaan ole ainoa keino osallistumisen lisäämiseen, vaan kunnan asukkaiden ja palvelunkäyttäjien osallistumista palvelujen suunnittelussa, arvioinnissa ja toteuttamisessa voidaan edistää useista lähtökohdista paikallisten tarpeiden mukaan”. (s.73–74)

Tekstiosiossa on nähtävissä, että lakiesityksessä asiakkaan valinnanvapaus liitetään laajemmin siihen, että asiakkailta tulisi olla mahdollisuus vaikuttaa omiin asioihinsa, mutta

myös yleisemmin palveluiden kehittämiseen ja suunnitteluun. Lakiesityksessä tuodaan myös muissa yhteyksissä esille, että asiakkaan tulee olla osallisena arvioitaessa hänen tarpeitaan sekä suunniteltaessa niihin vastaavia palveluita.

”Palvelutarpeen arviointi sisältäisi yhteenvedon asiakkaan tilanteesta ja sosiaalipalvelujen sekä erityisen tuen tarpeesta. Arviointi sisältää sekä asiakkaan että työntekijän näkemykset tilanteesta. Asiakkaan näkemys tulisi kirjata ellei palvelutarpeen arvioimiseen yhteistyössä asiakkaan kanssa olisi ilmeistä estettä. Säännöksen mukaisesti asiakkaan näkemys tulisi kirjata aina ellei se olisi käytännössä mahdotonta tilanteessa, jossa asiakas ei halua tai pysty osallistumaan palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen”. (s.131–132)

”Momentin 1 kohdan mukaan suunnitelmaan kirjattaisiin sekä asiakkaan että tarvittaessa hänen edustajansa, esille tuoma tuen tarve että tuen tarvetta selvittäneen ja suunnitelmaa laativan sosiaalihuollon ammattihenkilön tai ammattihenkilöiden, tekemä tuen tarpeen arvio. Kun suunnitelmaa laaditaan yhteisymmärryksessä asiakkaan ja ammattihenkilön kesken, tarve tulisi kyetä määrittelemään asiakkaan ja ammattihenkilön yhteisenä käsityksenä niistä tekijöistä, joita silmällä pitäen suunnitelmaa laaditaan”. (s.133)

Tekstiosioista on nähtävissä lakiesityksen sisältämä ajatus, ettei asiakkaiden tarpeiden arvioiminen ja suunnitelman laatiminen tarpeisiin vastaamiseksi saa lähtökohtaisesti perustua vain sosiaalihuollon ammattilaisen näkemykselle. Sen sijaan asiakkaan ja hänen läheistensä esille tuomat tarpeet sekä näkemykset on myös huomioitava ja otettava osaksi asiakasprosessia. Tekstistä on myös nähtävissä lakiesityksen sisältämä ajatus, että asiakkaiden tarpeiden määrittymisen tulisi muotoutua sosiaalihuollon ammattilaisen sekä asiakkaan yhteisenä ymmärryksenä. Näin lakiesityksessä asiakkaiden tarpeet eivät näyttäyty täysin vapaasti valittavina oikeuksina, vaan ne vaativat myös aina sosiaalihuollon ammattilaisen tekemän arvioinnin.

”Asiakaskeskeisessä toiminnassa asiakas osallistuu itse alusta asti palvelutoiminnan suunnitteluun yhdessä palvelun tarjoajien kanssa. Asiakaskeskeisen palvelutoiminnan tulisikin alkaa asiakkaan esittämistä asioista ja kysymyksistä sekä olla vastavuoroista. Tämä edellyttää asiakkaalta ja palvelutarjoajalta vuoropuhelua ja yhteisymmärrystä siitä, miten asiakkaan tarpeet voidaan olemassa olevien palvelumahdollisuuksien kannalta tyydyttää parhaalla mahdollisella tavalla”. (s.95)

Tekstiosiossa tuodaan myös esille, kuinka asiakkaan tulee alusta alkaen osallistua asiakkuutensa suunnitteluun ja tavoitteena on löytää asiakkaan sekä ammattilaisen yhteinen ymmärrys asiakkaan tarpeista ja niihin vastaavista palveluista. Viimeisessä lauseessa on nähtävissä, kuinka asiakkaan tarpeiden tyydytys kytketään olemassa oleviin

palvelumahdollisuuksiin. Tässäkään yhteydessä asiakkaan tarpeet eivät näyntyä siten vapaasti valittavina, vaan ne kytketään olemassa oleviin palveluihin.

”Näiden perusteella päädyttiin valmistelemaan esitystä, jossa asiakkaiden tuen tarpeet määriteltäisiin laissa, mutta laissa määriteltäisiin myös mitä palveluja olisi käytettävissä ja millä perusteella niitä olisi mahdollista saada. Kuten voimassa olevassakin laissa, kunnat voisivat tarjota asiakkaiden tuen tarpeiden mukaisesti muitakin kuin laissa nimenomaisesti mainittuja palveluja”. (s.82)

”Riippumatta siitä, olisiko toiminta organisoitu sosiaali- vai terveydenhuollon toimintayksikköön, kysymys olisi terveydenhuollosta, jos henkilö saa palveluja lääketieteellisin perustein ja sosiaalihuollon palveluista silloin, kun palvelu perustuu sosiaalihuollon lainsäädännössä säädetyin edellytyksin arvioituun palvelutarpeeseen ja palvelun myöntämisen kriteereihin”. (s.97)

Kuten tekstiesimerkeistä on nähtävissä, tuodaan lakiesityksessä myös esille se, että sosiaalihuollon palveluiden myöntämisen perusteet ja kriteerit määritellään laissa. Sitenkään asiakkaiden tarpeet eivät määrity sosiaalihuoltolakiesityksessä vapaasti valittavina oikeuksina tai niin, että asiakkaiden tarpeet rinnastuisivat hetken mielitekoihin tai toiveisiin. Analyysin perusteella ei voi kuitenkaan sanoa sisältääkö lakiesitys ajatuksen, että asiakkaan tarpeet ovat jollakin tapaa perustanlaatuisempia kuin vaikkapa heidän toiveensa. Analyysin perusteella lakiesitys näyttää erottavan asiakkaan tarpeet ja toiveet toisistaan sekä molemmat tulee ottaa huomioon. Asiakkaan tarpeiden määrittelyn tulisi toteutua asiakkaan sekä ammattilaisen yhteisymmärryksessä, joskin lakiesitys myös toteaa, että sosiaalihuollon saaminen perustuu lainsäädäntöön ja sen asettamille kriteereille.

5.3 Asiakkaiden tarpeet konkreettisesti ja suhde tarveteorioihin

Analyysi sosiaalihuoltolakiesityksen sisältämien konkreettisempien tarpeita koskevien tekstiosioiden osalta nosti esille, että vaikka paikoin asiakkaan tarpeisiin on liitetty jokin selventävä asia tai kuvaus jää tarpeiden määrittely näissä yhteyksissä vielä kovin yleiselle tasolle. Lakiesityksessä tyypillisesti todetaan, että asiakkaalla on tuen tarve. Tämän lisäksi lakiesityksessä todetaan, että asiakkaalla on esimerkiksi hoivan, huollon tai huolenpidon tarve tai viitataan sosiaalihuollon tarpeeseen tai sosiaalipalveluiden tarpeeseen. Lakiesityksessä tarpeita kuvataan myös niin, että asiakkailla on esimerkiksi erityisiä tarpeita, moninaisia tarpeita, kiireellisiä tarpeita sekä lyhyitä tai pitkäaikaisia tuen tarpeita.

”Sosiaalihuollon uudistamisessa tulee nähdä ihmisten arjesta nousevat moninaiset tarpeet tukeen ja hoivaan, mitkä eivät jäsenny viranomaisten työnjaon ja yhteistyön mukaisesti”. (s.74)

”Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, toimintatavoista silloin kun asiakkaan tuen tarve on jatkuvaa tai toistuvaa. Palveluja olisi järjestettävä siten, että tavoitteena on asiakkaan itsenäinen selviytyminen ja tuen tarpeen päättymisen asiakkaan kanssa yhdessä asetetun tavoiteajan jälkeen”. (s.132)

Esimerkin tekstiosioissa on nähtävissä lakiesityksen sisältämä yleinen tapa viitata asiakkaiden tarpeisiin. Ensimmäisessä tekstiesimerkissä todetaan tarkemmin määrittelemättä asiakkaiden arjesta nousevat moninaiset tarpeet tukeen ja hoivaan, jotka eivät muodostu viranomaisten sektorirajojen mukaan. Jälkimmäisessä tekstiesimerkissä taas kuvataan tuen tarpeen kestoa sekä esitetään tavoite, että asiakkaan tuen tarve päättyy, kun hän on saanut tarvitsemiaan palveluita.

Lakiesityksen sisältämät yleisluonteiset toteamukset tuen ja avun tarpeesta eivät vielä itsessään kerro, mitä näillä asiakkaiden tarpeilla tarkemmin tarkoitetaan. Saadakseni tarkempia vastauksia tutkimuskysymyksiini tarkastelin analyysissa, millaisista asioista tai tekijöistä lakiesityksen näkemyksen mukaan asiakkaan tuen tai sosiaalihuollon tarve muodostuu sekä miten ne peilautuvat ja kytkeytyvät tarveteorioihin. Analyysissa kiinnitin näiltä osin huomiota tekstiosuuksiin, joissa lakiesityksessä kuvataan tuen tarpeita, joihin sosiaalipalveluita on järjestettävä sekä sosiaalipalveluita, joita tuen tarpeisiin vastaamiseksi on järjestettävä.

”Pykälän 1 kohdassa säädettäisiin tarpeesta saada tukea jokapäiväisestä elämästä selviytymiseen. Jokapäiväiseen elämään katsotaan kuuluvaksi tavanomaisia elämän toimintoja, joilla tarkoitetaan päivittäin tai säännöllisesti toistuvia tavallisia jokapäiväiseen elämään kuuluvia toimia kuten itsestään huolehtiminen, kotona suoriutuminen, liikkuminen, koulutus, työ, kommunikointi, sosiaaliset vuorovaikutussuhteet ja yhteisöllisyys sekä koulunkäynti, oppiminen ja tiedon soveltaminen. Tarvetta vastaavan tuen tulisi perustua henkilön omien kykyjen ja voimavarojen tunnistamiseen ja mahdollistaa henkilön mahdollisimman itsenäinen ja omaehtoinen toiminta”. (s.102)

Esimerkin tekstiosio on lakiesityksessä määritellystä tuen tarpeesta, joka on tarve saada tukea jokapäiväiseen elämään. Lakiesityksessä siihen katsotaan kuuluvan itsestä huolehtiminen, kotona pärjääminen, liikkuminen, koulutus ja työ sekä sosiaaliset suhteet ja vuorovaikutus toisten kanssa, kuten myös oppiminen sekä tiedon saaminen. Lisäksi nähtävissä on ajatus, että sosiaalihuollon antamasta tuesta huolimatta asiakkaan tulee voida

jatkaa itsenäistä elämää ja päättää omista asioistaan. Voi sanoa, että tekstiosiossa asiakkaan tarpeet määrittyvät sellaisiksi elämän perusasioiksi, joihin kuuluu omasta olemassaolosta huolehtiminen, toimiminen, sosiaaliset vuorovaikutussuhteet sekä päätäntävalta omaan elämään.

Peilaten tekstiosiossa nähtävissä olevaa näkemystä asiakkaiden tarpeista tarveteorioihin voi nähdä yhteyksiä eri tarveteorioihin. Doyalin ja Goughin (1991, 56–62, 66–67) tarveteoriassa ihmisen tarpeisiin kuuluu nimenomaan selviytyminen ja pärjääminen jokapäiväisessä elämässä, mikä ei tarkoita vain hengissä pysymistä, vaan selviytymistä arjen toiminnoissa. Lisäksi heidän tarveteoriassaan autonomia, että voi toimia itsenäisesti kykyjensä ja kapasiteettinsa mukaan, on ihmisen perustarve. Decin ja Ryanin (Deci & Ryan 2000, 228–229; Ryan & Deci 2000, 68) itseohjautuvuusteoriassa myös autonomia sekä sen lisäksi kyvykkyys ja yhteisöllisyys ovat ihmisen psykologisia perustarpeita.

Maslowin (1970, 35–55) tarvehierarkia alkaa fysiologisista tarpeista, mutta näiden tyydyttymisen jälkeen tulevat muun muassa tarve ihmissuhteisiin sekä itsensä toteuttamiseen. Sosiaalityön alalla Gil (2004, 33) jäsentää myös ensinnä olevan fysiologiset tarpeet, mutta kytkee niiden tyydyttymisen merkityksellisiin suhteisiin, joita ovat esimerkiksi mielekkäät vuorovaikutussuhteet sekä mielekäs työ. Tekstiosiossa mainitun itsestä huolehtimisen sekä kotona selviytymisen voi katsoa kuuluvan fysiologisiin tarpeisiin siten, että pystyy huolehtimaan esimerkiksi omasta ravinnosta ja siten tyydyttämään olemassaolon edellytykset. Liikkumisen, ihmissuhteiden, työn ja oppimisen taas voi nähdä kuuluvan tarpeiden hierarkiassa ”korkeampiin” tarpeisiin, kuten Maslowin (1970, 35–55) yhteenkuuluvuuden ja itsensä toteuttamisen tarpeeseen sekä Gilin (2014, 33) merkityksellisten ihmissuhteiden sekä merkityksellisen työn ja tekemisen tarpeeseen.

”Pykälän 3 momentin mukaan palveluasumista järjestettäisiin henkilöille, jotka tarvitsevat sekä soveltuvan asunnon että hoitoa ja huolenpitoa. Tehostettua palveluasumista järjestettäisiin erityisesti iäkkäille henkilöille, joilla on ympärivuorokautinen hoidon ja huolenpidon tarve.... Asiakkaat, joille palveluasumista järjestettäisiin, olisivat usein laajan tuen tarpeessa. Monissa tilanteissa hoidon ja huolenpidon järjestäminen palveluasumisen kautta kytkeytyy perustuslain 19 §:n 1 momentissa turvattuun oikeuteen välttämättömään huolenpitoon. Perustuslain turvaama oikeus lähtee siitä, ettei yksilö kykene itse hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa. Oikeuskirjallisuudessa ja ylimpien lainvalvojien ratkaisukäytännössä (esimerkiksi OKA dnro 1052/1/06) on lähdetty siitä, että lainkohdassa käytetty ilmaisu ”ihmisarvoisen elämän” turva on hyvin perustein tulkittavissa tarkoittavan jotain enemmän kuin pelkästään biologiselle olemassaololle välttämättömien edellytysten

turvaamista. Ihmisarvoinen elämä sisältää myös kulttuurisesti ja historiallisesti määräytyneitä ainesosia. Se, mikä kulloinkin on ihmisarvoista elämää, vaihtelee kulttuurisia arvoja ja tottumuksia vastaavasti. Palveluasumisen tulee hoidon ja huolenpidon lisäksi sisältää myös mahdollisuuksia osallistua toimintakykyä ylläpitävään ja edistävään toimintaan, jolla tuetaan asiakkaan mielekästä elämää ja osallisuutta”. (s.115)

Tekstiosio koskee palveluasumisen järjestämistä asiakkaille, jotka tarvitsevat ympärivuorokautista hoitoa ja huolenpito, eikä itsenäinen asuminen omassa kodissa ole enää mahdollista. Tekstissä mainitaan perustuslain takaama oikeus välttämättömän huolenpitoon, mutta niin, ettei sitä pidä ajatella vain välttämättömien elämän edellytysten turvaamisena. Lakiesityksessä nostetaan esille, että asiakkaille tulee taata yhteiskunnan arvoja ja tottumuksia vastaava ”ihmisarvoinen elämä”, johon sisältyy hoidon sekä huolenpidon lisäksi osallistuminen erilaisiin toimintoihin ja omaa elämää koskeviin asioihin.

Välttämättömän hoidon ja huolenpidon turvaamisen, mukaan lukien asumispalvelun voi nähdä edellä olevassa tekstiosiossa biologisten tarpeiden turvaamisena. Lisäksi tässäkin esimerkissä on nähtävissä lakiesityksen näkemys, ettei asiakkaiden tarpeita pidä ajatella vain fysiologisten tarpeiden eli hengissä pysymisen kautta, vaan laajemmin myös muiden tarpeiden kautta.

”Pykälän 4 kohdassa säädettäisiin tuen tarpeesta sosiaalisen syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi. Osallisuuden edistämisellä on keskeinen merkitys syrjäytymisen torjumisessa. Sosiaalinen syrjäytyminen liittyy tilanteisiin, joissa henkilö on vaarassa joutua tai on jo joutunut sosiaalisten suhteiden ulkopuolelle. ...Tarvittava tuki syrjäytymisen ja ulkopuolisuuden torjumiseen tarkoittaa esimerkiksi henkilön ohjaamista hänen kannaltaan mielekkääseen hyvinvointia edistävään toimintaan sekä toimintamahdollisuuksien ja elämänhallinnan vahvistamista ja tukemista”. (s.104–105)

Tuen tarve sosiaalisen syrjäytymisen torjumiseksi sekä osallisuuden edistämiseksi on myös itsessään määritelty lakiesityksessä yhdeksi asiakkaiden tuen tarpeista. Lakiesityksessä tuodaan esille, kuinka se tarkoittaa esimerkiksi asiakkaan ohjaamista mielekkääseen toimintaan sekä hänen toimintamahdollisuuksiensa vahvistamista. Esimerkki osoittaa, kuinka lakiesityksen sisältämä näkemys asiakkaiden tarpeista yhtyy tässäkin kohtaa tarvetorioissa kuvattuihin tarpeisiin, kuten tarpeena ihmissuhteisiin, kuulumiseen osaksi yhteiskuntaa sekä tarpeena mielekkääseen toimintaan ja itsensä toteuttamiseen.

”Pykälän 8 kohdan mukainen toimintakykyyn liittyvä tuen tarve voi aiheutua esimerkiksi henkilön vammasta, sairaudesta, ikääntymisen ja sairauksien mukanaan tuomasta voimien

ja koordinaation heikkenemisestä, päihteiden käytöstä sekä mielenterveysongelmista. Toimintakyvyn rajoitteet eivät jakaudu väestössä tasaisesti. Toimintakykyyn liittyvä tuen tarve lisääntyy yleensä iän myötä. Vammaiset henkilöt voivat tarvita koko elämänsä eriasteista tukea toimintakykyynsä liittyen. Tietyissä tilanteissa toimintakyvyn alenemaan voivat kytkeytyä myös elämänhallintaan liittyvät ongelmat. Esimerkiksi päihteiden käyttö voi heikentää psyykkistä ja sosiaalista toimintakykyä aiheuttamalla poikkeavuutta stressinhallintaan, joustamattomuutta käyttäytymismalleihin ja palkitsevien tuntemusten heikkenemistä. Noin puolella päihdehoitoa aloittavista henkilöistä on kognitiivisia puutoksia. Päihderiippuvaisella henkilöllä päihteiden käyttö hallitsee elämää ja siitä irrottautuminen vaatii monenlaisten elämänhallinnan keinojen opettelua ja omaksumista”. (s.107–108)

Lakiesityksessä toimintakyvyn aleneminen on määritelty asiakkaiden tuen tarpeeksi. Tekstiosioista on nähtävissä, kuinka lakiesityksessä toimintakyvyn alentuminen liitetään vammaan, sairauteen, korkeaan ikään, päihteiden käyttöön tai mielenterveysongelmaan. Näiden tekijöiden voi sanoa liittyvän terveyteen ja sen myötä heikentyneeseen kykyyn toimia itsenäisesti. Tarveteorioissa terveyttä itsessään ei usein mainita, vaan sen ajatellaan joko sisältyvän johonkin muuhun tarpeeseen (esimerkiksi biologiset/fysiologiset tarpeet) tai joidenkin tarpeiden tyydytys, esimerkiksi ruoan saanti on edellytys terveydelle (Towle 1945, 5–8). Doyal ja Gough (1991, 56–60) katsovat kuitenkin, että fyysinen terveys on ihmisen perustarve, koska fyysisesti terve ihminen on kykenevä toimimaan sekä ottamaan osaa yhteiskunnan ja kulttuurinsa elämänmenoon.

Tekstiosioista eikä lakiesityksestä muutoinkaan ole nähtävissä millainen tausta-ajatus on johtanut siihen, että lakiesityksessä terveydellisistä syistä johtuvan toimintakyvyn alenemisen katsotaan olevan asiakkaiden tuen tarve. Lakiesityksen näkemys terveyden ja sen myötä toimintakyvyn merkityksestä ihmiselle kytkeytyy kuitenkin Doyalin ja Goughin tarveteoriaan, kuten myös siihen, että tarveteorioissa ylipäänsä terveys on huomioitu joko jonkin nimetyn tarpeen osana tai joidenkin tarpeiden tyydyttämisen katsotaan olevan terveyden edellytys.

”Pykälän 9 kohdassa säädettäisiin muuhun fyysiseen, psyykkiseen, sosiaaliseen tai kognitiiviseen toimintakykyyn liittyvästä tuen tarpeesta. Toimintakyvyllä tarkoitetaan ihmisen suoriutumista erilaisista arkielämän tehtävistä. Pykälän 8 kohdassa mainittujen seikkojen lisäksi toimintakykyyn voivat vaikuttaa esimerkiksi väkivalta ja kaltoinkohtelu. Toimintakykyyn liittyvä tuen tarve on määritelty yleisesti tarkoituksena kattaa laajasti erilaisia toimintakykyä rajoittavia tai alentavia tilanteita. Toimintakykyyn liittyvät tuen tarpeet on kytketty tilanteisiin, joissa henkilö ei fyysisestä, psyykkisestä, kognitiivisesta tai sosiaalisesta syystä aiheutuen suoriudu itsenäisesti jokapäiväisen elämän toiminnoista.

Henkilön toimintakyvyn aleneminen voi aiheutua yhdestä tai samanaikaisesti useammasta syystä”. (s.108)

Tekstiosioista on nähtävissä, että lakiesityksessä asiakkaiden tuen tarve liitetään myös muihin, kuin edellä pykälässä 8 esiteltyihin toimintakykyä heikentäviin tekijöihin. Lakiesityksessä todetaan, että laajasti ajatellen kaikki fyysistä, psyykkistä, sosiaalisista tai kognitiivista toimintakykyä heikentävät tekijät voivat aiheuttaa tuen tarvetta, mukaan lukien väkivalta ja kaltoinkohtelu. Näiden muiden lakiesityksessä esiteltyjen toimintakykyä heikentävien seikkojen voi myös todeta liittyvän ihmisen terveyteen ja sen myötä kykyyn toimia arjessa sekä osana yhteiskuntaa. Siten on nähtävissä, että lakiesitys kytkee myös laajasti terveyden ja toimintakyvyn asiakkaiden tarpeisiin.

”Pykälän 5 kohdassa säädettäisiin lähisuhde- ja perheväkivallasta sekä kaltoinkohtelusta aiheutuvasta tuen tarpeesta. Lähisuhde- tai perheväkivallasta aiheutuva tuen tarve määritellään kytkeytyväksi sellaisiin tilanteisiin, joissa henkilö on kokenut väkivaltaa tai sen uhkaa taikka altistunut sen vaikutuksille perheessään tai lähipiirissään”. ...”Koska väkivallan tekijä on läheinen, tavallisesti puoliso, ja väkivalta on usein toistuvaa ja pitkäkestoista, teon vaikutukset ovat traumatisoivia. Tuen tarve tarkoittaa yleensä suojan, turvan ja kriisiavun tarvetta. Uhrin tuen tarve voi väkivallan aiheuttamien fyysisten ja henkisten vammojen hoitamisen lisäksi liittyä lapsen kasvun ja kehityksen ja hyvinvoinnin turvaamiseen, esimerkiksi avun järjestämiseen lasten huoltoon ja tapaamiseen liittyvissä asioissa erotilanteissa, toimeentuloon ja asumisen järjestämiseen”. (s.105–106)

Lakiesityksessä asiakkaiden tarpeeksi on määritelty tuen tarve tilanteissa, joissa henkilö on kohdannut lähisuhde- tai perheväkivaltaa tai kaltoinkohtelua. Lakiesityksessä todetaan, että asiakkaiden tarpeessa on tällöin kyse suojan, turvan ja kriisiavun saamisesta. Maslowin (1970, 35–47) tarvehierarkiassa turvallisuuden tarve, mikä tarkoittaa tunnetta saada suojaa ja suojelua tulee heti seuraavana fysiologisten tarpeiden jälkeen. Doyalin ja Goughin (1991, 169–170) tarveteoriassa fyysinen ja taloudellinen turvallisuus sekä turvallinen lapsuus kuuluvat niin sanottuihin välittäviin tarpeisiin, jotka ovat kahden perustarpeen edellytyksiä. Lakiesityksen sisältämä näkemys suojan ja suojelun tarpeesta saa näin tukea tarveteorioista.

”Äkillisiin kriisitilanteisiin liittyvällä tuen tarpeella tarkoitetaan tilanteita, joissa henkilöä tai perhettä on kohdannut äkillisesti ja odottamatta jokin heidän kannaltaan merkittävä ja kielteinen tapahtuma. Tästä säädettäisiin pykälän 6 kohdassa. Äkilliseen kriisitilanteeseen liittyvässä tuen tarpeessa on aina kyse tuen tarpeesta sellaisessa muutoksessa, jonka jälkeen yksilön tai perheen elämä ei palaa enää entisellään. Äkillisiin muutostilanteisiin joudutaan sopeutumaan eikä omalla päätöksenteolla pysty vaikuttamaan tapahtuneeseen. Muutos tuo usein mukanaan ahdistusta, pelkoa ja mahdollisesti syyllisyyttä. Tuen tarpeessa oleva voi kokea itsensä neuvottomaksi ja toimintakyvyttömäksi, kokonaisvaltaisesti turvattomaksi.

Tällaisissa tilanteissa sosiaalihuollolla on rooli sen alueelle ja osaamiseen kuuluvissa toimissa, kuten sosiaalipäivystyksen toteuttamisessa, sosiaalityössä, sosiaalisessa kuntoutuksessa, suoriutumisen ja osallistumisen tukemisessa sekä esimerkiksi psykososiaalisen tuen palveluissa ja onnettomuuden johdosta hätään joutuneiden huollossa ja majoituksessa. Muilla toimijoilla on oma vastuu niiden alueelle ja osaamiseen kuuluvissa asioissa”. (s.106)

Tekstiosiossa on nähtävissä, että lakiesityksessä asiakkaiden tuen tarve määritellään olevan myös sellaisissa äkillisesti ja ennakoimattomissa eteen tulevissa tilanteissa, jotka aiheuttavat monenlaisia seuraamuksia sekä tunnetta turvattomuudesta. Lakiesityksessä on nähtävissä tässäkin kohtaa ajatus asiakkailla olevasta suojan ja turvallisuuden tarpeesta.

”Pykälän 7 kohdassa säädettäisiin lapsen tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin liittyvästä tuen tarpeesta. Tuen tarve voi toteutua erilaisissa tilanteissa. Perusteena voivat olla joko lapsen tai lapsen perheen tilanteeseen liittyvät tekijät. Lähtökohtana tuen tarpeen tarkastelussa on kuitenkin aina lapsi ja lapsen hyvinvoinnin, kasvun ja kehityksen tukemista on aina arvioitava lapsen etu huomioiden. Lapsen tuen tarvetta selvitettyä ja arvioitaessa huomiota tulisi aina kiinnittää lapsen ikä- ja kehitystasoon ja vastata tuen tarpeisiin sen mukaisesti”. ... ”Perustuslain 19 §:n 3 momentin esitöiden mukaan lapsen hyvinvointi on ymmärrettävä laajasti sekä aineellisena että henkisenä hyvinvointina, minkä vuoksi säännöstä on tarkasteltava yhteydessä muihin taloudellisiin, sosiaalisiin ja sivistyksellisiin perusoikeuksiin. Säännös sisältää myös yleisemmin ajatuksen turvallisista kasvuoloista ja korostaa lapsen yksilöllisten tarpeiden huomioon ottamista. Hyvinvoinnin edistäminen kattaa myös suojan väkivaltaa, alistamista ja hyväksikäyttöä vastaan, mihin on kiinnitetty erityistä huomiota myös lapsen oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa”. (s.107)

Lapsen tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin tukeminen on määritelty lakiesityksessä tuen tarpeeksi. Lakiesityksessä todetaan, että tämä tuen tarve tulee nähdä laajasti kattaen lapsen aineellisen ja henkisen hyvinvoinnin sekä turvalliset kasvuolosuhteet. Peilaten tarveteorioihin Maslowin (1970, 35–57) turvallisuuden tarve sisältää suojelun lisäksi esimerkiksi vakaat kasvuolosuhteet. Tekstiosio toimii kuitenkin laajemmin esimerkkinä analyysin tuloksesta. Analyysi osoitti, että lakiesityksessä asiakkaiden tarpeiden määritellään koostuvan eri tekijöistä ja kattaen biologisten/fysiologisten tarpeiden lisäksi psykologiset ja sosiaaliset tarpeet. Analyysi myös osoitti, että lakiesityksen määrittelyt asiakkaiden tarpeista yhtyvät ja rinnastuvat tarveteorioissa tehtyihin määrittelyihin ja jäsenyyksiin ihmisten tarpeista.

5.4 Asiakkaiden tarpeet ja yhteiskunnalliset muutokset

Tarpeita koskevassa keskustelussa yksi keskeinen aihe on se, ovatko tarpeet universaaleja vai kulttuurisesti muovautuvia ja siksi muuttuvia sekä vaihtelevia (Dean 2010, 8–9). Historiallisen tarvenäkemyksen perustuu kokonaan siihen, että tarpeet muuttuvat yhteiskunnan muutosten myötä ja yhteiskunnat luovat omat tarvejärjestelmänsä (Mäntysaari 1990, 60–61). Toisaalta jonkinlaista välimuotoa on tullut edustamaan näkemys, että ihmisillä on yleismaailmallisia tarpeita, mutta kulloinenkin ympäristö vaikuttaa niiden toteuttamisen mahdollisuuksiin (Jani & Reisch 2011, 13–20). Analyysin mukaan lakiesityksessä on muutamia kohtia, joissa asiakkaiden tarpeita käsitellään näistä näkökulmista.

”Suomen erityisenä haasteena on nopea väestön ikääntyminen, jonka haasteet heijastuvat yhteiskunnan kaikille sektoreille ja erityisesti sosiaalihuoltoon. Monikulttuurisuuden lisääntyminen luo myös uudenlaisia haasteita sosiaalihuoltoon ja ylipäänsä yhteiskunnan monimuotoistuminen edellyttää uusien toimintatapojen omaksumista erityisryhmien palvelutarpeiden huomioimisessa”. (s.10)

Kyseisessä tekstiosiossa lakiesityksessä viitataan asiakkaiden tarpeiden olevan kulttuurisidonnaisia sekä tuodaan esille, kuinka yhteiskunnan monimuotoistumisen myötä yhteiskunnassa on erilaisia ryhmiä erilaisine tarpeineen, jotka sosiaalihuollossa tulee huomioida. Yhteiskunnan moninaistumisen lisäksi lakiesityksessä viitataan asiakkaiden tarpeiden muuttuvan yhteiskunnassa tapahtuvan tuloerojen kasvun sekä väestön ikärakenteen muutoksen takia.

”Sosiaalihuollon järjestämiseen ja tarpeeseen liittyvät yhteiskunnalliset muutokset liittyvät tuloerojen kasvuun, ikärakenteen muutokseen ja yhteiskunnan moninaistumiseen. Muutokset vaativat sosiaalihuoltoa uudistumaan, jotta ihmisten palvelutarpeisiin kyetään vastaamaan riittävän hyvin”. (s.72)

Sosiaalihuoltolain valmistelun aikaan Juha Hämäläinen ja Pauli Niemelä (2014, 104) toivat esille, että käytäntö elää ja maailma muuttuu, joten onko lakiin syytä kirjata tiettyjä asiakkaiden tarpeita, jotka ovat tunnistettu nyt, mutta voivat myöhemmin muuttua. Lakiesityksessä on nähtävissä, että asiakkaiden muuttuviin tarpeisiin on haluttu laissa varautua.

”Asiakaskohtaisen sosiaalityön lisäksi lakiin on nyt esitetty kirjattavaksi myös rakenteellinen sosiaalityö, jossa asiakastyöhön perustuva tieto asiakkaiden tarpeista liitetään osaksi laajempaa yhteiskunnallista kontekstia. Rakenteellisen sosiaalityön avulla

tuotetaan asiakastyöhön perustuvaa tietoa, joka koskee sosiaalihuollon asiakkaiden tarpeita ja niiden yhteiskunnallisia yhteyksiä sekä sosiaalipalvelujen ja muiden tukitoimien vaikuttavuutta ja vastaavuutta asiakkaiden tarpeisiin. Rakenteellinen sosiaalityö tekee näkyväksi sosiaalihuollon asiakkaiden ongelmia, tarpeita ja vahvuuksia ja niiden suhteita yhteisöön ja yhteiskuntaan”. (s.101)

Lakiesityksessä rakenteellisen sosiaalityön tehtävänä on huomioida asiakkaiden tarpeissa tapahtuvat muutokset osana yhteiskunnan muutoksia sekä tuoda muuttuvat tarpeet esille, jotta ne tulevat huomioiduksi yhteiskunnallisessa päätöksenteossa ja toiminnassa. Lakiesityksessä myös sosiaalityölle palveluna asetetaan rooli seurata yhteiskunnallisia muutoksia ja yhteiskunnan eriarvoistumista sekä tuoda esillä niiden myötä tapahtuvat muutokset asiakkaiden tarpeissa.

Nopean yhteiskunnallisen muutoksen ja eriarvoistumisen myötä sosiaalityön rooli korostuu, ja sen merkitys vaikeisiin elämäntilanteisiin, sosiaalisiin ongelmiin ja syrjäytymisriskeihin vastaavana ammatillisena muutostyönä sekä sosiaalisia epäkohtia, ihmisten tarpeita ja organisaatioiden toimintaongelmia esiin nostavana raportoijana ja kehittäjänä kasvaa. (s.110)

Asiakkaiden tarpeita ja yhteiskunnallisia muutoksia käsittelevien tekstiosioden analyysin perusteella lakiesityksessä on nähtävissä ajatus, jonka mukaan asiakkaiden tarpeiden ajatellaan määrittävän ainakin joltain osin vallitsevan yhteiskunnan mukaan sekä kulttuurisidonnaisesti. Samalla lakiesityksen mukaan asiakkaiden tarpeet voivat muuttua yhteiskunnan muuttuessa ja sosiaalihuollossa tulee seurata sekä ottaa huomioon asiakkaiden erilaiset ja muuttuvat tarpeet.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä tutkimuksessa tarkoitukseni on ollut selvittää, miten asiakkaiden tarpeet määritellään sosiaalihuoltolakiesityksessä sekä millaisena lakiesityksessä tehdyt määrittelyt asiakkaiden tarpeista näyttäytyvät suhteessa tarveteorioihin. Tarkoitukseni on ollut nostaa esille millaisen ymmärryksen asiakkaiden tarpeista sosiaalihuoltolakiesitys sisältää. Tässä luvussa kokoan yhteen tutkimukseni tulokset, esitän johtopäätökset sekä nostan esille tutkimuksen herättämät ajatukset.

Tutkimuksen perusteella voi sanoa, että sosiaalihuoltolakiesitys sisältää runsaasti niin sanottua tarve -puhetta. Tämä tarkoittaa, että lakiesityksessä asiakkaiden tarpeisiin viitataan monin paikoin erilaisissa asiayhteyksissä tarkentamatta kuitenkaan mitä asiakkaiden tarpeilla kyseisessä asiayhteydessä tarkoitetaan. Sosiaalihuoltolain uudistamisessa keskeinen lähtökohta on ollut asiakkaiden tarpeet sekä niihin vastaaminen (STM 2012, 89). Tutkimuksen mukaan on nähtävissä, että sosiaalihuoltolakiesitys kokonaisuudessaan pitää sisällään saman ajatuksen. Tutkimuksen perusteella voi todeta, että lakiesityksen sisältämä runsas tarve -puhe kytkeytyy myös osaltaan tähän, kun pitkin lakiesitystä korostetaan asiakkaiden tarpeita sosiaalihuollon toiminnan lähtökohtana.

Tutkimus osoittaa, että lakiesityksen sisältämässä tarve -puheessa asiakkaiden tarpeiden huomioimista ja niihin vastaamista perustellaan asiakaslähtöisyydellä sekä asiakkaan etuna ja oikeutena, joihin kuuluu saada tarpeitaan vastaavia palveluita sosiaalihuollosta. Lakiesityksessä asiakkaiden tarpeet nähdään myös lähtökohtana sosiaalihuollon ammattilaisten työskentelylle ja työnjaolle. Lakiesityksessä tuodaan esille, että asiakkaan kanssa työskentelevä sosiaalihuollon ammattilainen tulee valita asiakkaan tarpeiden mukaan sekä asiakkaiden tarpeiden tulee olla lähtökohta sille, kuinka asiakkaan kanssa kulloinkin työskennellään ja ketä kaikkia ammattilaisia siinä on mukana. Lakiesityksessä asiakkaiden tarpeisiin viitataan myös koskien sosiaalihuollon organisointia ja arviointia. Lakiesityksessä nostetaan esille, että asiakkaiden tarpeiden tulisi olla sosiaalihuollon organisoinnin lähtökohta ja laadukas sekä toimiva sosiaalihuolto vastaa asiakkaiden tarpeisiin.

Sosiaalihuoltolakiesityksessä tuodaan asiakkaiden tarpeiden huomioimisen rinnalla esille myös heidän toiveidensa ja odotustensa huomioiminen. Lakiesityksessä ei kuitenkaan määritellä näiden välisiä eroavaisuuksia tai kerrota onko jonkun huomioiminen

ensisijaisempaa. Tutkimuksen perusteella voi kuitenkin sanoa, että lakiesityksessä asiakkaiden tarpeita ei nähdä minään vapaasti valittavina asiakkaan oikeuksina, vaikka lakiesitys korostaa asiakkaiden tarpeiden mukaisen sosiaalihuollon järjestämistä. Lakiesityksen mukaan asiakkaan omat näkemykset hänen tarpeistaan tulee huomioida ja asiakkaan tulee osallistua tarpeidensa arviointiin sekä niihin vastaavien palveluiden suunnitteluun. Lopullinen päätös asiakkaan tarpeista sekä palveluista ei perustu kuitenkaan asiakkaan omalle arviolle, vaan lakiesityksessä puhutaan asiakkaan ja ammattilaisen yhteisestä ymmärryksestä. Lisäksi lakiesityksessä asiakkaiden tarpeiden tyydyttäminen liitetään olemassa oleviin palveluihin ja palvelujärjestelmään sekä tuodaan esille sosiaalihuoltoa ohjaavan lainsäädäntö, jonka perusteella ja asettamalla kriteereillä sosiaalihuollon palveluita myönnetään. Lakiesitys ottaa näin kantaa, että sosiaalihuollon saaminen ei perustu asiakkaan omille toiveille ja valinnoille.

Tutkimus osoittaa, että sosiaalihuoltolakiesityksen sisältämät määrittelyt asiakkaiden tarpeista liittyvät jokapäiväisen arkielämän toimintoihin, kuten kykyyn huolehtia itsestä sekä selviytyä omassa kodissaan. Voidaan puhua tietynlaisista elämän ja olemassaolon edellytysten tarpeista, kuten ravinnon saamisesta, hygieniasta sekä asumisesta. Samat tarpeet nousevat lakiesityksessä esille myös silloin, kun asiakkaan näiden tarpeiden tyydytys turvataan sosiaalihuollon palveluilla. Lakiesityksessä asiakkaiden tarpeet määritellään myös tarpeena työhön, kouluttautumiseen, itsensä kehittämiseen, ihmissuhteisiin ja sosiaaliseen kanssakäymiseen, yhteiskuntaan osallistumiseen sekä siihen, että voi viettää mielekästä ja omannäköistään elämää sekä päättää omaa elämää koskevista asioista. Näiden lisäksi lakiesityksessä asiakkaiden tarpeet liitetään toimintakykyyn ja sen myötä terveydellisiin tekijöihin. Lakiesityksessä asiakkaiden tarpeena määritellään myös tarve saada turvaa, suojaa ja suojelua niin akuuteissa tilanteissa kuin laajemmin vakaina sekä turvallisina kasvu- ja elinolosuhteina.

Tutkimuksen perusteella voi todeta, että sosiaalihuoltolakiesitys katsoo asiakkaiden tarpeiden koostuvan useammista eri tekijöistä. Asiakkaiden tarpeet ymmärretään sekä määritellään moninaisiksi, joskin tarpeiden määrittelyt itsessään jäävät lakiesityksessä melko pintapuolisiksi. Oleellista kuitenkin on, ettei asiakkaiden tarpeita pelkistetä vain olemassaolon edellytysten tarpeisiin. Lakiesitys myös huomauttaa, että ”ihmisarvoisen” elämän turvaamiseen ei kuulu vain välttämättömien biologisten tarpeiden tyydyttäminen, vaan myös mahdollisuus mielekkääseen toimintaan ja omannäköisen elämän elämiseen.

Tutkimuksen perusteella voi sanoa, että lakiesityksessä asiakkaiden tarpeet määritellään siten, että huomioiduksi tulevat ihmisen fyysiseen olemassaoloon liittyvät tarpeet sekä tarpeet, jotka liittyvät ihmisen psyykkiseen ja sosiaaliseen ulottuvuuteen.

Tutkimus osoittaa, että sosiaalihuoltolakiesityksen määrittelyissä asiakkaiden tarpeista sekä eri tarveteorioiden välillä on nähtävissä yhteys. Lakiesityksessä ei viitata tarveteorioihin, mutta peilattaessa lakiesityksen määrittelyjä asiakkaiden tarpeista ja tarveteorioita näyttäytyi, että lakiesityksen määrittelyt asiakkaiden tarpeista kytkeytyvät sekä rinnastuvat siihen, kuinka tarveteorioissa ihmisten tarpeita jäsennetään. Tarveteorioissa jaetaan pääsääntöisesti näkemys, että ensinnä ovat biologiset/fysiologiset tarpeet, joiden lisäksi ihmisellä on muita tarpeita. Tämä näkemys on nähtävissä myös lakiesityksessä. Lakiesityksen asiakkaiden tarpeita koskevat määrittelyt rinnastuvat biologisten/fysiologisten tarpeiden lisäksi tarveteorioissa jäsennettyihin turvallisuuden tarpeeseen, sosiaalisen kanssakäymisen ja yhteisöllisyyden tarpeeseen, mielekkään tekemisen sekä itsensä toteuttamisen tarpeeseen, autonomian tarpeeseen ja fyysiseen terveyteen tarpeena, jotta pystyy toimimaan arjessa sekä osana yhteiskuntaa. Analyysissa oli nähtävissä, että lakiesityksen määrittelyt asiakkaiden tarpeista yhtyvät esimerkiksi Maslowin sekä Decin ja Ryanin psykologian tarveteorioihin, Doyalin ja Goughin tarveteoriaan sekä sosiaalityössä David Gilin tekemään jäsennykseen ihmisen tarpeista.

Sosiaalihuoltolakiesityksessä määritellään asiakkaiden tarpeet, mutta tutkimus osoittaa, että lakiesitys sisältää näkemyksen, että asiakkaiden tarpeet voivat muuttua yhteiskunnallisten muutosten myötä ja eri kulttuuritaustaisilla asiakkailla voi olla erilaisia tarpeita. Keskustellessa siitä ovatko ihmisten tarpeet universaaleja vai kulttuurin mukaan muovautua, näyttää lakiesitys asemoituvan näin jonkinlaiseen välimaastoon. Voinee ajatella, että lakiesitys pitää siinä määriteltyjä asiakkaiden tarpeita ainakin melko pysyvinä, koska lähtökohta lienee se, että lainsäädäntö tehdään kestäväksi aikaa. Samalla lakiesitys kuitenkin ottaa kannan, että asiakkaiden tarpeet voivat olla erilaisia sekä yhteiskunnan muuttuessa ja moninaistuessa asiakkaiden tarpeet voivat muuttua. Sosiaalityön kannalta tämä on oleellista, koska sosiaalihuoltolakiesityksen (164/2014, 105) sosiaalityötä koskevassa perustelutekstissä sekä sosiaalihoitolain (1301/2014, 7 §) rakenteellisessa sosiaalityössä on sosiaalityön tehtäväksi asetettu seurata asiakkaiden tarpeita sekä tuoda tieto niissä tapahtuvista muutoksista yhteiskunnalliseen päätöksentekoon.

Sosiaalihuoltolakiesityksen sisältämä ajatus asiakkaiden tarpeiden mukaisesta sosiaalihuollosta ei ole uusi. Tarvelähtöisyys tai toisin sanoen tarpeenmukaisuus on kuulunut sosiaalihuollon avustamisen lähtökohtiin aina (Mäntysaari 1991, 214–215). Tutkimuksen perusteella voi todeta, että sosiaalihuoltolakiesitys vahvistaa tätä sosiaalihuollon ja tarpeenmukaisuuden ”liittoa”. Lakiesitys ohjaa sosiaalihuoltoa keskittymään asiakkaiden tarpeisiin, joiden tulee olla koko sosiaalihuollon toiminnan lähtökohta. Tutkimuksessa ei tehty vertailua aiempaan lainsäädäntöön, mutta esimerkiksi Juha Hämäläinen ja Pauli Niemelä (2014, 103) ovat todenneet sosiaalihuoltolain uudistusta koskeneessa analyysissään, että tarpeenmukaisuus on nostettu sosiaalihuoltolain valmistelussa uudella tapaa sosiaalihuollon keskiöön. He ovat myös todenneet, että osittain kyse on ajan hengestä ja muodista, joihin kuuluu korostaa asiakaslähtöisyyttä, asiakkaan osallisuutta sekä tarpeenmukaisuutta. Tosin he toteavat, että hyvää näiden myötä on se, että uuden sosiaalihuoltolain valmistelussa fokuksena on ihminen eikä palvelujärjestelmä.

Lähtökohtaisesti asiakkaiden tarpeet huomioiva sosiaalihuolto on tietysti kannatettava tavoite, ajatus ja toiminnan päämäärä. Mikään laki ei kuitenkaan itsessään takaa hyvää, vaan kyse on lopulta siitä, kuinka lakia toteutetaan ja sovelletaan käytännössä. Tarvelähtöisyydestä esimerkiksi tiedetään, ettei sen toteuttaminen ole sosiaalihuollossa ongelmatonta niin asiakkaiden, työntekijöiden kuin organisaation näkökulmasta. Asiakkaat kokevat, että työntekijöiden huoli ei kohdistu suoraan heidän tarpeisiinsa, vaan ennemmin palveluihin, joita he arvioivat asiakkaan tarvitsevan (Darling ym. 2002, 41–63). Vastaavasti tiedetään, että työntekijöillä on tapana arvioida asiakkaiden tarpeita olemassa olevien palveluiden mukaan (Milner ym. 2015, 6; Tantt 2016, 109) sekä organisaatioiden on vaikea huomioida asiakkaita yksilöinä omine tarpeineen (Pohjola 2010, 65).

Sosiaalihuoltolakiesitys herättääkin ristiriitaisia ajatuksia siten, että se painottaa tarvelähtöistä toimintaa, jossa asiakkaan tarpeet ovat keskiössä, mutta ei ota kantaa tai ratkaise ongelmia, joiden tiedetään liittyvän tarvelähtöisyyteen. Ristiriitaa herättää myös se, että samalla kun lakiesitys nostaa asiakkaan yksilölliset tarpeet keskiöön ja korostaa niitä toiminnan lähtökohta, se myös viittaa olemassa oleviin palveluihin ja kuinka asiakkaan tarpeet tulee tyydyttää juuri niiden antamien palvelumahdollisuuksien mukaan. Lisäksi mihinkään ei ole poistunut se, että sosiaalihuollon saaminen määräytyy lainsäädännön asettamille perusteille ja kriteereille. Sosiaalihuoltolakiesityksen hyvä tarkoitus voikin käytännön sosiaalihuollossa ja sosiaalityössä näyttäytyä entistä paineisempänä sekä

ristiriitaisempänä työnä. Tarvelähtöisyyteen liittyvät ongelmat ja haasteet ovat yhä olemassa, mutta samalla työntekijöiden tulee entistä painokkaammin työskennellä tarpeenmukaisen sosiaalihuollon toteuttamiseksi. Voi myös kysyä, että toteutuuko siten asiakkaidenkaan näkökulmasta tarvelähtöisyys sosiaalihuollossa aiempaa paremmin. Asiakkaiden näkökulmasta ei liene hyvä, jos laki antaa sellaisen palvelulupauksen, joka ei kohtaa sosiaalihuollon käytännön kanssa.

Tutkimus sai tavoitteensa mukaan nostettua esille sosiaalihuoltolakiesityksen näkemyksen asiakkaiden tarpeista sekä millaisena lakiesityksen määrittelyt asiakkaiden tarpeista näyttäytyvät suhteessa tarveteorioihin ja teoreettisiin jäsenyyksiin tarpeista. Lakiesityksen määrittelyt asiakkaiden tarpeista jäävät melko yleisluonteisiksi ja siten on merkittävää, että niillä on nähtävissä yhteys tarveteorioihin. Yhteyden myötä lakiesityksen asiakkaiden tarpeita koskeviin määrittelyihin voidaan luottaa ja pitää niitä ”tosina”. Tarveteoriat voivat edelleen kehittyä ja lainsäädäntöön on aina hyvä suhtautua terveellä kriittisyydellä. Yhteys tarveteorioihin kuitenkin osoittaa, että lakiesityksen näkemyksellä asiakkaiden tarpeista on vankka pohja, vaikka ei voidakaan tietää onko yhteys tarveteorioihin tehty kuinka tietoisesti. Sosiaalityöntekijänä koen oleellisena tietää, että lainsäädäntö, jonka puitteissa arvioin asiakkaiden tarpeita määrittelee tarpeet siten, ettei se ole ristiriidassa ammatillisen tietoperustani kanssa. Lähtökohtaisesti voisi ajatella, että laajemminkin sosiaalihuollossa sekä sosiaalityössä on tärkeää ja hyödyllistä tietää, että sosiaalihuoltolain asiakkaiden tarpeiden määrittelyillä on yhteys ihmisen tarpeita koskeviin tieteellisiin teorioihin.

Tarveteorioissa tarpeiden tyydyttymistä pidetään hyvinvoinnin edellytyksinä ja sama ajatus on sosiaalihuoltolaissa (1301/2014, 1 §, 3 §). Kuten tämä tutkimus kertoo, on sosiaalihuollossa tuttua runsas, mutta epämääräinen tarve -puhe sen sijaan, että tarpeet purettaisiin auki konkreettisiin asioihin. Tutkimus kuitenkin osoittaa, ettei sosiaalihuollon asiakkaiden tarpeissa ole kyse mistään epämääräisistä tarpeista. Siten sosiaalihuollossa sekä sosiaalityössä olisi hyvät perusteet tuoda esille ja korostaa, että siellä työskennellään niiden samojen perustarpeiden tyydyttämisen turvaamiseksi, joita tarveteorioiden mukaan meillä kaikilla ihmisillä on. Tämä voi olla tosin joillekin itsestään selvää. Kuitenkin minut tutkimuksen tuottama tieto havahdutti uudella tapaa näkemään mistä sosiaalihuollon asiakkaiden tarpeista on todella kyse. Kyse on niistä samoista tarpeista, joita minulle itsellenikin on.

Tutkimuksen tieteenfilosofinen tausta-ajattelu on nojannut kriittiseen realismiin. Ihmisten tarpeita koskeva tieteellinen tieto ja tarveteoriat ovat siten olleet tärkeä osa tätä tutkimusta, ja joihin peilaten olen myös muodostanut tutkimuksen tuottaman tiedon. Kriittinen realismi näkyy tutkimuksessani lisäksi niin, että katson sosiaalihuoltolakiesityksen olevan yliyksilöllinen. Tutkimuksen esiin nostama lakiesityksen sisältämä näkemys asiakkaiden tarpeista ei siten ole riippuvainen yksittäisten ihmisten ajatuksista, kokemuksista, tulkinnoista tai puheista, vaan on olemassa myös ilman niitä. (Niiniluoto 2003, 31.) Lakiesityksen määrittelyt asiakkaiden tarpeista eivät ole myöskään palautettavissa mihinkään yksittäisiin diskursseihin. Sen sijaan on nähtävissä, että lakiesityksen asiakkaiden tarpeiden määrittelyihin ovat vaikuttaneet historia, ympäristö ja rakenteet, joissa ihmisten tarpeita on aiemmin käsitelty. (Mäntysaari 2006, 10.) Suhtaudun kuitenkin varauksella siihen, kuinka onnistuneesti tutkimukseni on kriittistä realismia. Kriittinen realismi tuntuu omalta, mutta se on ollut haastava ottaa kaikinensa haltuun sekä olen samalla tullut tietoiseksi sen asettamista haasteista ja rajoitteista yhteyskuntatieteelliselle tutkimukselle.

Sosiaalihuoltolaki lupaa asiakkaiden tarpeiden olevan sosiaalihuollon lähtökohta. Sosiaalihuollon kentällä tähän myös varmasti pyritään. Tutkimuksen myötä pidän kuitenkin tärkeänä, että sosiaalihuollossa ja sosiaalityössä tuotaisiin avoimesti esille tarvelähtöisyyteen liittyvät haasteet sekä ongelmat. Näin voitaisiin päästä käsiksi kehittämään ja muuttamaan niitä tekijöitä sekä rakenteita, jotka ongelmia aiheuttavat. Tarvelähtöisyyden haasteissa ja ongelmissa huomioitava onkin, että ne eivät ole palautettavissa yksittäisiin työntekijöihin, vaan kyse on rakenteista sekä toimintamalleista. On myös ammattieettisesti (Talentia 2017) tärkeää, ettei työntekijöille kasaudu sellaisia odotuksia, joita on mahdotonta täyttää.

Tämä tutkimus on osaltaan nostanut esille asiakkaiden tarpeita sosiaalihuollossa. Jatkotutkimuksen kiinnostavia aiheita olisi selvittää asiakkaiden omia näkemyksiä heidän tarpeistaan sekä kokevatko asiakkaat, että sosiaalihuollosta saatava apu ja tuki vastaavat heidän tarpeisiinsa. Kiinnostavaa olisi myös tutkia sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä asiakkaiden tarpeista ja miten sekä millä tietoperustalla he työssään määrittelevät asiakkaiden tarpeita. Ajatellen laajasti sosiaalityön tutkimusta tulisi tarpeiden tutkimusta ylipäänsä vahvistaa, hyödyntää tarveteorioita sekä tarkastella tarpeita eri näkökulmista ja aineistoilla. Asiakkaiden tarpeet ovat aina läsnä sosiaalityössä ja siten tietoa tarpeista tarvitaan.

KIRJALLISUUS

Alatalo, Marjo, Miettunen, Nanna, Liukko, Eeva, Kettunen, Natalia & Normia-Ahlsten, Leena (2019). Porrasteisuus lapsiperheiden sosiaalipalveluissa. Näkökulmia sosiaalihuoltolain toimeenpanoon ja palveluiden järjestämiseen. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpapereita 39/2019. Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-797-8>

Alderfer, Clayton (1972). Existence, Relatedness and Growth. Human Needs in Organizational Settings. New York: The Free Press.

Allardt, Erik (1980). Hyvinvoinnin ulottuvuudet. Ensimmäisen painoksen muuttamaton lisäpainos. Porvoo: WSOY.

Clarkeburn, Henriikka & Mustajoki, Arto (2007). Tutkijan arkipäivän etiikka. Tampere: Vastapaino.

Darling, Rosalyn Benjamin, Hager, Mark A., Stockdale, Jami M. & Heckert, D. Alex (2002). Divergent Views of Clients and Professionals. A Comparison of Responses to a Needs Assessment Instrument. *Journal of Social Service Research* 28 (3), 41–63. DOI: 10.1300/J079v28n03_03

Dean, Hartley (2010). Understanding Human Need. Policy Press.

Deci, Edward L. & Ryan, Richard M. (2000). The “What” and “Why” of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior. *Psychological Inquiry* 11 (4), 227–268. DOI: 10.1207/S15327965PLI1104_01

Dover, Michael A. (2016a). Human Needs. *Oxford Bibliographies Social Work*. Oxford University Press. DOI: 10.1093/OBO/9780195389678-0067

Dover, Michael A. (2016b). Human Needs: Overview. *Encyclopedia of Social Work*. Oxford University Press. DOI: 10.1093/acrefore/9780199975839.013.554

Doyal, Len & Gough, Ian (1991). A Theory of Human Need. London: MacMillan.

Eduskunta (2015). Sosiaalihuoltolain uudistaminen. Viitattu 16.2.2021. https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/LATI/Sivut/sosiaalihuoltolain-uudistaminen.aspx

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2014). Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Gasper, Des (2007). Conceptualising Human Needs and Wellbeing. Teoksessa Gough I & Macgregor J.M (toim.) *Wellbeing in Developing Countries: New Approaches and Research Strategies*. Cambridge University Press, 47–70.

Gil, David G. (2004). Perspectives on Social Justice. *Reflections: Narratives of Professional Helping* 10 (4), 32–39.

Gil, David G (2008). Meeting universal human needs as the foundation of individual and social development and social and global justice: comments upon receipt of the Justice Studies Association's 2008 Noam Chomsky Award. *Contemporary Justice Review* 11 (4), 323–330. DOI: 10.1080/10282580802482595

Gylling, Heta Aleksandra (2002). Millaisilla arvoilla tutkimusta voidaan perustella? Teoksessa Sakari Karjalainen, Veikko Launis, Risto Pelkonen & Juhani Pietarinen (toim.) *Tutkijan eettiset valinnat*. Helsinki: Gaudeamus Kirja, 70–81.

Haaparanta, Leila & Niiniluoto, Ilkka (2016). *Johdatus tieteelliseen ajatteluun*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Hallikainen, Markku (2019). Palvelutarpeen arviointi aikuissosiaalityössä. Teoksessa Minna Zechner (toim.) *Näkökulmia palvelutarpeen arviointiin*. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja B. Raportteja ja selvityksiä 144. Seinäjoki: SeAMK julkaisut, 34–41.

Hamilton, Lawrence (2003). *The Political Philosophy of Needs*. Uk: Gambridge University Press.

Haverinen, Riitta, Kuronen, Marjo & Pösö, Tarja (2014). Sosiaalihuoltoa haastetaan. Teoksessa Riitta Haverinen, Marjo Kuronen & Tarja Pösö (toim.) *Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus*. Tampere: Vastapaino, 9–21.

HE 164/2014. Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laiksi. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140164>

Heikkinen Jarmo (2008). Sosiaalityön ammattikuva sosiaalihuollossa. Tutkimus sosiaalityöntekijöiden näkemyksistä ja kokemuksista sosiaalitoimiston ammatillisesta sosiaalityöstä. *Kuopion yliopiston julkaisuja E. yhteiskuntatieteet* 161.

Heller, Agnes (1985). *The Power of Shame. A Rational Perspective*. London: Routledge & Kegan Paul.

Hiitola, Johanna (2015). *Hallittu vanhemmuus. Sukupuoli, luokka ja etnisyys huostaanottoasiakirjoissa*. Akateeminen väitöskirja. *Acta Universitatis Tamperensis* 2026. Tampere: Tampere University Press.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2000). *Tutki ja kirjoita*. 6., uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Hoikkala, Susanna (2020). Historiallinen tapaustutkimus lastensuojelulaitoksen rajoittamis- ja kurinpitokäytännöistä 1950-2000. Akateeminen väitöskirja. Soccan ja Heikki Waris -instituutin tutkimuksia 4/2000. Helsinki.

Hämäläinen, Juha & Niemelä, Pauli (2014). Uudistuvan sosiaalihuoltolain arvoperiaatteet. Teoksessa Riitta Haverinen, Marjo Kuronen & Tarja Pösö (toim.) *Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus*. Tampere: Vastapaino, 80–105.

Ife, James (1983). *The determination of social need*. University of Tasmania.

IFSW (2021). International Federation of Social Workers. Global Definition of the Social Work Profession. Viitattu 10.3.2021 <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>

Jani, Jayshree & Reisch, Michael (2011). Common Human Needs, Uncommon Solutions: Applying A Critical Framework to Perspectives on Human Behavior. *Families in Society* 92 (1), 13–20. DOI: 10.1606/1044-3894.4065

Karakainen, Teija (2014). Oikeus ja kyky määrätä itsestä. Käsiteanalyysi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaan itsemääräämisoikeudesta lainvalmisteluasiakirjoissa. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kajanoja, Jouko (2013). Hyvinvointiteoria ja hyvinvointivaltio – Len Doyalin ja Ian Goughin teoria universaaleista tarpeista. Teoksessa Juho Saari, Sakari Taipale & Sakari Kainulainen (toim.) *Hyvinvointivaltion moderneja klassikoita*. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 61–87.

Kananoja, Aulikki, Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.) (2011). *Sosiaalityön käsikirja*. 3.painos Helsinki: Tietosanoma Oy.

Kivistö, Mari & Hautala, Sanna (2020). Dokumentoitu asiakaslähtöisyys? Vammaissosiaalityön prosessit asiakasdokumenttien kuvaamana. *Janus* 28 (3), 254–272.

Koulu, Sanna (2019). Lapsenhuoltolain uudistus ja ymmärrys perheestä. *Janus* 27 (4), 413–421.

Krippendorff, Klaus (2013). *Content Analysis: an introduction to its methodology*. Los Angeles, London: SAGE Cop.

Kuusisto-Niemi, Sirpa, Rissanen, Sari & Saranto, Kaija (2011). Asiakastiedon käyttö sosiaalityön tutkimuksessa. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. Jyväskylä: PS-kustannus, 257–273.

Kääriäinen, Aino (2003). Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Akateeminen väitöskirja. Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 1/2003. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Laitinen, Arto (2008). Joseph Raz ja hyvinvoinnin ulottuvuudet. Teoksessa Tuija Kotiranta & Petteri Niemi (toim.) *Sosiaalialan normatiivinen perusta*. Helsinki: Gaudeamus University Press/Palmenia, OY Yliopistokustannus, HYY yhtymä, 34–70.

Maslow, Abraham (1943). A Theory of Human Motivation. *Psychological Review* 50, 370–396.

Maslow, Abraham (1970). *Motivation and Personality*. 2.painos. New York: Harper & Row, Publishers.

May, Tim (2011). *Social Research. Issues, Methods and Process*. Documentary research: excavations and evidence. Fourth edition. McGraw-Hill-Education. Open university Press.

- McKnight, John (1989). Do No Harm: Policy Options that Meet Human Needs. *Social Policy* 20 (1), 5–15.
- McMunn, Anne, Bartley, Mel & Kuh, Diana (2006). Women`s health in mid-life: life course social roles and agency as quality. *Social Science & Medicine* 63 (6), 1561–1572. DOI: 10.1016/j.socscimed.2006.03.039
- Milner, Judith, Myers, Steve & O`Byrne, Patrick (2015). *Assessment in Social Work*. 4.painos. Lontoo: Palgrave.
- Mänttari-van der Kuip, Maija (2015). *Work-Related Well-Being among Finnish Frontline Social Workers in an Age of Austerity*. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Mäntysaari, Mikko (1991). *Sosiaalibyrokratia asiakkaiden valvojana. Byrokratiatyö, sosiaalinen kontrolli ja tarpeitten sääntely sosiaalitoimistoissa*. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia 51. Tampere: Vastapaino.
- Mäntysaari, Mikko (2006). *Kasautuva tieto sosiaalityössä*. Luento SOSNETin metodologisessa kesäkoulussa Jyväskylässä 25.8.2006. Viitattu 23.3.2021 <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/48701/Mantysaari-realismini2.pdf?sequence=1>
- Mäntysaari, Mikko (2016). *Hyvinvointiliberalismi ja uusliberalismi sosiaalityön toimintaympäristöinä*. Teoksessa Maritta Törrönen, Katja Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lundén, Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus University Press, 75–86.
- Niemelä, Pauli (2010). *Hyvinvointipolitiikan teoria*. Teoksessa Pauli Niemelä (toim.) *Hyvinvointipolitiikka*. 1.painos. Helsinki: WSOYpro Oy, 16–37.
- Niemelä, Pauli (2011). *Sosiaalityö hyvinvointietiiikan toteuttajana*. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) *Sosiaalityön arvo ja etiikka. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja*. Jyväskylä: PS-kustannus, 13–43.
- Niemelä, Pauli (2016). *Hyvinvoinnin edistäminen sosiaalityön eetoksena*. Teoksessa Maritta Törrönen, Katja Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lundén, Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus University Press, 97–108.
- Niemi, Petteri (2008). *Realismia sosiaalityöhön*. Teoksessa Petteri Niemi & Tuija Kotiranta (toim.) *Sosiaalialan normatiivinen perusta*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press/Palmenia, 71–99.
- Niiniluoto, Ilkka (1984). *Tiede, filosofia ja maailmankatsomus*. Helsinki: Otava.
- Niiniluoto, Ilkka (2002). *Tieteen tunnuspiirteet*. Teoksessa Sakari Karjalainen, Veikko Launis, Risto Pelkonen & Juhani Pietarinen (toim.) *Tutkijan eettiset valinnat*. Helsinki: Gaudeamus Kirja, 30–41.

- Niiniluoto, Ilkka (2003). Totuuden rakastaminen. Tieteenfilosofisia esseitä. Helsinki: Otava.
- Paloheimo, Heikki & Wiberg, Matti (2008). Poliitiikan perusteet. 1-4.painos. Porvoo: WSOY.
- Parton, Nigel & Kirk, Stuart (2010). The Nature and Purposes of Social Work. Teoksessa Ian Shaw, Katharine Briar-Lawson, Joan Orme & Roy Ruckdeschel (toim.) The Sage Handbook of Social Work Research. SAGE Publications ltd, 23–36. DOI: <http://dx.doi.org/10.4135/9780857021106.n2>
- Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (2011). Arvojen ja etiikan dilemma sosiaalityössä. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 7–10.
- Pekkarinen, Elina & Tapola-Haapala, Maria (2009). Kriittinen realismi sosiaalityössä – tiedontuotannosta emansipaatioon. Teoksessa Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-kustannus, 183–205.
- Pekkarinen, Elina (2014). Positionmalli rakenteellisen sosiaalityön tukena. Teoksessa Anneli Pohjola, Merja Laitinen & Marjaana Seppänen (toim.) Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. Unipress, 214–233.
- Pietarinen, Juhani (2002). Eettiset perusvaatimukset tutkimustyössä. Teoksessa Sakari Karjalainen, Veikko Launis, Risto Pelkonen & Juhani Pietarinen (toim.) Tutkijan eettiset valinnat. Helsinki: Gaudeamus Kirja, 58–69.
- Pietilä, Veikko (1976). Sisällön erittely. 2.korj.painos. Helsinki: Oy Gaudeamus Ab.
- Pohjola, Anneli (2007). Eettisyyden haaste tutkimuksessa. Teoksessa Leena Viinamäki & Erkki Saari (toim.) Polkuja soveltavaan yhteiskuntatutkimukseen. Helsinki: Tammi, 11–31.
- Pohjola, Anneli (2010). Asiakas sosiaalityön subjektina. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 19–74.
- Poutanen, Seppo (2005). Kriittisen realismin metodologisesta otteesta yhteiskuntatieteissä. Teoksessa Pekka Räsänen, Anu-Hanna Anttila & Harri Melin (toim.) Tutkimusmenetelmien pyörteissä. Jyväskylä: PS-kustannus, 181–197.
- Prior, Lindsay (2008a). Repositing Documents in Social Research. *Sociology* 42 (5), 821–823. DOI: 10.1177/0038038508094564
- Prior, Lindsay (2008b). Documents and Action. Teoksessa Pertti Alasuutari, Leonard Bickmann & Julia Brannen (toim.) The SAGE Handbook of Social Research Methods, 479–492. DOI: <https://dx.doi.org/10.4135/9781446212165>
- Oikeusministeriö (OM) (2020a). Oikeusministeriön omistama oikeudellisen aineiston julkinen ja maksuton internet-palvelu Finlex. Lainvalmistelun prosessiopas. Lakien säätäminen. Viitattu 14.3.2021. <http://lainvalmistelu.finlex.fi/>

Oikeusministeriö (OM) (2020b). Oikeusministeriön omistama oikeudellisen aineiston julkinen ja maksuton internet-palvelu Finlex. Hallituksen esitysten laatimisohteet. Viitattu 14.3.2021. <http://helo.finlex.fi/ii-hallituksen-esitysten-laatimisohteet/hallituksen-esitysten-laatimisohteet/>

Raatikainen, Panu (2004). Ihmistieteet ja filosofia. Helsinki: Gaudeamus Kirja. Oy Yliopistokustannus University Press.

Rajavaara, Marketta (2014). Yksilöllisestä henkilökohtaiseksi? Henkilökohtaistaminen hyvinvointipolitiikan uudistusideana. Teoksessa Riitta Haverinen, Marjo Kuronen & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Tampere: Vastapaino, 141–160.

Rauhala, Pirkko-Liisa (2015). Ilse Arlt – Unohduksesta nouseva sosiaalityön klassikko. *Janus* 23 (2), 223–230.

Raunio, Kyösti (2009). Olennainen sosiaalityössä. 2.uudistettu painos. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, Oy Yliopistokustannus, HYY Yhtymä.

Ronkainen, Suvi, Pehkonen, Leila, Lindblom-Ylänne, Sari & Paavilainen Eija (toim.) (2011). Tutkimuksen voimasanat. Helsinki: WSOYpro.

Roos, J.P. (1973). *Welfare Theory and Social Policy. A Study in Policy Science.* Commentationes Scientiarum Socialium, Societas Scientiarum Fennica, Helsinki 1973.

Roychowdhury, Ashimesh (2011). Bridging the gap between risk and recovery: a human needs approach. *The Psychiatrist*: 35 (29), 68–73. DOI: <https://doi.org/10.1192/pb.bp.110.030759>

Ryan, Richard M. & Deci, Edward L. (2000). Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being. *American Psychologist* 55 (1), 68–78. DOI: 10.1037//0003-066x.55.1.68

Saikka, Peppi (2018). Valtion ja kuntien vastuunjako pitkäaikaistyöttömien aktivoinnissa – Sisällönanalyysi hallitusohjelmista ja hallituksen esityksistä vuosina 1995–2015. *Janus* 26 (2), 104–122.

Salo, Ulla-Maija (2015). Simalabim, sisällönanalyysi ja koodaamisen haasteet. Teoksessa Sanna Aaltonen & Riitta Högbacka (toim.) *Umpikujasta oivallukseen. Refleksiivisyys empiirisessä tutkimuksessa.* Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 184. Tampere: University Press, 166–190.

Salonen, Toivo (2007). *Tieteenfilosofia.* Rovaniemi: Lapland University Press/Lapin yliopisto.

Satka, Mirja (1995). *Making Social Citizenship. Conceptual Practices from the Finnish Poor Law to professional social work.* Akateeminen väitöskirja. Publications of Social and Political Sciences and Philosophy. University of Jyväskylä 1995. Jyväskylä: SoPhi.

Scott, John (1990). *A Matter of Record. Documentary Sources in Social Research.* Polity Press.

Sipilä, Jorma & Anttonen, Anneli (2016). Universalismi ja sen vaihtoehdot. Teoksessa Maritta Törrönen, Katja Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lundén, Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus University Press, 57–74.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>

Sosiaali- ja terveysministeriö (STM). (2010) Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistaminen. Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmän väliraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2010:19. Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3032-2>

Sosiaali- ja terveysministeriö (STM) (2012) Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistaminen. Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2012:12. Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3249-4>

Sosiaali- ja terveysministeriö (STM) (2020) Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmä. STM037:2009 Säädosvalmistelu. Viitattu 17.3.2021. <https://stm.fi/hanke?tunnus=STM037:00/2009>

Steenbakkens, Anne, Van Der Steen, Steffie & Grietens Hans (2017). The Needs of Foster Children and How to Satisfy Them: A Systematic Review of the Literature. *Clinical Child and Family Psychology Review* 2018 21, 1–12. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10567-017-0246-1>

Suomen kielen sanakirja (2020). Kotimaisten kielten keskus. Kielitoimiston sanakirja. Viitattu 23.3.2021. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi>

Suomen perustuslaki 731/1999. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Tanttu, Satu Marja (2016). Auttamisen rajat ja mahdollisuudet kunnallisessa aikuissosiaalityössä sosiaalityöntekijöiden määrittämänä. Lisensiaatin tutkimus Sosiaalityö. Itä-Suomen yliopisto.

Talentia (2017). Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Ammattieettinen lautakunta 2013-2016. Helsinki: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry.

Tanskanen, Ilona (2019). Ajan henki lain kirjaimessa. Suomalaisten lastensuojelulakien ja -asetusten ideologiat. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Tarkiainen, Laura (2020). Negotiated responsibilities and deservingness: A study of talk on prolonged unemployment in Finland. Akateeminen väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Thomas, Yvonne & Gray, Marion A & McGinty, Sue (2012). An Exploration of Subjective Wellbeing Among People Experiencing Homelessness: A Strengths-Based Approach. *Social Work in Health Care* 51 (9), 780–797. DOI: 10.1080/00981389.2012.686475

Toivonen, Timo (1999). *Empiirinen sosiaalitutkimus. Filosofia ja metodologia*. 1.painos. Porvoo: WSOY.

Towle, Charlotte (1945). *Common Human Needs. An Interpretation for Staff in Public Assistance Agencies*. Public Assistance report number 8. Washington D.C: Social Security Board, Federal Security Agency.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2013). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 10., uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2012). *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käytäntö Suomessa*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.

Töttö, Pertti (2004). *Syvällistä ja pinnallista. Teoria, empiria ja kausaalisuus sosiaalitutkimuksessa*. Tampere: Vastapaino.

Valjakka, Eeva (2016). *Vain lakiko lasta suojelee? Akateeminen väitöskirja*. Turun yliopiston julkaisuja sarja C osa 420. Turku: Turun yliopisto.

Vornanen, Riitta, Hämäläinen, Juha & Törrönen, Maritta (2016). *Sosiaalityön käytäntöpolitiikan tehtävä*. Teoksessa Maritta Törrönen, Katja Hänninen, Kaija, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lundén, Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 201–219.